

T.C.  
İstanbul Üniversitesi  
Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı  
Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SALLUSTIUS ve TARİH ESERLERİNDE KONU DIŞI  
ANLATIMLAR

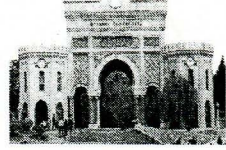
Derya ARSLAN

2501080724

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Bedia Demiriş

İstanbul 2011



TEZ ONAYI

Enstitümüz **ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501080724** numaralı **DERYA ARSLAN'IN** hazırladığı **“SALLUSTIUS VE TARİH ESERLERİ'NDE KONU DIŞI ANLATIMLAR”** konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 15/11/2011 **SALI** günü saat: 14.30' de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabul** .....'ne\* **OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF. DR. GÜLER ÇELGİN	Kabul	
PROF. DR. BEDİA DEMİRİŞ	Kabul	
PROF. DR. ÇİĞDEM DÜRÜŞKEN	Kabul	
YRD. DOÇ. DR. HAMDİ ŞAHİN	Kabul	
YRD. DOÇ. DR. ÇİĞDEM MENZİLCİOĞLU	Kabul	

# SALLUSTIUS ve TARİH ESERLERİNDE KONU DIŞI

## ANLATIMLAR

Derya ARSLAN

### ÖZ

Bu çalıŐmanın amacı bilimsel tarihçiliği ve eserlerinin felsefi derinlik taŐıması bakımından oldukça önemli bir yazar olan Gaius Sallustius Crispus'un, eserlerinden hareketle bir tarih yazarı olarak üslubunu incelemek ve eserlerinde sıkça yer verdiği konu dışı anlatımların (**excursus**) onun üslubundaki yerini ve önemini ortaya koymaktır. Bu amaçla bu çalıŐmada Sallustius'un, eserlerinin hangi kısımlarında konu dışı anlatımlara yer verdiğine değinilerek, ele aldığı konudan farklı anlatımlar sunmasının tarih yazıcılığına olumlu bir katkı sağlayıp sağlamadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Antikçağ tarih yazınında pek çok tarihinin de kullandığı bir anlatım tarzı olan konu dışı anlatımın, iki temel işlevi üzerinde durularak gerektiği yerlerde okuyucuyu esas konudan uzaklaŐtırıp, anlatımın sıkıcı olmasını engellemenin yanı sıra kişi tasvirleri, bir bölgenin coğrafyası veya geçmiŐteki bir olayın anlatımını sunarak ek bilgi vermesi bakımından anlatıma sağladığı katkı Sallustius'un eserlerinde incelenmiştir.

# SALLUST and EXCURSUSES IN HIS HISTORY WORKS

Derya ARSLAN

## ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the style of Gaius Sallustius Crispus as a historian, who is a very significant writer in terms of scientific historiography and philosophic deepness in his works and present the place and importance in his style of the excursuses that often takes place in his works. Therefore in this study it is mentioned where excursuses take place in the works of Sallustius and it is tried to be revealed if the introduction of different subjects other than those being held contributed to the history writing. It is focused on the two basic functions of the excursuses employed by many historians in the archaic age history literature and it is reviewed in the works of Sallustius the contribution of this method to the wording in terms of both preventing the narration to get boring by taking the readers away from the main topic where necessary, and introduction of new information by description of a person, a geography of a region or the narrative of a past event.

## ÖNSÖZ

Gaius Sallustius Crispus (İ.Ö.1. yüzyıl) bilimsel tarihçilik ve felsefi derinlik bakımından Cumhuriyet dönemi Roma tarih yazıcılığında oldukça önemli bir yere sahiptir. Roma’da bugün bildiğimiz anlamda tarih yazıcılığının Sallustius ile başladığı kabul edilir. Sallustius’un antikçağdaki tarih yazarlarından bu anlamda farklı olması ve konuda farklı anlatımlar sunarak konuyu sıkıcı kılmaması tez konusu olarak “Sallustius ve Eserlerinde Konu Dışı Anlatımlar” başlığını belirlememize sebep oldu.

Tezimde, konu başlığının da gösterdiği gibi öncelikle dönemin Roma toplumuna genel bir bakış ve Sallustius’un yaşadığı ortam ve eserlerinin konusunu oluşturan bu ortam hakkındaki görüş ve düşüncelerine değindim. Kaynak olarak Sallustius’un **De Coniuratione Catilinae**, **Bellum Iugurthinum** ve **Historiae** adlı eserlerini ana metin olarak kullandım. Tezin konu seçimi ve yazım aşamaları boyunca katkıda bulunan, tez çalışmam süresinde bilgi ve tecrübeleri ile beni yönlendiren, sık sık metni gözden geçirip gerekli düzenlemeleri yapan, benden yardımlarını ve zamanını hiçbir şekilde esirgemeyen çok kıymetli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Bedia Demiriş’e, Sallustius ve eserleri ile beni tanıştıran ve bu konuyu seçmemi destekleyen değerli hocam Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken’e, ihtiyacım olan kaynakları edinmeme yardımcı olan ve yorumlarıyla beni aydınlatan değerli arkadaşım Eyüp Çoraklı’ya, son olarak benim için her türlü fedakârlığa katlanan sabır küpü sevgili aileme teşekkürlerimi sunmayı gönül borcu bilirim.

## İÇİNDEKİLER

ÖZ .....	iii
ABSTRACT .....	iv
ÖNSÖZ .....	v
İÇİNDEKİLER .....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ .....	1
1. SALLUSTIUS ve ROMA TOPLUMUNA GENEL BİR BAKIŞ .....	6
1.1. Cumhuriyet Döneminde Roma .....	6
1.2. Sallustius'un Hayatı .....	15
2. TARİH YAZARI OLARAK SALLUSTIUS.....	24
2.1. Sallustius'un Tarih Yazma Amacı .....	24
2.2. Tarih Yazarı Olarak Üslubu .....	28
2.3. Sallustius'un Roma Tarih Yazınındaki Yeri .....	39
3. SALLUSTIUS'TA KONU DIŞI ANLATIMLAR ve İŞLEVİ.....	46
3.1. <b>De Coniuratione Catilinae</b> ve Konu Dışı Anlatımlar .....	46
3.2. <b>Bellum Iugurthinum</b> ve Konu Dışı Anlatımlar.....	60
3.3. <b>Historiae</b> ve Konu Dışı Anlatımlar .....	73
SONUÇ .....	84
KAYNAKÇA .....	87
EKLER .....	90

## KISALTMALAR LİSTESİ

### Antikçağ Kaynaklarına İlişkin Kısaltmalar

Caes.	Caesar
<b>B.Afr.</b>	<b>Bellum Africanum</b>
Cic.	Cicero
<b>Brut.</b>	<b>Brutus</b>
<b>de Orat.</b>	<b>De Oratore</b>
<b>Leg.</b>	<b>De Legibus</b>
Quint.	M. Fabius Quintilianus
<b>Inst.</b>	<b>Institutio Oratoria</b>
Sal.	Gaius Sallustius Crispus
<b>Cat.</b>	<b>Catilina</b>
<b>Hist.</b>	<b>Historiae</b>
<b>Jug.</b>	<b>Iugurtha</b>
Suet.	C. Suetonius Tranquillus
<b>Gram.</b>	<b>De Grammaticis</b>
Tac.	Cornelius Tacitus
<b>Ann.</b>	<b>Annales</b>

### Teknik Kısaltmalar

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör/ yayına hazırlayan
Fr.	Fragman
S.	Sayfa
Sa.	Sayı

## GİRİŞ

Roma'da cumhuriyetin ilk yıllarında kamuda görev almış olan memurlar önemli olayların kaydını yıllık (annales) şeklinde tutarken, geç dönemde tarih yazıcılığı farklı bir önem kazanarak sadece olayların kaydını tutmakla kalmayıp, siyasi ve eleştirici yönü ile felsefi bir bakış açısı kazanmıştır.<sup>1</sup> Bu felsefi bakış açısı ile tarih yazan Romalı ilk yazarın Sallustius olduğu bilinir. Olayları tek tek sebep-sonuç ilişkisi içinde ele aldığından dolayı, Sallustius klasik Roma tarihçiliğinin başlatıcısı olarak görülmektedir. Batı kaynaklı tarih yazıcılığını başlatan Grekler ve Romalılarda, bir olayı gerçeğe uygun bir biçimde nakletmenin yanı sıra kullanılan üslup ile okuyucunun ilgi ve beğenisini çekebilmek de oldukça önemli idi.<sup>2</sup> Bu nedenle antikçağ tarih yazarları beğeni toplamak için farklı üslup özellikleri kullanmışlardır. Antikçağ yazınında sıkça kullanılan bir üslup özelliği olarak konu dışı anlatım “anlatı türü ne olursa olsun, sözlü ya da yazılı anlatımda kullanılan ve esas konuyla doğrudan bağlantılı olmayıp, dolaylı yoldan konuya açıklık getirmek, dinleyene ya da okuyucuya esas konuyla ilgili ek bilgi sunmak veya esas anlatının yoğunluğunu hafifletmek, anlatının sonucuna ulaştıracak süreci uzatarak gerilimi arttırmak gibi çeşitli sebeplerle kullanılan yazınsal yöntemdir.”<sup>3</sup> Latince’de konu dışı anlatımı karşılayan ve aynı anlama gelen beş ayrı kelime bulunmaktadır: “digressio”, “digressus”, “egressio”, “egressus”, “excursus”. “Digressio” ve “digressus” kelimeleri “digredior” fiilinden gelmektedir. Bu fiilin “ayrılmak, ayrılıp gitmek” anlamı vardır; “Egressio” ve “egressus” kelimeleri ise “egredior” fiilinden gelmektedir. Bu fiilin “çıkmaq, yerinden çıkmak, ayrılmak, konudan ayrılmak” anlamları vardır. “Excursus” kelimesi “koşup çıkmak, genişlemek, kendini göstermek” anlamlarına gelen Latince “excurrere” fiilinden gelmekte olup, anlamları “ileri veya dışarı koşma, çıkış hareketi, saldırı, istila, konuşmada ve yazıda esas

---

<sup>1</sup> Bedia Demiriş, **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, Ege Yayınları, İstanbul, 2006, s. 43.

<sup>2</sup> Bedia Demiriş, “Antikçağ’da Tarih Yazmak”, **Özsait Armağanı**, (ed. H. Şahin, E. Konyar, G. Ergin), Antalya, 2011, s. 150.

<sup>3</sup> Bedia Demiriş, “Ammianus Marcellinus’un Tarih Eserinde Konu Dışı Anlatımlar”, İstanbul, 2008, s. 121.



konudan ayrılma”dır.<sup>4</sup> Quintilianus’un dediğine göre, Greklerin “parekbasis”, Latinlerin ise “egressus” dediği konudan sapmalar antik çağ yazınında bölgelerin tasviri ve coğrafi durumu, kişilere övgü, bazı gerçekleşmiş olan olayların anlatımı, hatta efsaneler üzerine yapılmış olan konu dışı anlatımlardır.<sup>5</sup>

Antikçağ yazınında konu dışı anlatımların kullanımının Homeros’un destanlarına kadar gittiği bilinmektedir.<sup>6</sup> Grek tarihçilerinden Polybios, Herodotos, Plutarkhos, Thukydides, Ksenophon konu dışı anlatım sunan tarihçiler olarak bilinirken Roma’da bu konuda Sallustius ilk olmuş ve kendisinden sonra gelen Livius ve Tacitus’un, eserlerinde konu dışı anlatıma yer vermelerine örnek olmuştur. Quintilianus’un naklettiğine göre; antikçağ yazınında genellikle bir bölgenin coğrafi tasviri, kişi betimlemeleri veya birine övgü, gerçekleşmiş olan bazı olay ve efsanelerin anlatımı üzerine konu dışı anlatımlar yapılmıştır.<sup>7</sup> Konu dışı anlatıma yer veren tarihçilerin salt yaşanan olaya bağlı kalmayıp bilinmeyen olaylar üzerine bilgi vermeleri ve okuyucuya dönemin farklı yönlerini de sunmaları konu dışı anlatımların öneminin küçümsenmeyeceğinin bir göstergesi olabilir. Zira edebi bir eserin dinleyiciler huzurunda okunarak, eser üzerine tartışılması geleneğinin bulunduğu eski Roma’da dinleyicinin ilgisini çekme ve etkileyici olma yollarından biri olması bakımından da bu anlatımların büyük önem taşıdığı söylenebilir.<sup>8</sup> Antikçağ tarih yazıcılığının modern tarih yazıcılığından farklı olduğunu ileri süren Grant; günümüzde dipnotlarda yer verilen anlatımların, Grek ve Roma tarihçileri tarafından anlatıma farklı bir arka plan oluşturabilmek amacıyla konu dışı anlatımlar olarak eserin içinde yer aldığını söylemektedir.<sup>9</sup> Buradan anlaşılacağı gibi antik çağ yazınında yaygın bir anlatım biçimi olarak bilinen konu dışı anlatımlar günümüzde ek bilgi anlamına gelen dipnot görevini görmekteydi. Bir tarih eserinin nasıl olması

---

<sup>4</sup> Demiriş, **a.g.m.**, s.122, dipnot 9.

<sup>5</sup> Quint., **Inst.**, 4.3.12. “Hanc partem parekbasin vocant Graeci, Latini egressum vel egressionem. Sed hae sunt plures, ut dixi, quae per totam causam varios habent excursus, ut laus hominum locorumque, ut descriptio regionum, expositio quarundam rerum gestarum vel etiam fabulosarum.”

<sup>6</sup> M. Grant, **Greek and Roman Historians: Information and Misinformation**, London-New York, 1995, s. 53.

<sup>7</sup> Quint., **Inst.**, 4.3.12. (ayrıca bkz: Bedia Demiriş, **a.g.m.**, s. 122.)

<sup>8</sup> Demiriş, **a.g.m.**, s.123.

<sup>9</sup> Grant, **a.g.m.**, s. 53. (ayrıca bkz: Bedia Demiriş, **a.g.m.**, s. 123.)

gerektiği konusunda yazdığı eserinde bilgi veren ve konu dışı anlatımlar üzerinde de duran Samosatalı Lukianos, bunların gereğinden fazla uzun tutulmamasını ve bu konuda tarihçi Thukydides'in örnek alınması gerektiğini söylemiştir.<sup>10</sup> Zira Sallustius'un izinden gittiği Thukydides antropoloji, kültür ve coğrafi konuları ele alarak esas konudan biraz uzaklaşmıştır, ancak bu yönleri göstererek esas konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.<sup>11</sup>

Antikçağda yazılmış bir tarih eseri incelenirken, eser ya siyasi ve tarihi açıdan ele alınır ya da edebi açıdan incelenir; ancak eserde bulunan konu dışı anlatımların incelenmesi genellikle göz ardı edilir. Bu konuda yabancı dillerde az da olsa, yazılmış kaynak bulunmasına karşılık, Türkçe'de bu konuda pek fazla çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla bu tezin amacı, Roma'nın Geç Cumhuriyet Dönemi tarihçilerinden olan Sallustius'un yaşadığı dönem ışığında kişiliğini, eserlerini ve en önemlisi anlatımına farklı bir değer katan konu dışı anlatımlarını ele almak ve bu tür anlatımlara eserlerinde neden yer verdiğinin sebeplerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Bu tezde, belirtilen amaç doğrultusunda Sallustius'un, zamanımıza kadar korunmuş olan **De Coniuratione Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum** eserleri ve zamanımıza ulaştığı kadarı ile **Historiae** eseri üzerinde çalışılmıştır.

Sallustius'un ilk eseri olan **De Coniuratione Catilinae** İ.Ö. 63 yılında Cicero'nun konsüllüğü zamanında Catilina adlı bir soylunun başlattığı ayaklanma girişiminin anlatımı olan, monografi türünde bir eserdir. İkinci eseri **Bellum Iugurthinum** ise İ.Ö. 111-105 yıllarında vuku bulan Romalılar ile Numidia kralı Iugurtha arasındaki savaşın anlatımı olan bir monografidir. Son eseri olan **Historiae** ise Sisenna'nın eserinin devamı olup, Sulla'nın ölümünden sonraki zamanı, İ.Ö. 78–67 yıllarının olaylarını kapsayan eseridir. Tezimizde Sallustius'un eserleri ve yaşadığı dönemin siyasi olaylarının etkisiyle şekillenen karakteri analiz edilirken, eserlerinde yaptığı konu dışı anlatımlar üzerinde durulmuş ve bu tür anlatımlar değerlendirilmiştir.

---

<sup>10</sup> Demiriş, **a.g.m.**, s. 123 (Aynı zamanda bkz: Lukianos, **pos dei historian syngraphein**, 57).

<sup>11</sup> H.V. Cantner, "Excursus in Greek and Roman Historians", **Philological Quarterly**, 8 (1929), s. 234.

‘Sallustius ve Tarih Eserleri’nde Konu Dışı Anlatımlar’ başlıklı tez üç ana bölümde ve bunların içinde mevcut alt bölümlerde incelenmiştir. Birinci bölümde ‘Sallustius ve Roma Toplumuna Genel Bir Bakış’ başlığı altında, arka plana Cumhuriyet dönemi Romasının siyasi yaşantısı konularak, Sallustius’un yaşadığı ve yetiştiği ortamın, eserlerini kaleme almasında nasıl bir katkısı olduğu üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ‘Tarih Yazarı Olarak Sallustius’ başlığı altında, kamuda çeşitli görevler almış olan Sallustius’un tarafgiri olduğu Caesar’ın ölümünden sonra başladığı tarih yazıcılığı, amacı ve bu yola baş koyma sebepleri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde aynı zamanda Sallustius’un, dönemindeki yazarlardan daha farklı olan üslup özellikleri anlatılmış ve bu konu üzerine çeşitli örnekler sunulmuştur. Buna ek olarak Sallustius’un izinden gittiği düşünülen yazarların, örnek aldığı düşünülüyor yönleri üzerinde durulmuş ve daha önce de belirttiğimiz gibi Roma’da gerçek anlamda tarih yazıcılığını başlattığı düşünülen Sallustius’un Roma tarih yazınındaki yeri incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise ‘Sallustius’ta Konu Dışı Anlatımlar’ başlığı altında, Sallustius’un eserleri olan **De Coniuratione Catilinae**, **Bellum Iugurthinum** ve **Historiae** konu dışı anlatımlar çerçevesinde incelenirken öncelikle eserlerin hangi tarih aralığında yazılmış olabileceği üzerinde durulmuş ve detaylı anlatımın tezimizin konusunun bütünlüğünü bozacağı düşünüldüğü için, her bir eserin içeriğinin özetle anlatılmasına özen gösterilmiştir. Bunun yanı sıra eserlerin anlatımı, üslubu üzerinde durulmuş, konu dışı anlatımın yapıldığı bölümler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Eserlerin esas konusu ile konu dışı anlatımın yapıldığı bölümler arasında geçiş cümlelerinin olup olmadığı ve esas konu ile bağlantısı olan konu dışı bir anlatım varsa, bunu Sallustius’un ne gibi amaçlarla yapmış olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu bölümde konu dışı anlatımlar üzerinde yapılan, araştırmacıların çeşitli yorumlarına da değinilmiş olup, Sallustius’un eserlerinden konu dışı anlatıma örnek teşkil edecek parçalar Latince ve Türkçe’ye çevirisi ile birlikte tezin Ekler kısmında verilmiştir.

Tezde geçen özel isimlerin, kavim ve yer isimlerinin orijinal dildeki yazılışlarının kullanılmasına özen gösterilmiştir. Sallustius’un söz konusu tarih eserlerinin orijinal metni için J. Rolfe tarafından hazırlanan **Sallust. De**

**Coniuratione Catilinae, Bellum Iugurthinum, Historiae**, Harvard University Press LOEB edisyonu temel alınmış olup, Latince metinler İngilizce'ye çevirisi ile birlikte değerlendirilmiştir. Tezde Latince'den Türkçe'ye yapılmış olan çeviriler dipnotta aksi belirtilmediği takdirde tarafımızdan yapılmıştır.

## 1. SALLUSTIUS ve ROMA TOPLUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

### 1.1. Cumhuriyet Döneminde Roma

Hiç şüphesiz tarih ile politika her zaman iç içe olmuş ve bir dönemin siyasi olayları tarihin belirleyicisi olmuştur. Tezimizin esas konusunu oluşturan, Sallustius'un eserlerinde bulunan konu dışı anlatımları incelemeye geçmeden önce, onun yaşadığı dönemin siyasi, ahlaki, iktisadi ve kültürel yönlerini ele alarak, bu dönemin onun kişiliğine ve eserlerine nasıl yansımış olabileceğini ortaya koymak uygun olacaktır. Zira Sallustius'un eserlerini ele alırken Cumhuriyet döneminde Roma'yı ondan okuduklarımız ile anlamlandırmaya çalışacağız. Cumhuriyet yönetiminin kurulması ile Roma'nın bu yeni yönetim şekline ayak uydurma sürecinde yaşadığı başarı ve başarısızlıklarından yola çıkarak, yazarımızın nasıl bir ortamda büyüdüğünü, karakterinin bu ortamda nasıl şekillendiğini ve hangi tarihi konuları hangi nedenlerle ele aldığını, niçin kamu işlerinden uzaklaşarak tarih yazıcılığını seçtiğini, arka plana Roma Cumhuriyeti'nin siyasi ortamını koyarak incelemek gerekir. Tarihi, yaşandığı dönemin olaylarına göre değerlendirmek gerektiğine göre öncelikle bu dönemi genel hatlarıyla ele alalım.

Kendilerine **patricii** (babalar) denen Latin aristokratları, son Etrüsk kralını kovarak (İ.Ö. 509–27) yönetimi ele geçirmiş ve krallık kurumuna duydukları düşmanlıktan dolayı krallık düzenini yıkıp, cumhuriyeti kurmuşlardır. Batı dillerinde cumhuriyet anlamına gelen **republic** Latince "halk için" anlamına gelen **res publica** kelimesinden gelmektedir. **Res publica** zamanla, toplumun tek kişi tarafından değil, meclislerce yönetilmesi anlamını kazanmıştır.

Roma'da Cumhuriyet döneminin tarihi, dışta Roma'nın gelişmesinin, içte ise sınıf kavgalarının tarihi olmuştur. Sallustius böyle çekişmeli geçen bir ortamda yetiştiği için kendisine konu bakımından zengin bir ortam bulmuştur, belki de bu ortam onu tarih yazmaya itmiştir, diyebiliriz. Roma kent devleti güçlenirken, Romalılar Sicilya'da ve Kartaca'da kölelerin çalıştırıldıkları büyük topraklarda kapitalist yöntemlerle, pazara dönük, tarımsal üretimin yapıldığına tanık oldular.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Blanck, **Eski Yunan ve Roma'da Yaşam**, çev. İslam Tanrıkut, İstanbul, 1999, s. 208–210.

Roma toprak sahipleri **latifundia** denen çiftliklerde uygulanan bu yönetim biçimini benimsediler. Bu bir yandan sınıf çatışmalarına yol açmış, öte yandan Roma'yı geniş toprakları olan bir kara imparatorluğu olma yolunda ilerletmiştir. Böyle bir ortamda büyüyen Sallustius' un çocukluğu ve ailesi üzerine maalesef pek fazla bilgi yoktur. İtalikler' in ayrılması sonucu diktatörlüğe kadar giden iç savaşlarda ailesinin zarar görmüş veya fakirleşmiş olabileceği düşüncesi hakimdir.<sup>2</sup>

Roma öncelikle İtalya topraklarında, sonra ise Akdeniz'de egemenliğini kurmuştur. Bu dönemdeki başarı ve yenilgileri ile siyasi ve idari tecrübe kazanan, başka uygarlıklarla da kültürünü yoğurmuş olan bir Roma portresi karşımıza çıkmaktadır. Bu sırada merkezi idare ve eyalet konusunda, savunma, iktisat ve toprak dağıtımını konusunda, ticari ilişkilerin güçlenmesinde, felsefe ve dinde yeni görüş ve meseleler ortaya çıkmıştır. Sallustius'un yaşadığı ve kamu işlerinde görev aldığı bu dönemde tarih sahnesine çıkmış oldukça önemli karakterler vardır. Bu kişiler; Gracchus kardeşler, Sulla, Pompeius, Iulius Caesar, Brutus, Antonius ve Cicero'dur.<sup>3</sup>

Cumhuriyet döneminde hâkim sınıf olan senatörler yetke tutkusu sebebiyle tüm paralarını siyasi işlere saçıp dökerken Roma içte ve dışta güç kaybediyordu, halk sınıfı (**pleps**) hiçbir konuda söz sahibi değildi, toplumun diğer egemen sınıfı olan atlılar (**equites**) ise kendi çıkarları doğrultusunda zaman zaman hem **patricii** sınıfının hem de **pleps** sınıfının yanında yer alıyordu.<sup>4</sup>

Roma devletinde, Tiberius Sempronius Gracchus'un halk temsilcisi seçildiği İ.Ö. 134 yılının Aralık ayında görünüşte her şey iyiydi; çünkü Roma'nın rakibi Kartaca harap olmuş, Makedonya Krallığı eyalet olmuş ve bütün krallıklar Roma'nın egemenliği altına alınmıştı, ancak kısa süre sonra Sicilya'da Numantia çevresinde vuku bulan can sıkıcı köle ayaklanmasından sonra her şey değişmeye başladı.<sup>5</sup> Toplumun bu kötü gidişini engellemek için, İ.Ö II. yüzyılda Tiberius ve Gaius Gracchus kardeşler on yıl arayla halk sınıfının haklarını koruma yolunda çaba göstermişlerdir. Ancak ikisi de senato karşısında yenilerek, bu girişimlerini canları

---

<sup>2</sup> Ronald Syme, **Sallust**, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1964, s. 12.

<sup>3</sup> Barrow, **Romalılar**, çev. Ender Gürol, İstanbul, 2002, s. 29–30.

<sup>4</sup> Sal., **Catilina Tertibi**, çev. Güngör Varınlioğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 10.

<sup>5</sup> Harriet I. Flower, **Roman Republics**, Princeton University Press, New Jersey, 2010, s. 89.

ile ödemişlerdir. Sallustius'tan öğrendiğimize göre, bu dönemden sonra da toplumda ahlaksızlığın, yetke tutkusunun, parti çekişmelerinin, soylular (**optimates**) ile halk (**populares**) partilerinin çatışmalarının sonu gelmemiş, gündün güne Roma devleti güç kaybetmiştir.<sup>6</sup>

Gracchus kardeşlerin reformları esnasında aristokratlar endişeye kapılmış ve devletin huzuru için çareler arayacakları yerde sadece kendi çıkarlarını düşünerek daha fazla servet edinmenin yollarını aramışlardır.<sup>7</sup> Roma'da kanunsuzca ve rüşvetlerle edinilen zenginlikler senatörler için artık olağan sayılmaya başlamış, ahlaksızlık devamlı hale gelmiş ve Roma aristokratlarının bu esnadaki çaresizliği özellikle Afrika'da kral Iugurtha'ya karşı yapılan harpte kendini göstermiştir.<sup>8</sup>

Cumhuriyet Dönemi, Roma için pek çok değişikliğin yaşandığı, yaklaşık 470 yıllık süreci kapsayan önemli bir tarih dönemi olmuştur. Roma bu dönemde Keltler, Etrüsk kenti, Vei ile Sabinler ve Samnitlerle savaşlar yapmış, üç kez Kartaca ile karşı karşıya gelmiştir. Kartaca sonraları Roma'dan izinsiz Numidia ile savaşa girince, Roma'ya karşı üçüncü kez savaşmak durumunda kalmıştır.<sup>9</sup> Roma bu savaştan sonra Kartaca'yı ele geçirerek (İ.Ö.146) Akdeniz'e egemen olmuştur.

Roma İ.Ö.146'da zapt ettiği Makedonya'yı eyalet statüsüne (**Provincia Macedonia**) dönüştürmeyi başarmıştır; bu dönemde güçlenmekte olan Seleukos Krallığı'nın Anadolu'da genişlemesini kendisine tehlike olarak gördüğü için, İ.Ö.192'de Kral 13.Antiokhos'a savaş ilan etmiştir. Roma karşısında büyük bir yenilgiye uğrayan Kral Antiokhos otorite boşluğunun oluşmasına sebebiyet vermiş ve Anadolu'da bazı Hellenistik krallıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.<sup>10</sup>

İ.Ö. II. yüzyıl sonlarında Roma'da durum içler acısı bir hal almıştır: köylüler giderek yoksulluğa düşmüş ve borçlanmak zorunda kalmışlardır. Roma'da önemi büyük olan çiftçilikle uğraşan köylünün durumunu düzeltmek için soylu bir Roma

---

<sup>6</sup> Sal., a.g.e., s. 11.

<sup>7</sup> Sabahat Atlan, **Roma Tarihi'nin Ana Hatları**, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970, s. 114.

<sup>8</sup> Atlan, a.g.e., s.114

<sup>9</sup> Kartaca ile İ.Ö. 202'de yapılan savaş sonrası antlaşma maddelerinden biri de; Kartaca'nın Afrika'da ancak Roma'nın izni ile savaş yapabileceği idi.

<sup>10</sup> Bu dönemde Anadolu'da Armenia ve Kappadocia gibi bazı küçük krallıklar ortaya çıkmıştır.

ailesine mensup Tiberius Sempronius Gracchus İ.Ö. 133'te **tribunus plebis**<sup>11</sup> seçilir. İtalya'da fethedilmiş toprakların kullanımı ile ilgili bir kanun tasarısı hazırlayan Tiberius, bu reformun yürütülmesi için, kardeşi Sempronius Gracchus ve Appius Claudius Pulcher'den oluşan üçlü bir komisyonla çalışmalarına başlar. Roma'da İ.Ö. II. yüzyılın başlarında alınmış olan, bireysel kullanım için devlet topraklarının 500 **iugerasının** yani 125 hektarlık bir bölümünün bireysel olarak elde tutulabilmesi hakkı kısıtlanır ve ihtiyaç fazlası olan kısım ise fakirlere dağıtılır. Hazırlanan bu tasarı köylü sınıfı için uzun süreli değil, geçici bir rahatlama sağlamıştır.<sup>12</sup>

Dönemin önemli olaylarından biri olan ve Sallustius'un da kaleme aldığı Iugurtha Savaşı, Kuzey Afrika'daki Numidia topraklarında egemenlik kurmak isteyen Iugurtha'nın Numidia için yaptığı girişimler sonucunda ortaya çıkmıştır. İ.Ö. 111'de patlak veren savaş, İ.Ö. 107 yılı konsülü<sup>13</sup> C. Marius'un komutasında, onun ve subayı olan Sulla'nın askeri başarıları sayesinde, Roma'nın zaferi ile sonuçlanmış ve Sallustius'un **Bellum Iugurthinum** adlı eserinin de başkahramanı olan Iugurtha ele geçirilmiştir. Böylece Sallustius yaşadığı dönemden önce gerçekleşmiş bir olayı ele alarak aslında kendi döneminde de oluşabilecek olaylara ayna tutmuş olmaktadır. Geçmişten geleceğe Roma'nın iç ve dış tehditlere karşı tutumunu, bu olayların kişilere ve Roma toplumuna nasıl yansıdığını, karakterleri hangi sebeplerin nasıl değiştirdiğini, aslında gerçek anlamda Roma'nın, Romalı'nın ahlakının nasıl bozulduğunu ortaya koyma amacını taşıyan Sallustius işte böyle karışık bir ortamda eserlerini kaleme almıştır.

İ.Ö. 88 yılında diktatör Sulla'nın konsüllüğü esnasında senatoda pek çok değişiklik yapılmıştı. Sulla, devleti tekrar eski gücüne kavuşturmak amacı ile kendisine baş kaldıranlara acımasızca şiddet uygulayarak, senatoya yeniden güç kazandırmıştı; ancak üç yıllık diktatörlüğünden sonra İ.Ö. 78'de Sulla ölür. Görüldüğü gibi Sallustius başarı ve başarısızlıkların aynı anda yaşanabildiği, oldukça hareketli siyasi bir ortamın bulunduğu böyle bir dönemde büyümüştür. Yaklaşık otuz yıllık bir zaman dilimini kaplayan onun çocukluk ve gençlik dönemi, Sulla'nın

---

<sup>11</sup> Eski Roma'da plebs'lerin (halk sınıfı) haklarını savunan yüksek memur.

<sup>12</sup> Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 205.

<sup>13</sup> Roma Cumhuriyeti'nde devletin en yüksek memuru.



kurduğu güvenilir olmayan oligarşi yönetimi ve güven telkin etmeyen bir barış ortamında geçmiştir.<sup>14</sup> Dönemin pek çok huzursuzluğa sahne olması sebebi ile Sallustius'un eserleri tıpkı bir düelloya davet gibidir, risk ve ahlaki bozukluğa yönelik şikâyetlere sıkça rastladığımız cümleler, yazar tarafından oldukça sert ve sakınmak bilmez bir dille kaleme alınmıştır.<sup>15</sup>

Diktatör Sulla'nın kumandası altında Pompeius İtalya'da mühim başarılar elde etmiş ve askerleri ona **Magnus** (Büyük) ünvanını vermiştir. Sallustius'un kaleme almış olduğu önemli eseri **De Coniuratione Catilinae**'a konu olan Catilina ayaklanmasının temelleri Pompeius döneminde atılmıştır. Muhalifleri olan Crassus ve Caesar'a karşı İspanya'da başarılı olduğu için, L.Sergius Catilina önderliğinde Pompeius'a bir suikast düzenlenmiş ancak bu suikast gerçekleşmemiştir. İşte bu suikast girişimi devleti karıştırmış, Roma'yı oldukça sarsmış, ancak o sırada konsül olan Cicero'nun girişimleri ile isyancı Catilina vatan haini ilan edilerek (İ.Ö. 63), yandaşları ile birlikte öldürülmüştür (İ.Ö. 62).

C. Iulius Caesar, yönetimde etkili olabileceklerini düşündüğü için Pompeius ve Crassus ile birlikte hareket ederek **triumvir**'lik adı verilen üçlü bir komisyon oluşturmuştur (İ.Ö. 60). Sonraki dönemlerde Pompeius'un Makedonya'yı kendisine üs seçerek Caesar'a karşı savaşıma planı yapması Caesar'ı harekete geçirmiş ve İ.Ö. 48 yılında **Pharsalos** mevkiinde yapılan savaşı Caesar kazanmıştır.

Sallustius, Caesar ve Pompeius arasındaki bu iç savaşta Caesar'ın tarafını tutmuştur. Yaptığı ahlak dışı davranışlar gerekçesi ile senatodan kovulan Sallustius İ.Ö. 48 yılında **quaestor**<sup>16</sup> olarak tekrar senatoya alınmış olup, bu durum muhtemelen Caesar sayesinde gerçekleşmiştir.<sup>17</sup> Sallustius siyasi yaşamında Caesar'a o kadar bağlıydı ki, suikast girişimi ile Caesar'ın öldürülmesinden sonra siyasi hayatı bırakarak tarih yazmaya karar vermiştir.

Caesar İ.Ö. 46'da on yıl için diktatör seçilmiş, iki yıl sonra ise ömür boyu bu görevde kalmaya layık görülmüştür. Caesar Roma devleti içindeki huzursuzluğun,

---

<sup>14</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 15.

<sup>15</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 3.

<sup>16</sup> Roma'da maliye işlerine bakan memur.

<sup>17</sup> Ayşe Sarıgöllü, **Roma Edebiyatında Tarih**, A.Ü.Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., 1971, s. 26.

askeri güç, yetke ve para için olan bireysel çabaların daima farkında olmuş ve böylece yönetimde kendisine itaat edenler zorluk yaşamamıştır.<sup>18</sup> Böylece Caesar'a yakın olan Sallustius'un elde ettiği kamu görevlerinde fazla zorluk yaşamadığı söylenebilir. Caesar'ın muhalifleri onu öldürme çabasına girmişler, bunun sonucunda Brutus ve Cassius'un da aralarında bulunduğu bir grup suikastçi tarafından 57 yaşındayken (İ.Ö. 44) öldürülmüştür. Roma'da Caesar'ın vasiyetnamesi açılınca, yeğenini manevi evlat edindiği ortaya çıkmış ve böylece Octavianus, Caesar'dan sonra başa geçmiştir. O da, Caesar gibi üçlü bir komisyon kurarak Antonius ve Lepidus ile II. triumvirliği oluşturmuştur (İ.Ö. 43-38). Fakat bu triumvirlik Cumhuriyet yönetiminin yeniden kurulabilmesi için oluşturulmuş olsa da, bu dönemde baş gösteren iç savaşlar sebebiyle amacına ulaşamayarak sona ermiş ve bir daha kurulamamıştır.<sup>19</sup> Syme, cumhuriyet yönetiminin esas anlamda Roma'da ne zaman son bulduğu üzerinde durmuş ve Cato'nun bu konudaki görüşlerine dayanarak gerçek anlamda özgürlüğün çok uzun yıllar önce sona erdiğini, Pompeius'un gerçek bir önder olamadığını, onun yönetimden uzaklaştırılmasıyla geride egemen bir tek kişinin<sup>20</sup> ve kavgalarla iç çekişmelerin kaldığını dile getirmiştir.<sup>21</sup>

Görüldüğü gibi, Cumhuriyet dönemi Roma'da siyasi, iktisadi çok çeşitli olayların yaşandığı, içte ve dışta savaşlara sahne olan, tarihin bu dönemine ve sonrasına damgasını vurmuş kişilere tanıklık eden, sınıflar arası çekişmenin yoğun bir biçimde yaşandığı bir dönemdir. Dönemin siyasi olaylarını bu şekilde özetledikten sonra ahlaki durumu ele almakta fayda vardır. Nitekim dönemin şartları ve ahlaki durum; siyasi hayata yön veren, onun akışını değiştirebilen ya da birbiri ile ilişki içinde olmasını zorunlu kılan, belirleyici bir etkidir.

Bu dönemde içte karışıklıklar, dışta ise genişleme çabasında olan bir Roma var iken maalesef ahlaki açıdan da eski değerlerini kaybetmeye yüz tutan, yetke için her şeyi yapabilecek duruma gelmiş insanların oluşturduğu bir kitle bulunmaktadır. Bu dönemin ahlaki durumunu Sallustius'un eserlerinden izlemek mümkündür.

---

<sup>18</sup> David Shotter, **The Fall of the Roman Republic**, London and New York, 1994, s. 78-79.

<sup>19</sup> Atlan, **a.g.e.**, s. 182.

<sup>20</sup> Syme burada Gaius Iulius Caesar'ı kastetmektedir.

<sup>21</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 60

Eserlerinde Roma'daki ahlaki davranışlara sürekli göndermeler yaparak, içler acısı vaziyetin portresini gözler önüne sermiştir. **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinde; tüm iyi niteliklerin yerini zamanla kötü meziyetlerin aldığını, insanların daha önceleri payına düşene razı ve mütevazı bir hayat sürerken, zamanla bunların yerine tutkunun (**avaritia**) ve tamahkârlığın (**cupiditas**) geçtiğini düşünür.<sup>22</sup>

Kamu işleri ile uğraştığı zamanlarda da pek çok sorunla karşılaştığını dile getirir, Sallustius: O dönemde utanma duygusu (**pudor**), ölçülü davranış (**abstinentia**) ve erdem (**virtus**) yerine cüretin (**audax**), rüşvetçiliğin (**largitio**) ve tamahkârlığın (**avaritia**) geçerli olduğunu söyler.<sup>23</sup>

Kendisinin siyasi yaşamdan, tehlikelerden uzaklaşmış iken, boş işlerle uğraşmak istemediğini, bu durumdan faydalanarak değerli olan boş vakitlerini artık tarih yazmaya verdiğini anlatır.<sup>24</sup> Sallustius'a göre; Roma'nın sınırlarını iyice genişletmesi, diğer devletleri boyunduruk altına alması Roma toplumunu değiştirmiş, bu noktadan sonra zulüm (**crudelitas**), hırs (**avaritia**), kibir (**superbia**), tanrılara itaatsizlik (**deos neglegere**), her şeyin satın alınabilir olduğu (**omnia venalia habere**) düşüncesi gibi huylar topluma egemen olmuştur.<sup>25</sup>

Toplum bu gibi özelliklere sahip olduğu için de Catilina gibi hırs ve yetke tutkunu birinin emellerini gerçekleştirmesi kolay olmuştur. Çünkü bu dönemde borçlular, Sulla'nın yağmalarını ve eski zaferleri özleyenler, iç savaşın çıkmasını arzu ederken, Catilina'nın yanında yer almaları ve onu bu konuda yüreklendirmeleri

---

<sup>22</sup> Sal., **Cat.**, II. 1-5: "Igitur initio reges-nam in terris nomen imperi id primum fuit-divorsi pars ingenium, alii corpus exercebant; etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabantur, sua cuique satis placebant."

<sup>23</sup> Sal., **Cat.**, III. 3: "Sed ego adolescentulus initio sicuti plerique studio ad rem publicam latus sum, ibique mihi multa advorsa fuere. Nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute audacia, largitio, avaritia vigeabant."

<sup>24</sup> Sal., **Cat.**, IV. 1-2: "Igitur ubi animus ex multis miseriis atque periculis requievit et mihi reliquam aetatem a re publica procul habendam decrevi, non fuit consilium socordia atque desidia bonum otium contere, neque vero agrum colundo aut venando servilibus officiis intentum aetatem agere; sed a quo incepto studioque me ambitio mala detinuerat, eodem regressus statui res gestas populi Romani carptim..."

<sup>25</sup> Sal., **Cat.**, X. 4: "Namque avaritia fidem, probitatem ceterasque artis bonas subvortit; pro his superbiam, crudelitatem, deos neglegere omnia venalia habere edocuit."

hiç de zor olmamıştır.<sup>26</sup> Sallustius dönemin ahlaki değerlerine **Bellum Iugurthinum** adlı eserinde de göndermeler yapmaktadır. Bunun için de, savaşa sebep olan **Numidia** Krallığı'nın<sup>27</sup> paylaşılmasındaki çekişmeli ortamda para ve kişisel çıkarları doğruluktan üstün tutan kesimin kazandığını dile getirerek, paylaşma sırasında haksızlık yapıldığına ve her zaman senatoda paranın geçerli olduğuna değinmektedir.<sup>28</sup>

Sallustius genç yaşta görev almaya başladığı kamu işlerinde karşılaştığı yolsuzluklara ve kötü ortama rağmen yetke sahibi diğer insanlar gibi kötü ve şeytanca planların peşinde olmadığını, onların bozuk ahlaklarından ve bulunduğu ortamdan rahatsız olduğunu, ancak yine de siyasi görevi gereği bu ortamda bulunmak zorunda kaldığını belirtir.<sup>29</sup> Böyle bir ortamda Sallustius'un nasıl bir tutum sergilediği bu bölümün ikinci başlığı altında ele alınacaktır.

Roma'da Cumhuriyet döneminde siyasi kişilerin tarih yazması bir gelenek halini almıştır, diyebiliriz. Çünkü siyasi karakterler kimi zaman siyasi görevlerine devam ederken, kimi zaman da siyasi görevlerini bırakarak yaşadıkları veya yakinen takip ettikleri olayları anlatmışlardır.<sup>30</sup> Yakın tarihi, o dönemi gözlemlemiş, siyasi bir kişiliğin ele alması şüphesiz tarihin bilimselliği ve konunun doğruluğu açısından oldukça avantajlıdır.

Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi hayatın bu kadar renkli olması şüphesiz bu dönemi felsefi, edebi, iktisadi yönden etkilemiş ve bu alanların da gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu durumu dönemin ünlü hatiplerinden<sup>31</sup>, önemli tarihçilerinden<sup>32</sup> ve

---

<sup>26</sup> Sal., **Cat.**, XVI. 4: "Eis amicis sociisque confisus Catilina, simul quod aes alienum per omnis teras ingens erat et quod plerique Sullani milites largius suo usi rapinarum et victoriae veteris memores civile bellum exoptabant, opprimundae rei publicae consilium cepit."

<sup>27</sup> Afrika'nın kuzeyinde bulunan bir krallıktır.

<sup>28</sup> Sal., **Jug.**, XVI. 3: "Um Iugurtha tametsi Romae in inimicis habuerat, tamen accuratissime recepit, dando et pollicendo multa perfecit, ut fama, fide, postremo omnibus suis rebus commodum regis anteferet."

<sup>29</sup> Sal., **Cat.**, III. 4: "Quae tametsi animus aspernabatur insolens malarum artium, tamen inter tanta vitia imbecilla aetas ambitione corrupta tenebatur; ac me cum ab reliquorum malis moribus dissentirem, nihilo minus honoris cupido eadem qua ceteros fama atque invidia vexabat." (Ayrıca bkz: J.C Rolfe, **Sallust**, (The Loeb Classical Library), London, 1921, s.7.

<sup>30</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 21.

<sup>31</sup> Ünlü hatip ve devlet adamı; Marcus Tullius Cicero.

<sup>32</sup> Klasik Roma Tarihçiliğinin kurucusu olarak kabul edilen Gaius Sallustius Crispus.

siyasi hayata yön veren kişilerden<sup>33</sup> anlayabilmek pek de zor değildir. Bu dönemde Roma'nın zaferlerinden, devletin refah durumundan ve ününden çok, kişilerin ünü önemli olmuş, böylece ferdiyetçilik siyasette etkili olduğu gibi Roma'da, edebiyat dahil olmak üzere, her alanda etkisini göstermiştir.<sup>34</sup>

Ferdiyetçiliğin etkili olduğu bir ortamda yetişen Sallustius için de elbette bu durum öncelikli olmuş, tarih yazarken bir liderin veya partinin savunucusu olmaktan çok, ilk önemsendiği şey üstün bir yazar olma tutkusu olmuştur.<sup>35</sup>

Gracchuslar zamanından itibaren İtalya'da ciddi anlamda büyük savaşlar olmuş ve bunlar devleti harabeye çevirmiştir, fakat bu harplere rağmen Roma halkı karşılaştığı her düşmanın kültürünü kendi kültürü ile harmanlamıştır. Kültürler etkileşiminin bir sonucu olsa gerek Roma edebi, mimari, iktisadi alanda gelişme kaydedebilmiştir, hatta edebiyat bu dönemde en yüksek noktasına ulaşmıştır.<sup>36</sup> Döneme damgasını vurmuş olan iki isim Caesar ve Pompeius, yaptırdıkları resmi binalarla şehri daha da güzelleştirerek, Roma mimarisi için önemli adımlar atılmasını sağlarken, sanat eserlerinden oluşan özel ve genel koleksiyonlar, genel kütüphaneler halkın kültürünün gelişmesine yol açmıştır.<sup>37</sup> Arkeolojik kayıtlar ve edebi kaynaklar, arkasında pek çok iz bırakan anıtların yapıldığı imparatorluk dönemi ve Roma şehrinin yayılımı ile gelişmesi üzerine önemli bilgiler vermektedir.<sup>38</sup> Böylece Roma'nın büyümesi cumhuriyet rejimini başlatan en önemli etken olmuştur. Bu sebeplerle diğer kültürlerle yoğrulan Roma'nın, tarih sahnesinde oldukça etkin bir rol alması kaçınılmaz olmuş ve yaşanan olaylar kayda değer bulunmuştur. Böylece Roma çok çeşitli olayları kaydedeceği, inişli çıkışlı bir döneme tanıklık eden bir tarih sayfası açmıştır; bu nedenle de bu dönem tarih yazıcılarına konu bakımından oldukça kaynak sağlamıştır.<sup>39</sup> Sallustius hem siyasetin içinde olan bir kişi olması, hem de geçmişin kayda değer olaylarını kaleme alma düşüncesine sahip olması bakımından,

---

<sup>33</sup> Ünlü devlet adamı, hatip ve tarih yazarı Gaius Iulius Caesar.

<sup>34</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 21.

<sup>35</sup> Syme, **a.g.e.**, s.127: şuradan, H. Taine, *Essai sur Tite-Live* (1856), 327.

<sup>36</sup> Atlan, **a.g.e.**, s. 196.

<sup>37</sup> Atlan, **a.g.e.**, s. 196.

<sup>38</sup> Andrew Erksine (ed.), **A Companion to Ancient History**, 2009, s. 239.

<sup>39</sup> Bedia Demiriş, **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006, s. 43.

yakın tarihi, monografi türünde ele almıştır. Bizim bugün anladığımız anlamda tarih yazarak Roma tarihçileri arasında mühim bir yer edinmekle kalmamış, kendinden sonraki tarihçilere de örnek olması sebebiyle, önceden de belirttiğimiz gibi klasik Roma tarihçiliğinin başlatıcısı olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet döneminin son yıllarında yok olan ahlaki değerler Roma'yı kınanacak, ayıplanacak hale getirmişti getirmesine, fakat Sallustius'un bu ahlaki çöküşü aktarmak istemiş olması yaşanan olayların olumsuz yönlerinin aksine, Roma için yenilik, özgürlük ve canlılık döneminin başlamasına sebep olmuştur.<sup>40</sup> Sallustius için de politik çekişmeler konuşma sanatının gelişmesine ve güzel üsluba yol açarken, siyasi hayal kırıklıkları ve çöküş dönemi Latin Edebiyatı'nın gelişmesi için gerekli olan enerjiyi yazarımıza sunmuştur.<sup>41</sup>

## 1.2. Sallustius'un Hayatı

Tarih yazarı C. Sallustius Crispus, İ.Ö. 86 yılında yani İ.Ö. I. yüzyılda, pleb kökenli bir ailenin çocuğu olarak Apeninler'in eteklerinde bir Sabin kenti olan Amiternum'da<sup>42</sup> dünyaya gelmiştir. Maddi sıkıntıdan uzak addedilen Sallustius ailesi, Amiternum'da ünü yaygın olan bir aile idi ve "-ustius" ile biten soyadları daha önce çok sık duyulmayan ve yaygın olmayan bir soyad idi.<sup>43</sup> Bunun yanı sıra Varro'ya göre; Amiternum bütün Sabin kavimlerinin beşiği idi, Amiternum adının kayıtlarından da anlaşılacağı üzere bu isim ya arkaik bir isimdir ya da görkemli bir kısaltmadır.<sup>44</sup>

Ailesi ve gençliği hakkında pek detaylı bilgi sağlayan kaynaklar bulunmamasına karşın, siyasi hayatı ile ilgili yazılanlar ve kendi eserleri Sallustius'u daha iyi tanımamız için bizlere kaynak olmuştur. Sallustius her hangi bir politik fikre sahip olmadan ve bu fikirleri bilinçsizce de olsa kendi çıkarına kullanmadan önce çocukluğunun ilk zamanlarını Sabin topraklarında erdemin ne olduğunu öğrenerek

---

<sup>40</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 16.

<sup>41</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 16.

<sup>42</sup> İtalya'da bir kent, bugünkü San Vittorino.

<sup>43</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 9-10.

<sup>44</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 10.

geçirmiştir.<sup>45</sup> Özel hayatı ile ilgili çok fazla bilgiye sahip değiliz, fakat Cicero'nun boşandığı eşi Terentia ile evlendiği bilinir.<sup>46</sup> Ayrıca Terentia'dan çocuğunun olmadığı ancak kendi kız veya erkek kardeşlerinden birinin çocuğunu evlat edinerek tüm servetini bu çocuğa bıraktığı da onunla ilgili bilgiler arasında yer almaktadır.<sup>47</sup> Önemli bir tarihçi olmasına karşın ailesi, resmi anlamda yaptığı evlilik ya da evlilikler, akrabaları üzerine kesin herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız için, bu konudaki görüşler bir muamma olarak kalmaktadır; ancak bilinen, Sallustius'un L.Passienus Rufus'un Afrika'da konsül ve prokonsül olan oğlunu evlat edindiğidir.<sup>48</sup> Konuşma sanatında yetenekli olan bu evlatlık, Tiberius ve Claudius'un zamanında konsül olarak kısa sürede ün kazanmış, ancak bu onuru uzun süre taşıyamayarak ölmüştür.<sup>49</sup> Sallustius'un bu çocuğun amcası olduğu bilinmektedir. Sallustius tarafından evlat edinilmiş olan ve yeğeni olduğu düşünülen Passienus Crispus'un ilki Marcus Antonius ve Octavia'nın kızı olan Domitia, ikincisi ise Augustus'un torunu olan genç Agrippina ile olmak üzere iki evlilik yaptığı bilinir.<sup>50</sup>

Roma'ya erken yaşta gelen Sallustius'un amacı muhtemelen iyi bir eğitim almak istemesiydi.<sup>51</sup> Burada Pythagoras yanlısı felsefeyle ve edebiyatla uğraşan Sallustius, Pythagorasçı büyücü Nigidius Figulus'un çevresine girmiştir. Sallustius'un erken yaşında kamu işlerine atılarak edebi alanda gayretle çalışması tarihçi olacağının bir göstergesiydi.<sup>52</sup> Sarıgöllü'ye göre; Sallustius'un, Latince ve Grekçe ile bu dillerde yazılan edebi eserler ile uğraşmakla birlikte, tarihin yardımcı bir kolu olan hitabete karşı pek de ilgi duymadığı eserlerinden anlaşılmaktadır.<sup>53</sup> Ancak, Roma'da eğitim aldığı dönemlerde hitabete yönelik bu ilgisizliğine rağmen eserlerinde kahramanlarını ve kendi düşüncelerini büyük bir ustalıkla konuşturmayı

---

<sup>45</sup> J. Wight Duff, **The Literature of The Golden Age**, London, 1953, s. 303.

<sup>46</sup> J. C. Rolfe, **Sallust**, (The Loeb Classical Library), s. xii.

<sup>47</sup> Thomas Keightley, **The Catilina and Iugurtha of Sallust**, London, 1849, s.xi (Ayrıca bkz: Tacitus, **Ann.**, III,30).

<sup>48</sup> Syme, **a.g.e.**, s.277.

<sup>49</sup> Syme, **a.g.e.**, s.277.

<sup>50</sup> Syme, **a.g.e.**, s.278.

<sup>51</sup> Keightley, **a.g.e.**, s. ix.

<sup>52</sup> Keightley, **a.g.e.**, s. x

<sup>53</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 25.

başarabilmiştir. Catilina, Caesar, Cato ve Manlius gibi pek çok karakterin konuşmaları onların duygu ve düşüncelerini çok iyi bir biçimde yansıtmaktadır. Konudan fazla uzaklaşmadan bunlardan oldukça etkili ve ilgi çekici olan, suikast çağrısı yapmak için yandaşlarını bir araya toplayan Catilina'nın konuşmasını ele alalım:

*“Değerinizi, sadakatinizi bilmeseydim bu uygun durum bir işe yaramayacaktı. Beyhude yere büyük umutlar besleyecektik, otorite boş yere bizde olacaktı, ben de cesaretsiz ve düşüncesiz olanların desteğiyle sağlam olanı bırakıp sağlam olmayanın peşinden gitmeyecektim. Birçok zor koşul içinde sizleri güçlü ve kendime bağlı gördüğüm için, içimde en büyük ve en güzel işe başlamak hevesi oluştu. Zira bana iyi olanın size de iyi, bana kötü olanın size de kötü olduğunu anladım. Fakat insanların isteyip istemediklerinin aynı olması sağlam bir dostluktur.”<sup>54</sup>*

Yukarıdaki paragraf, intikam arzusu içinde olan Catilina'nın devlete karşı büyük bir suikast hazırladığının ve içinde bulunduğu bu ruh hali ile aynı şekilde kendisi gibi olan insanları toplayarak onları cesaretlendirdiğinin göstergesi olan etkili bir konuşma örneğidir.

Sallustius siyasi hayata atılmak ve kariyer yapmak için geldiği Roma'da otuz yaşlarında iken İ.Ö. 54 yılında **quaestor** olarak senatoya girmiş, İ.Ö. 52 yılında **tribunus plebis**<sup>55</sup> olarak görev yapmıştır. Kendi ifadesine göre, Roma'da siyasi kariyerine erken bir yaşta başlamış bulunuyordu.<sup>56</sup> Eserlerinden de anlaşılacağı gibi partiler arası çekişmelerde halk partili olarak mücadele etmiştir. Azatlılar ve zanaatkârlardan kurulu çetenin başı P.Cloudius Pulcher ile soylular sınıfının desteklediği T. Annius Milo'nun çetesi arasındaki çatışmalarda, Cloudius'un öldürülmesine kadar giden olaylarda Cloudius'un tarafını tutmuştur. Olayların kızıışmış olduğu İ.Ö. 52 yılında Cloudius'un ölümünde Milo'yu suçlamasının sebebi

---

<sup>54</sup> Sal., **Cat.**, XX. 1-4: “Ni virtus fidosque vostra spectata mihi forent, nequiquam opportuna res cecidisset spes, magna dominatio in manibus frustra fuissent, neque ego per ignaviam aut vana ingenia incerta pro certis captarem. Sed quia multis etv magnis tempestatibus vos cognovi fortis fidosque mihi, eo animus ausus est maximum atque pulcherrimum facinus incipere, simul quia vobis eadem quae mihi, bona malaque esse intellexi; nam idem velle atque idem nolle ea demum firma amicitia est.”

<sup>55</sup> Roma'da pleblerin yani halk sınıfının haklarını savunan görevli memur.

<sup>56</sup> Sal., **Cat.**, III. 3: “Sed ego adulescentulus initio sicuti plerique ad rem publicam latus sum, ibique mihi mutla advorsa fuere.” (Ayrıca bkz.: Rolfe, **Sallust**, The Loeb Classical Library, s.10.)



Milo'nun eşi ile aşk serüveni yaşamış olması olabilir.<sup>57</sup> Böylece Milo davasında Cicero'ya muhalefet edenler tarafında yer almıştır. Milo'yu değil de Clodius'u savunduğu için de senatonun tepkisine maruz kalan Sallustius, Caesar'ın yanında yer almış ve sonuna kadar da politik hayatında ondan büyük destek görmüştür. Bu zorlu dönemde ahlak dışı davrandığı gerekçesi ile İ.Ö. 50 yılında senatodan çıkarılmıştır. Onun, Junius Brutus'un iyi eğitilmiş, zarif fakat hafifmeşrep karısı Sempronia ile ilişkisinin olduğunu söyleyenler vardır.<sup>58</sup> Ünlü bir aileden geliyor olmasına rağmen, hafifmeşrep hayatı nedeni ile kötü şöhret sahibi güzel bir kadın olan Sulla'nın kızı Fausta'nın adının geçtiği zina olayı ve kendisinin ahlaka aykırı yaşam tarzı Sallustius'un, **ensor**<sup>59</sup> Appius Clodius Pulcher tarafından senatodan atılmasının nedeni olmuştur. Senato'dan kovulmadan önce Sallustius Suriye'de **legatus pro praetore**<sup>60</sup> olarak görevli bulunuyordu.

Senatodan atılması onu asillerden büsbütün uzaklaştırarak Caesar'a daha da yaklaşmasına sebep olmuştur. Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaşta Caesar'ın tarafını tutan Sallustius kamudaki görevlerinde de daima onun desteğini almıştır; hatta İ.Ö.48 yılında **quaestor**<sup>61</sup> olarak tekrar senatoya girmesini ve daha sonra da **praetor**<sup>62</sup> olmasını büyük bir ihtimalle Caesar'a borçludur.<sup>63</sup> İ.Ö 48 yılında Illiria'da<sup>64</sup> bir lejyona kumanda eden Sallustius, Caesar'ın Pharsalos'taki<sup>65</sup> zaferinden sonra yeniden senatoya girmiştir. Bundan bir yıl sonra Caesar'ın Campania'da başkaldıran askeri kuvvetlerini yatıştırmakla görevlendirilir, fakat bu işte başarılı olamaz ve canını kurtarma telaşı ile oradan ayrılır.<sup>66</sup> İ.Ö 47'de Caesar'ın yanında askeri hizmetlerde görev alır, ancak istediği başarıyı elde edemez.

---

<sup>57</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 303.

<sup>58</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 26.

<sup>59</sup> Roma'da nüfus sayımı ve ahlak kontrolü ile görevli memur.

<sup>60</sup> Senato tarafından atanan bir tür eyalet yöneticisidir. Bu göreve önceden praetorluk ya da konsüllük görevinde bulunmayan kişiler atanırdı.

<sup>61</sup> Eyaletlerin mali işlerini denetleyen, praetor'lara ceza ve mali işler konusunda yardımcı olan memurlar.

<sup>62</sup> Eyalet valileri veya hukuki işlerden sorumlu memurlardır.

<sup>63</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 26

<sup>64</sup> Adriyatik denizinin doğusundaki bölgedir.

<sup>65</sup> Caesar'ın Pompeius'u yendiği Tessalia'daki kent.

<sup>66</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 26.

İ.Ö. 46 yılında ise Sallustius, Caesar'ın Africa Nova'da cumhuriyetçilere karşı yaptığı savaşta düşmanların erzak depolarını ele geçirerek kendini gösterir.<sup>67</sup> Böylece istediği başarıyı elde etmiş olur.<sup>68</sup> Alınan bu başarı ve Caesar'ın ona karşı bitmek bilmeyen güveni sebebiyle de aynı yıl içinde Africa Nova'nın (Numidia Eyaletinin) **proconsul**'lüğü<sup>69</sup> Caesar tarafından kendisine layık görülür. Sallustius'un Numidia'da görevli bulunduğu bu bir yıllık süre içinde, üstlendiği görevi suistimal ettiği, zimmetine para geçirmek sureti ile sahip olduğu servetin, Roma'ya döndüğünde herkes tarafından şaşkınlık ile karşılandığı bilinir.<sup>70</sup> Ancak Numidia'da bulunduğu süre zarfında tüm eyaleti yağma ettiği ve Roma'ya döndüğünde de işlediği bu suçtan dolayı dava edilmesine karşılık tam iki milyon sesterslik bir parayı Caesar'a rüşvet verdiği için beraat ettiği söylentisi de Rolfe'a göre kuşkuludur.<sup>71</sup> Açgözlülük ve ahlaksızlık üzerine yazmış oldukları ile gençlik yıllarında ve kamu görevinde bulunduğu sırada yapmış olduklarının birbiriyle bağdaşmamasının yanı sıra, hırsını ancak yılların doyurduğu Sallustius sonunda uzun öğütler vererek sanki ahlaksızlık ve zimmete para geçirmenin son noktasını koyar gibi sıralamıştır öğütlerini.<sup>72</sup> Varınlıoğlu'nun deyişi ile Sallustius **de repetundis** (yolsuzluk) ile suçlanmış ancak yine de bu durumdan sıyrılmayı başarmıştır.<sup>73</sup> Aklanmasına aklanmıştır ancak Mons Quirinalis ile Dinkius arasında bulunan ve kendisinden sonra **Horti Sallustiani** (Sallustius'un Bahçeleri) diye anılan o muhteşem bahçelerin temelini, **proconsul**'lüğü sırasında edinmiş olduğu servetle attığı düşüncesinin yaygın bir düşünce olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.<sup>74</sup> Sallustius'un hayatının yaklaşık son on yılını geçirdiği bu topraklar sonraki

---

<sup>67</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 26.

<sup>68</sup> Caes., **B. Afr.**, 8.3; 34.1; 3.

<sup>69</sup> Senato'ya ait bir eyalette bir yıl süreyle valilik yapan yüksek memur.

<sup>70</sup> Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Bellekten** Cilt LIII Sa.206, Ankara: TTK, 1989, s. 63.

<sup>71</sup> Rolfe, **Sallust**, (The Loeb Classical Library), s.11.

<sup>72</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 303.

<sup>73</sup> Varınlıoğlu, **a.g.m.**, s. 65.

<sup>74</sup> Oskar Seyffret, **A Dictionary of Classical Antiquities, Mythology-Religion-Literature-Art**, London, 1891, s. 555.

dönemlerde de Nero, Vespasianus, Nerva ve Aurelianus gibi önderlerin eline geçtiğine göre oldukça değerli ve görkemli yerler olmalıdır.<sup>75</sup>

Siyasi yaşamı boyunca başına pek çok başarısızlık ve suçlamaların gelmiş olması aslında onu içten içe yıpratmış, fakat Caesar'ın varlığı sayesinde bu güçlüklerle biraz daha kolay baş edebilmiştir. Caesar'ın zaferleri ile kendi gücünü pekiştirmesi onun muhalifleri ile arasındaki uçurumu daha da açarak suikast planının işleme sürecini başlatmıştır. Her ne kadar Caesar'ın destekçisiyse de, onun ölümünden sonra Cumhuriyet'in sonuna doğru yaklaşıldığında, Octavianus, Antonius ve Lepidus'un oluşturduğu ikinci triumvirliğin kurulmasını desteklemediğini görebiliriz.<sup>76</sup> Eğer Sallustius politik yaşamına devam etmek isteseydi Octavianus'un destekçisi olabilirdi. Pompeius'un doğudaki başarıları, Catilina suikasti, Caesar'ın Galya'daki zaferleri ve ölümü, tüm bu zaman dilimi Sallustius'un siyasi yaşamına denk gelir, bu dönemde Cumhuriyet'in çökmesi ve İmparatorluğun büyümesi olayını eşzamanlı yaşadığı için siyasi ve edebi anlamda deneyim kazanmış olduğu söylenebilir.<sup>77</sup>

Sallustius'un kamu işlerinden uzaklaşarak tarih yazmaya başlaması hayatı için bir dönüm noktası olmuş, siyasi bir kişilik iken Roma devletine sağlayamadığı yararların açığını ise döneme damgasını vurmuş bir tarih yazarı olması ile kapatmıştır, diyebiliriz. **Horti Sallustiani** adı verilen bahçelerle çevrili evinde, İ.Ö. 36 veya 35 yılındaki ölümüne kadar, zamanının neredeyse tümünü tarih yazmakla geçirmiştir. Sallustius boş zamanını Romalıların iş saydığı tarımla (**agrum colundo**), avla (**venando**), kölelere yaraşır işler (**servilibus officiis**) ile geçirmeyi düşünmeyerek kendini tarih yazmaya verdiğinden bahseder.<sup>78</sup> Kamu işlerinden çekilerek artık **negotium**'u (meşguliyet) bırakarak, **otium**'a (inziva) geçmiştir.<sup>79</sup> İkinci bölümde detaylı bir şekilde ele alacağımız tarih yazma amacına, Sallustius'un

---

<sup>75</sup> Varınlıoğlu, **a.g.m.**, s. 64, dipnot 14.

<sup>76</sup> Rachel McQuiggan, "Roman Geography and Spatial Perception in Republic", **Hirundo**, 2007, s. 88.

<sup>77</sup> Michael von Albrecht, **A History of Roman Literature**, Leiden-New York- Köln, 1997, s. 433.

<sup>78</sup> Sal., **Cat.**, IV. 1: "non fuit consilium socordia atque desidia bonum otiumconterere, neque vero agrum colundo aut venando, servilibus officiis intentum aetatem agere..."

<sup>79</sup> Varınlıoğlu, **a.g.m.**, s. 64.

felsefi görüşü ile ilişkilendirmek için burada değinmek uygun olacaktır. Siyasetten uzaklaşarak tarih yazmayı niçin tercih ettiğini **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinin önsözünden anlayabiliriz. Akıl gücünü kullanarak kamu işlerinden uzak durmak kolay olmasa da, Sallustius zamanını Roma halkının kendi yaşadığı döneme yakın, anılmaya değer olaylarını seçerek<sup>80</sup> tarih anlatmaya vermiştir. Stoa felsefesinin ruh (**animus**) ve beden (**corpus**) ikiliğinden yola çıkarak, davranış ve düşünce tutarlılığını ortaya koymak suretiyle tarih yazmaktaki amacını şöyle dile getirmektedir:

*“İnsanın bütün gücü ruh ve bedendedir. Ruh daha çok emretmeye, beden ise hizmet etmeye yarar. İlki olan ruh insanın tanrılarla, ikincisi olan beden ise onun hayvanlarla ortak yanındır. Bu nedenle ün kazanmaya çalışırken kol gücü yerine akıl gücüne başvurmak ve arkamda mümkün olduğunca uzun sürebilecek anı bırakmak daha doğru görünür. Çünkü servet ve güzellikten gelen ün geçicidir, dayanıklı da değildir; erdem ise parlaktır ve baki olandır.”<sup>81</sup>*

Ruh ve beden ikiliğini askeri işleri örnek vererek çok iyi bir şekilde ortaya koymuştur. Çünkü ona göre askeri işler hem beden gücüyle, hem de kafa gücüyle yürümektedir, her ne kadar bu konu ölümlüler arasında hangisinin öncelikli olduğu tartışmasına yol açmış olsa da ona göre bir işe girişmeden önce insan iyi düşünmeli yani aklını (**animus**) kullanmalı ve tam zamanında bedeni ile (**corpus**) harekete geçmelidir. Sallustius’un stoa felsefesinin temelini oluşturan ruh ve beden ikiliğinden **Bellum Iugurthinum** adlı eserinin önsözünde de bahsettiğini görüyoruz:

*“Ölümlülerin hayatına önderlik eden ve egemen olan ruhtur. Bir insan ün için erdem yolundan yürüyünce gayet güçlü, etkili ve ünlü olur; bu nedenle de talihe ihtiyaç duymaz. Çünkü talih insanın eline doğruluk, çalışkanlık ve diğer iyi meziyetleri veremediği gibi bunları ondan alamaz. Bunun yanı sıra insan saçma isteklere kapılarak tembelliğin eline düşerse onun yok edici arzusunun tadını çıkarıp, gücü, zamanı ve kabiliyeti dağılıp gittiğinde kendi yaradılışının zayıflığından yakınır.”<sup>82</sup>*

---

<sup>80</sup> Sal., **Cat.**, IV. 2: “sed a quo incepto studioque me ambitio mala detinuerat, eodem regressus statui res gestas populi Romani carptim, ut quaeque memoria digna videbantur.”

<sup>81</sup> Sal., **Cat.**, I. 5-7: “Sed nostra omnis vis in animo et corpore sita est: animi imperio, corporis servitio magis utimur; alterum nobis cum dis, alterum cum beluis commune est...”

<sup>82</sup> Sal., **Jug.**, I. 3-4: “Sed dux atque imperator vitae mortalium animus est. Qui ubi ad gloriam virtutis via grassatur, abunde pollens potensque et clarus est neque fortuna eget, quippe probitat, industriam, aliasque artis bonas neque dare neque eripere cuiquam potest. Sin captus pravis cupidinibus ad inertiam et voluptates corporis pessum datus est perniciose lubidine paulisper usus, ubi

Sallustius'un ahlaki anlayışı ve felsefi görüşlerini anlamak için tarih eserlerinin önsözlerine bakmak faydalı olacaktır. Eserlerinde, özellikle önsözlerinde insanı ruh ve bedenden oluşmuş bir bütün olarak ele alması, bunları farklı unsurlar olarak görmemesi, tıpkı stoacıların “bedeni denetleyecek olan ve onu doğaya uyum içinde yaşamaya yönlendirecek olan akıldır, ruhtur,” görüşüne benzer. Bu görüş ile Sallustius'un bu ikilide bedenden ziyade ruha önem vermesi ve bedeni ruhun buyruğu altında görmesi birebir örtüşmektedir. Sallustius insanın ereğine ruhu ile kavuşması gerektiği kanısında olduğu için, kamu işlerine atılmış, istediğini elde edemeyince de tarih yazarak üne kavuşmayı hedef bilerek, bu niyetini gerçekleştirmiştir.<sup>83</sup>

Felsefi görüşleri her ne kadar Stoacılara yakın olsa da özel hayatı ve kamu işlerinde iken elde etmiş olduğu serveti onun bu görüşü kendi yaşantısına ne dereceye kadar uygulayabildiği sorusunu akla getirmektedir. Çünkü Stoacı anlayışa göre tutku ahlaki yaşamın ve doğruyu görmenin önünde her zaman bir set oluşturmuştur. Sallustius'un Sulla'nın kızı Fausta ile zina ettiği görüşü ve kamu işlerinde iken servet elde ederek muhteşem bahçelere sahip olduğu düşüncesi, tutkularına yenik düştüğü ve Stoa'da geçerli olan “erdem birdir, az ya da çok erdemli olunmaz,” görüşüne uymaz.

Eserlerinde Cumhuriyet döneminde Roma'nın bozulmasının nedeni olarak **ambitio** (yükselme hırsı) ve **avaritia**'yı (tamah, doymazlık) göstermesine rağmen vermiş olduğu öğütler ve ahlak dersleri, yapmış olduklarıyla ve ona atfedilen suçlarla örtüşmemektedir.<sup>84</sup> Sallustius'un kendi kaleminden onun tek yanlısının aşırı hırs sahibi olduğunu öğrenmekteyiz.<sup>85</sup>

---

per socordiam vires, tempus, ingenium diffluxere, naturae infirmitas accusatur; suam quisque culpam auctores ad negotia transferun.”

<sup>83</sup> Sal., **Catilina Tertibi**, çev. Dr. Gungör Varınlıoğlu, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 14.

<sup>84</sup> Müzehher Erım, **Latin Edebiyatı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1987, s. 104.

<sup>85</sup> Sal., **Cat.**, III: “Quae tametsi animus aspernabatur insolens malarum artium, tamen inter tanta vitia imbecilla aetas imbitione corrupta tenebatur; ac me cum ab reliquorum malis moribus dissentirem, nihilo minus honoris cupido eadem qua ceteros fama atque invidia vexabant.” (Ayrıca bkz.: J.C.Rolfé, **Sallust**, (The Loeb Classical Library), s.IX.)

Sallustius eserlerinde anlatımı canlı kılarak okuyucuyu o döneme götürebilmiştir. Yapmış olduğu şey, Roma'nın siyasi ve askeri başarı ve başarısızlıklarını yazıya dökerek içinde yaşadığı dönemin durumunu değerlendirmek olmuştur. Kendisinden önce de bunu pek çok devlet adamı<sup>86</sup> yapmış olmasına karşın Sallustius'un tarzı ve konuyu ele alışı farklıdır. Politik bir faaliyetin propagandasını yapmaktan ziyade olayları, siyasi yaşamdan uzaklaştıktan sonra ele alarak kendi politik fikirlerini beyan etmiştir, bu durumda Sallustius'un beklediği politik alanda bir mevki de değildir; onun amacı edebiyat alanında yazar olarak kendisine ün sağlamak ve ölümsüzleşmektir.<sup>87</sup> Caesar'ın ölümünden sonra, taraftarları siyasetin gerektirdiği gibi davranıp Octavianus'a övgü ve desteklerini sunarken, Caesar yanlısı olan Sallustius yıllarca ondan destek görmüş bir siyasetçi olarak, yeni lidere boyun eğmez ve küskünce tavır alır.<sup>88</sup> Kamu görevlerinde pek de parlak olmadığı siyasi hayatına Caesar'ın ölüm yılı olan İ.Ö.44'te son verirken, oldukça başarı kaydettiği ve hayatının son on yılını adadığı tarih yazarlığı da İ.Ö.36/35'te ölümüne kadar devam eder. Syme'a göre ölüm yılı için kayıtlarda **quadriennio ante Actiacum bellum** geçmektedir.<sup>89</sup> Bu da Actium Savaşı'ndan beş yıl öncesi olan İ.Ö.35 yılına denk gelir.

---

<sup>86</sup> Gaius Iulius Caesar buna örnek verilebilir.

<sup>87</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 25.

<sup>88</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 286.

<sup>89</sup> Syme, **a.g.e.**, s.13.

## 2. TARİH YAZARI OLARAK SALLUSTIUS

### 2.1. Sallustius'un Tarih Yazma Amacı

Sallustius'un edebi türler içinden tarihi seçme sebebi kamu işlerinde yer almış ve siyasi olayları yakinen takip etmiş olmasıdır. Romalılar, Mars'ın soyundan geldiklerine olan inançları sebebi ile savaşı seven bir millet olmuş ve savaşa duydukları bu ilgiyi de yaptıkları savaşlar, fetihler ile göstermişlerdir.<sup>1</sup> Ancak bunun kaydedilmemesi Roma'nın şanlı tarihinin silinmesine ya da eksikleri ile bilinmesine sebep olabilirdi. Bu nedenle de Romalılar başarılar ve kahramanlıklarla dolu Roma tarihini kaydetmek istemişlerdir. Kamuda yer almış kişiler iç ve dış tehditleri, ahlaki ve iktisadi durumları, bunlara sadece seyirci kalarak takip etmedikleri ve birebir yaşadıkları için tarih yazma konusunda her zaman istekli olmuşlardır. Hatta tarih türünün temelini oluşturan **annales**'i (yıllıklar) ilk olarak kamu görevlisi olan Quintus Fabius Pictor kaleme almıştır.<sup>2</sup>

Sallustius'un tarih yazma amacını daha önce de belirttiğimiz gibi **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinin giriş kısmında açıklar. Ona göre insanlar zekâlarını kullanarak yaptıkları işlerle diğer canlılardan olan farklarını ortaya koymalı ve insan olmanın gerekliliklerinin farkında olarak ölümden sonra üne kavuşmak ve hatırlanmak için geride iz bırakmalıdırlar.<sup>3</sup> Yetke tutkusu için insanların vicdansızlık, açgözlülük ve hırs sahibi olduklarını gördüğünden, inzivaya çekilerek boş vakitlerini (**otium**) tarih yazmakla geçirerek istediği üne bu yoldan kavuşmuştur. “Siyasi alanda yaşadığı başarısızlıkların (konsül olamamış, Caesar'ın verdiği görevleri yeterince yerine getirememiştir) hıncını aristokratları eleştirerek çıkarma arzusu, edebiyat alanında özellikle düzyazıda erişilmez bir ün yapmış olan siyasi muhalifi Cicero'nun uğraşmadığı tek alanın tarih olması sebebiyle

---

<sup>1</sup> Varinlioğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Bellekten**, s. 64.

<sup>2</sup> Varinlioğlu, **a.g.m.**, s.65, dipnot 16.

<sup>3</sup> Sal., **Cat.**, I. 3-4: “quo mihi rectius videtur ingeni quam virium opibus gloriam quaerere, et, quoniam vita ipsa qua fruimur brevis est, memoriam nostri quam maxime longam efficere; nam divitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est, virtus clara aeternaque habetur.”

Sallustius'un kendine bu alanı seçmesi, onun içinde besleyip de açıklayamadığı amaçlar olarak düşünülebilir".<sup>4</sup>

İkinci eseri olan **Bellum Iugurthinum**'da da tarihi olayların ele alınmasını çok değerli bir vazife olarak gördüğünü şu şekilde anlatmaktadır:

*"Akla dayalı çalışmalar içinde özellikle geçmiş olayların anılması oldukça yararlı bir iştir. Bunun ne kadar önemli bir iş olduğundan birçokları bahsettiğinden, birinin çalışmamı övgü ile göklere çıkardığımı düşünmemesi için bu konuyu geçmek gerektiğine inanıyorum. Ben siyasi işlerden ayrı kalma kararı aldığımдан dolayı faydalı olduğunca büyük olan uğraşıma avarelik adını koyacak birilerinin çıkacağına, şölenlerle halkın sevgisini kazanmaya çalışmayı en büyük görev sayacak kişilerin olacağına inanıyorum. Önemli görevler aldığım dönemlerde pek çok değerli kişilerin bunları elde edemediğini, sonra da kötü insanların senatoya girdiklerini bir idrak etseler, benim gevşeklikten ötürü değil önemli sebeplerle kararımı değiştirdiğimi başkalarının iş yapar halinden çok benim iş yapmıyor görünen halimin devlete faydalı olacağını tabii ki düşüneceklerdir."*<sup>5</sup>

Sallustius bu bölümde, aslında kamu işlerinden ayrılma sebebini farklı şekilde algılayabilecek insanlara karşı kendini savunur bir tavır sergilemektedir. Ona göre kamu görevinde iken devlete pek de faydası olmamıştır. Çünkü genel anlamda siyasi hayatında istendiği şekilde başarı gösteremeyip, kendi emeği ile değil de daha çok Caesar'ın tarafgirliğini üstlendiği için, onun desteği ile kamuda görev almıştır. Bu nedenle de insanoğlunun akıl gücüne dayalı çalışmalar içinde en geçerli olduğunu düşündüğü, kamu işlerinde görev aldığından dolayı da kendine en yakın olanı, tarih yazmayı seçmiştir.

Onun, tarih yazmasındaki bir diğer amacı da belki siyasi alanda istediği anlamda başarı sağlayamamış olmasının bir sonucu olarak kendisince yeteri kadar ün kazanamamış olmasıdır. Hâlbuki onun zihnindeki Romalı ya iyi bir girişimde bulunup parlak eylemlerle ün kazanmalı ya da üstün bir yetenekle ün sağlayarak, ölümden sonra hatırlanmasını becerebilmelidir. O bunların ilkinde başarılı olamadığına göre edebiyat alanındaki başarısını konuşurarak bu yol ile ün kazanmış

---

<sup>4</sup> Sarıgöllü, a.g.e., s. 27.

<sup>5</sup> Sal., **Jug.**, IV.1-4: "Ceterum ex aliis negotiis quae ingenio exercentur, in primismagna usui est memoria rerum gestarum... postea quae genera hominum in senatum pervenerint, profecto existumabunt me magis merito quam ignavia iudicium animi mei mutavisse maiusque commodum ex otio meo quam ex aliorum negotiis rei publicae venturum."



hatta dönemin tarihçiliğine damga vurarak, bilimsel anlamda tarihçiliği başlatan bir öncü olmuştur.

Boş bir insan olmak, kamu işlerinde görev almak ya da önemli olayları kaydederek bunu geleceğe aktarmak ve bu yolda ün kazanmak: Bu üçü arasındaki farkı **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinde ele alarak, tarih yazma amacını çok açık bir şekilde ortaya koymuştur:

*“Çiftçilik, denizcilik, yapılar inşa etme, bunların hepsi insanın erdemiyile alakalı işlerdir. Ancak, sadece midelerini ve uykusunu düşünen birçok ölümlü bilgisiz, cahil insanların her şeyi gezip tozmak olmuştur; bu insanlar için doğaya aykırı olarak bedenleri zevk, ruhları ise onlara yük olmuştur. Ben bunların sağ olmaları ile ölü olmalarını aynı şey sayarım, zira onlar için hiçbir şey fark etmez. Ancak bir işe girilerek parlak bir eylemle veya üstün bir yetenekle ün kazanmaya çalışan kişi bana göre gerçekten yaşıyor ve nefesinden fayda sağlıyor demektir.”<sup>6</sup>*

Sallustius’a göre durmadan çalışan ve topluma her bakımdan faydalı olma amacını güden insan **virtus** (erdem) sahibidir. Bu nitelik aslında tüm insanlarda olması gereken bir özellik iken Sallustius döneminin insanlarından bu özelliğe sahip olmadıkları için yakınlık, kendisinin çok önemli bir karar alıp, adını ölümsüzleştirecek bir adım attığını ve bunu aslında sahip olduğu üstün yetenek ile gerçekleştirdiğini vurguluyor. Yapmış olduğu çalışmalarla döneminin insanlarına ve hatta adını ölümsüzleştirdiği için sonraki nesillere solugundan yararlandığını göstermiş olmanın keyfi içinde yazıyor bu satırları.

Sallustius’a göre:

*“doğa pek çok uğraş alanı arasında herkese çok çeşitli ve farklı yollar gösterebilir. Devlet yararına çalışmak güzel bir iştir, onun üzerine iyi şeyler konuşmak hiç de yersiz değildir: barışla da savaşa da ün sağlanabilir; eylemleri yapan insanlar gibi onların eylemlerini yazan pek çok kişi de övülebilir. Olayları yazan, aktaran kişi ile eylemi yapan kişinin ünü eşit olmasa dahi, tarih yazmak çok zorlu bir iştir; bunun*

---

<sup>6</sup> Sal., **Cat.**, II. 7-9: (quae homines arant,navigant,aedificant, virtute omnia parent. Sed multi mortales dediti ventri atque somno indocti incultique vitam sicuti peregrinantes transiere; quibus profecto contra naturam corpus voluptati, anima oneri fuit. Eorum ego vitam mortemque iuxta aestumo, quoniam de utraque siletur. Verum enimvero is demum mihi vivere atque frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus praeclari facinoris aut artis bonae famam quaerit. Sed in magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit.”

*sebebi ise her şeyden önce anlatımın gücünün eylemlerin düzeyine erişmesinin gerekliliğidir...”<sup>7</sup>*

Burada Sallustius tarih yazmadan önce devlet yararına çalıştığını, iyi işler yapma çabasında olduğunu ortaya koyarken aslında bu alandaki başarısızlığını da biraz gizlemektedir. Kamuda olduğu sürece çok fazla övülecek tarafının bulunmayışı onu eylemi yapabilen ve bunda başarılı olan kişileri övmeye itmiştir. Eylemi yapan kişi ile yazan kişinin ününün aynı olmadığını dile getirse bile, onların eylemlerini yazan kişilerin de övülebileceğini ifade etmesi tarih yazmasının bir amacının da toplumun övgüsünü kazanarak ölümsüzleşmek olduğunu gösteriyor. Çünkü onun için önemli olan, giriş cümlesinde de aktardığımız gibi, her insanın yetisine uygun, farklı yollar göstermiş olan doğada, insanın düzgünce ilerleyebileceği yolu bulmasıdır. Kendi gerçek başarısının hangi alanda olduğunu fark eden insan, en iyi olduğu alanda ün sağlamaya çalışmalı ve ölümsüzlüğü hak etmelidir. Sallustius doğanın ona göstermiş olduğu yollardan ilk olarak genç yaşta atıldığı siyasi hayatı seçmiş ve başarı kaydedemeyince de yeteneği olduğunu düşündüğü tarih yazarlığına geçmiştir ki üne kavuştuğu yol da bu olmuştur. Yazmış olduğu ilk iki eserin özellikle giriş kısımlarında kamu işlerine de biraz değinerek, tarih yazmasının esas amacını ve sebeplerini açıklamıştır. Roma’da kamu işlerindeki görevine son vererek eline kalemینی alan diğer siyasi yazarlar gibi Sallustius da kariyerini tarih yazarak tamamlamıştır. Bunu belki bir intikam yöntemi olarak görmüş belki de tarih yazarlığını kendini teselli etmek için bir sığınak olarak belirlemiştir.<sup>8</sup> Mellor’a göre Sallustius’un bir diğer amacı ise eskiye duyduğu özlemi dile getirerek Eski Roma’ya ve atalara övgüler yağdırma yöntemi ile kendi çağdaşlarını karalama düşüncesidir.<sup>9</sup>

---

<sup>7</sup> Sal., *Cat.*, III. 1-3: (Sed in magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit. Pulchrum est bene facere rei publicae, etiam bene dicere haud absurdum est; vel pace vel bello clarum fieri licet. Et qui fecere et qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. Ac mihi quidem, tametsi haud quaquam par gloria secuitur scriptorem et auctorem rerum tamen in primis arduum videtur res gestas scribere primum quod facta dictis exaequanda sunt,...)

<sup>8</sup> Syme, *a.g.e.*, s. 2.

<sup>9</sup> Ronald Mellor, *The Roman Historians*, London-New York, 1999, s. 35.

## 2.2.Tarih Yazarı Olarak Üslubu

Sallustius eserlerinde konuya doğrudan giriş yapmamış, “Miletos’lu Hekataios’tan beri tarih yazıcılığında bir gelenek halini almış olan önsöz yazma geleneğine uyarak eserlerinde konuya doğrudan girmeyerek bir önsözle başlamıştır”.<sup>10</sup> Önsözlerde daha çok stoa düşüncesine göre ruh ve bedenden oluşan insanın özelliklerinden bahsedilmektedir. İlk iki eserin önsözleri konu bakımından benzemektedir: Roma toplumu ve kendisi hakkında bilgiler verirken onu tarih yazmaya iten sebeplerden bahseder, insanın dünyada boş işlerle uğraşarak beyhude zaman kaybetmesinden yakınır, zira insanların emek harcayarak topluma yarar sağlamayı amaç edinmelerini arzu eder.

Sallustius’un ilk iki eseri yapı bakımından benzer özelliklere sahiptir. Önsözden sonra olayın kahramanları, onların kişilik özellikleri tanıtılmakta ve daha sonra toplumun genel durumuna değinilmektedir. Anlatılanlar iki ayrı eserinde sıra bakımından aynı şekilde yer almaz, ancak içerik çok benzerdir. İlk eseri olan **De Coniuratione Catilinae** ünlü hatip Cicero’nun konsüllüğü zamanında soylu sınıftan biri olan Catilina’nın başlatmış olduğu isyan girişimini ve dönemin genel durumunu ele alır. Bu eserde önce olayın başkişisi olan Catilina daha sonra da toplum tanıtılmaktadır. İkinci eseri olan **Bellum Iugurthinum**’un konusu Sallustius’un yaşadığı dönemde olan bir olayın tarihi değildir, yazar bu eserde İ.Ö. 111–105 yılları arasında yaşanan olayları ele alarak farklı bir tutumda bulunmuştur. Bu dönemde Romalılar ile Numidia Kralı Iugurtha arasındaki savaş ve Roma’nın ahlaki tutumu ele alınmıştır. Sallustius bu eserinde ise önce Numidia krallık ailesinden bahsetmiş daha sonra olayın başkişisi Iugurtha’yı ele almıştır.

Yazarın son eseri olan **Historiae** ise yapı bakımından farklıdır. Sulla’nın ölümünden sonra İ.Ö. 78-67 yıllarının olaylarını kapsayan yıllık biçiminde bir eserdir. İlk iki eserinde toplumun ahlaki durumu, coğrafi betimlemeler, söylevler, kişi betimlemeleri gibi konuyu ilgi çekici kılan ve tezimizin esas kısmını oluşturan konu dışı anlatımlar (**excursus**) niteliğindeki yan öğeleri kullanarak esas konuyu daha belirgin kılmaya çalışmıştır. Konu dışı anlatımlar yazarın, okuyucunun zihninde

---

<sup>10</sup> Demiriş, a.g.e., s. 52.

dönemin portresinin oluşması ve durumun daha iyi kavranması için esas konuya aralarda dâhil ettiği anlatımlardır. Sallustius'un üslubunun üç önemli özelliği vardır: **Archaismus** (eskiye bağlılık), **brevitas** (kısalık) ve **varietas** (çeşitlilik). Sallustius kendinden önceki yazarlardan yaşlı Cato'yu izleyerek eserlerinde eski sözcüklere ve deyimlere yer vermiştir; üslubunun diğer özelliği olarak eserlerinde kısa ama anlaşılır ifadeler kullanmıştır; cümlelerinde zarf ile çekimli bir isme aynı görevi vererek üslupta çeşitlilik sağlamıştır<sup>11</sup>.

Yazar tarihi konuları sadece masal gibi ele almayarak, sebep-sonuç ilişkisi içinde sunar ve eserlerinde söylevlere, konu dışı anlatımlara da yer verir. Cümlelerinden de anlaşılacağı gibi kelime kullanımında tasarrufa gitmiştir.<sup>12</sup>

Sallustius'un saf üslubunda hiç şüphesiz Klitarkhos'u taklit etmiş olan Sisenna'nın büyük etkisi vardır.<sup>13</sup> Önsözlerinin felsefi nitelikli olması ve anlatımına yan öğeler de katarak, geleneğe uygun bir şekilde konu dışı anlatımlarla zenginleşirmesi bakımından da Sisenna'nın yazarımızı etkilemiş olduğu görülmektedir.<sup>14</sup> Sallustius'un tarihi monografi yazmasına sebep olan diğer bir öncülü de tarihi monografinin kurucusu olan Romalı Coelius Antipater'dir.<sup>15</sup>

Eserlerinden anlaşılacağı gibi Sallustius'a göre tarih yazmak sadece olayların tarihini vererek, hangi savaşın kimin zamanında olduğunu bildirmek değildir. Tarih yazmak olayların derinlerinde yatan sebepleri sorgulayarak, masal anlatır gibi değil, olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini de göstererek olayları nakletmektir. Bu konuda yazarımız erken Cumhuriyet dönemi tarihçisi olan Sempronius Asellio'nun izinden gitmiş görünmektedir. Nitekim Asellio gerçeklerin açığa çıkarılmamış olmasını önsözünde eleştirerek, "*bizim için sadece yapılanı söylemek yeterli değildir, ne amaçla ve ne sebeple yapıldığını da göstermek gerekir*,"<sup>16</sup> demiştir.<sup>17</sup>

---

<sup>11</sup> Sal., **Catilina Tertibi**, çev. Dr. Güngör Varınlıoğlu, s.14-15.

<sup>12</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308.

<sup>13</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 438. (Aynı zamanda bkz: Cic., **Leg.**, I. 7.)

<sup>14</sup> Demiriş, **a.g.e.**, s. 54.

<sup>15</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 440.

<sup>16</sup> Frg.1: "nobis non modo satis esse video, quod factum esset, id pronuntiare, sed etiam, quo consilio quaque ratione gesta essent, demonstrare": şuradan, Bedia Demiriş, **a.g.e.**, 2006, s. 33.

<sup>17</sup> Demiriş, **a.g.e.**, s. 33.

Sallustius'un Cato'nun üslubunu taklit ettiği söylenmiştir, ancak Cato'dan çok daha güçlü bir üsluba sahiptir.<sup>18</sup> Bunun sebebi; Sallustius'un Cato'dan aldığı kelimelerle, kelime hazinesini bir hayli zenginleştirmiş olması olabilir. Az sözle çok şey anlatma özelliğini de Yunanlı tarihçi Thukydides'i örnek almış olmasına bağlayabiliriz. Sallustius'u ve Quintilianus'u taklit eden Velleius Paterculus'un zamanından itibaren Sallustius "**aemulus Thukydides**" yani "Thukydides'in rakibi" olarak anılmıştır;<sup>19</sup> hatta Sallustius'u bu Grek tarih yazarıyla karşılaştırarak anlatmak Latin Edebiyatı araştırmacıları arasında neredeyse bir gelenek halini almıştır.

Sallustius'un muhalifi Cicero tarih yazarken Thukydides'in örnek alınmasını ister.<sup>20</sup> Sallustius gerek **De Coniuratione Catilinae** gerekse **Bellum Iugurthinum**'da döneme damgasını vurmuş, olaylara yön veren ve olayların oluşumuna sebep olan kişilerin karakter tasvirini çok iyi yapmıştır. Tarihçi Thukydides de eserlerinde kişi betimlemelerine özen göstermiştir; ona göre dönemin siyasi gelişmelerinde karakterler etkin rol alırlar; çünkü olaylar kişilerin elinde ve onların menfaatleri doğrultusunda gelişir. Her ne kadar Thukydides'in kaleme aldığı Peloponnesos Savaşı'nın Atinalıları ile Sallustius'un Romalıları arasında amaç ve perspektif farklılığı olsa da, iki tarihçi de insanın doğasını anlamaya çalışarak, politik hayattaki iç anlaşmazlıkların nedenlerini bulmaya çalışmışlardır.<sup>21</sup>

Sallustius tıpkı Thukydides gibi olaylar ve kişiler üzerindeki görüşlerini dile getirmiş ve kendisine göre çıkar peşinde koşan insanların görünüşlerinin altında yatan gerçekleri de bulup çıkarmak istemiştir.<sup>22</sup> Kimi araştırmacılara göre pek de yansız değildir, ancak kişilerin psikolojisini, Roma'da senatonun tutumunu, iç anlaşmazlıkları anlayıp aktarabilmiştir. Ona göre Roma'nın yaşadığı bu kargaşa ortamının sebepleri; parti çekişmelerinin, ahlaki bozuklukların, sınıf farklılıklarının ve buna bağlı olarak ferdiyetçiliğin artmasıdır. Sarıgöllü'ye göre, Sallustius'un dönemin Roma toplumu ile ilgili görüşleri yabana atılacak fikirler değildir, ancak olayların ve şahısların incelenmesinde Thukydides'in felsefi üstünlüğüne erişememiş

---

<sup>18</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 34.

<sup>19</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 455.

<sup>20</sup> Cic., **Brut.**, 287.

<sup>21</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 437.

<sup>22</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 32.

ve onun kadar tarafsız olamamıştır.<sup>23</sup> Tarih yazarı için gerçekçilik ve tarafsızlığın yanı sıra okuyucunun ilgisini çekebilmek de oldukça mühim bir iştir, bu da ancak farklılıklar ve üslup özelliği ile oluşturulabilir. Sallustius'un tam anlamıyla tarafsız olduğunu belki söyleyemeyiz, ancak yazarımızdaki tarafsız olma çabasını da görmezden gelemeyiz. Duff'a göre, Sallustius olayları iki yönlü ele alarak kendi partisi içindeki yanlışlıkları da görebilmiş, Calpurnius ve Metellus gibi önderlerin de iyi meziyetlerinden bahsetmiş, onun Caesar'a olan hürmeti Cato'yu suçlamasına neden olmamış, demokrat olmasına ve Cicero'ya muhalif olmasına karşın Cicero'nun adımlarını ve çabasını görmezden gelmemiştir.<sup>24</sup>

Roma'da tarih yazarları için retorik oldukça önemlidir. Çünkü konuşmacılar genellikle topluma yön veren kişilerdir; eserlerde yer alan söylevler de bunu doğrular niteliktedir. Tarihi bir olayın anlaşılması ve doğru aktarılması açısından da söylevler, kişileri anlamak ve döneme ne gibi etkide bulduklarını kavramak açısından oldukça önemlidir. Tarihi olayları ele alırken söylevlere yer vermek Grek yazımından gelen bir gelenektir. Marcus Tullius Cicero hatiplerin tarih konularını çok iyi bilmeleri gerektiğinden bahsederken, tarihin de söylevlerle geliştirilmesi gerektiğini dile getirir.<sup>25</sup> Çünkü konuşmacı karşısındakini ancak hâkim olduğu bir konuda etkileyebilir. Sallustius eserlerinde söylevlere oldukça yer vermiş ve tıpkı tarihçi Thukydides gibi olayları iki farklı bakış açısıyla ele alabilmek için, kişileri çift yönlü konuşturmuştur.<sup>26</sup> Her ne kadar Sallustius konuşmacının söylediklerini onun ağzından doğrudan aktaramayıp kendi üslubu ile konuşmaları yeniden oluşturarak veriyor olsa da, yine de söylevlerden karakter tahlili yapabilmemize olanak vermektedir.

Sallustius'un ilk yazdığı eseri **De Coniuratione Catilinae**'da üç konuşmacı yer alır. Bunlar; Caesar, Cato ve Catilina'dır. Caesar, ölüm cezasına karşı çıkışını dile getiren bir konuşma yapar. Cato ise Caesar'ın tam aksi bir görüş savunarak vatana ihanet eden birine ancak ölüm cezasının verilebileceğine dair bir konuşma

---

<sup>23</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 32-33.

<sup>24</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 305.

<sup>25</sup> Cic., **de Orat.**, II. 62.

<sup>26</sup> Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Belleten**, s. 75.

yapar. Eserin başkişisi Catilina ise yandaşlarını kışkırtmak ve onları kendine bağlamak için bir konuşma yapmaktadır. Yazar toplumun durumunu daha iyi yansıtmak için oldukça uzun konuşma cümleleri kurmuş ve her karakteri ayrı özellikleriyle yansıtmıştır. Sallustius'un **De Coniuratione Catilinae** eserinde yaklaşık 123 konuşma cümlesi bulunmaktadır; ana konuşmalardan ikisi Catilina'nın diğerleri ise Catilina'nın muhalifleri olan Caesar ve Cato'nun doğrudan yaptığı uzun konuşmalarıdır.<sup>27</sup>

İkinci eseri olan **Bellum Iugurthinum**'da ise Numidia Kralı Micipsa'nın oğulları ile yaptığı konuşma, Micipsa'nın oğlu Adherbal'ın konuşması, Iugurtha Savaşı'nın kazanılmasını sağlayan konsül Marius'un konuşması, Roma'da halk partisi temsilcisi Memmius'un konuşması önemli konuşmalardır. Marius'un halkı galeyana getirdiği konuşmasında Sallustius konsülün heyecan duygusunu ön plana çıkartmış ve halkı düelloya davet ettiği için emir kipi kullanarak durumu ifade etmiştir.<sup>28</sup> Bunların dışında Sulla'nın ve Mauretania Kralı'nın konuşması da eserde yer alır.

**Historiae** adlı eserinde ise konsül Lepidus'un konuşması, Philippus'un senatoda yaptığı konuşma, Gaius Cotta'nın Roma halkına yaptığı konuşma ve Licinius Macer'e ait olmak üzere dört söylev bulunmaktadır. Eserlerinden anlaşılacağı gibi Sallustius kişilik çözümlemesi ve bunun döneme nasıl yansıdığını anlatabilmek için söylevlere oldukça dikkat etmiş ve bu söylevler üslubuna renk katarken, ele aldığı tarihi olayın da daha rahat anlaşılmasını sağlamıştır. Özellikle, çift yanlı konuştuğu muhaliflerin görüşlerini iki yanlı anlayabilmek ve tek taraflı yargıda bulunmamak için bu söylevlerin büyük önemini söyleyebiliriz. Albrecht'e göre, **Bellum Iugurthinum** yapı bakımından **De Coniuratione Catilinae**'dan daha anlaşılırdır. Çünkü **Bellum Iugurthinum** eserinin sonundaki konuşmalarda gözle görülür bir paralellik vardır, Metellus'un durumu, Marius'un buna tepkisi ve Sulla'nın buna bağlı olarak yaptığı konuşma, anlatımın anlaşılabilirliğine

---

<sup>27</sup> Richard I. Pervo, "Direct Speech in Acts and the Question of Genre", **Journal for the Study of the New Testament**, 2006, s. 290.

<sup>28</sup> D.A. West, "Sallust 'Iugurtha' LXXXV 10", **Mnemosyne**, ser.4:18:1 (1965), s. 75.

örnektir, ayrıca eser bu konuşmalar ile anlam kazanır.<sup>29</sup> Sallustius politik hayata adımını attığı ilk zamanlarını anlatırken daha melankolik ve sert bir tavırla durumu ortaya koymak suretiyle üslup bakımından önceki üslubuna göre farklı bir tavır sergiler. Syme, Sallustius'un üslubundaki bu farklı tavrın nedenini artık sınırlılık (**abstinentia**) ve utanç (**pudor**) duygusunun kalmamış olmasına, insanda cüretin (**audacia**), rüşvetçiliğin (**largitio**) ve açgözlülüğün (**avaritia**) hâkim duygular olduğunu dile getirmiş olmasına bağlar.<sup>30</sup>

Yazarın üslubuna renk katan ve genellikle konuyu daha anlaşılır kılmak için konuya yandan eklediği coğrafi anlatımlar da önemli üslup özelliklerinden biridir. Sallustius okuyucunun, zihninde canlandırabilmesi için, coğrafi betimlemelerinde çok sayıda sıfat kullanmıştır. Thukydides, tarih eserinde coğrafi bilgiye önem vermiş ve olaylara ışık tutması için o da bu bilim dalından faydalanmıştır. Kaynak gösterme bakımından Sallustius ile Thukydides birbirinden farklıdır. Zira Thukydides coğrafi kaynak açısından kesinliğe varma çabasındayken, Sallustius'ta bu çabanın olmadığı görülür; eserlerinde “duyduğuma, anladığıma göre,” diyerek bazı belirsiz ifadeler kullanmıştır.<sup>31</sup>

Thukydides olayların gelişimini net bir biçimde anlatmak ve tarihi bir olayda belirsizliğe sebebiyet vermemek için olsa gerek, kronolojiye oldukça önem verir.<sup>32</sup> Sallustius ise olayları ele alırken sanki arada boş bir zaman dilimi varmışçasına “**interim, interea, cum, simul, atque**” gibi tarih açısından kesin olmayan ifadeleri sıkça kullanarak aradaki zamanı açık bir biçimde belirtmemiştir. Buna örnek olarak Sallustius'un birkaç cümlesini burada verelim:

Örnek 1:

*“Itaque tempus ad utramque rem decernitur, sed maturius ad pecuniam distribuendam. Reguli **interea** inloca propinqua thesauris alius alio concessere.”<sup>33</sup>*

---

<sup>29</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 440.

<sup>30</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 20, dipnot 17. (Aynı zamanda bkz: Sallust. **Cat.**, III. 3: “mihi multa advorsa fuere. Nam pro pudore pro abstinentia pro audacia largitio avaritia vigeabant.”)

<sup>31</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 30.

<sup>32</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 30.

<sup>33</sup> Sal., **Jug.**, XII. 2.



“Böylece paranın paylaşılmasına öncelik tanınarak, iki konu için de zaman belirlendi. **Bu arada** prenslerin her biri hazineye yakın olan yerlere çekildiler.”

Burada bilinmeyen bir zaman boşluğu bulunmaktadır, yazar **interea** kelimesi ile prenslerin ne zaman, nereye çekildiği konusunu açık bir biçimde vermemiş ve böylece zamanı belirtme bakımından belirsiz bir ifade kullanmıştır.

Örnek 2:

“omnia ibi capta militibus donat, dein castella et oppida natura et viris parum munita aggreditur, proelia multa, ceterum levia, alis aliis locis facere. **Interim** novi milites sine metu pugnae adesse, videre fugientis capi aut occidi, fortissimum quemque tutissimum, armis libertatem patriam parentesque et alia omnia tegi, gloriam atque divitias quaeri.”<sup>34</sup>

“orada ele geçirdiği her şeyi askerlere dağıttı, sonra doğanın ve insanların pek fazla korumadığı kasaba ve burçlara saldırdı; farklı farklı yerlerde önemsiz olan birçok çarpışmalar yaptı. **Bu arada** yeni askerler korkusuzca savaşa katıldılar, kaçanların ele geçirildiğini ya da öldürüldüğünü, yiğitlerin tehlikelerden uzak olduğunu, özgürlüğün, vatanın, ebeveynlerin ve bunun dışındaki her şeyin silahlarla korunduğunu, ün ve paranın kazanıldığını gördüler.”

Yukarıdaki paragrafta da Marius ve askerlerinin savaştaki tutumu anlatılırken çarpışmalardan ne kadar süre sonra yeni askerlerin savaşa katıldığı belirsizdir. Sallustius, Marius ve askerlerin savaştaki tutumundan sonra sanki arada bir boşluk, boş bir süreç varmış gibi konuyu aktarır.

Örnek 3:

“Urbem Romam, **sicuti ego accepi**, condidere atque habuere initio Troiani, qui Aenea duce profugi sedibus incertis vagabantur, cumque eis Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus sine imperio, liberum atque sollutum.”<sup>35</sup>

“**Benim anladığıma göre** Roma kentini kuranlar ve orada ilk yerleşen insanlar Troialı'lardır; bunlar Aeneas'ın önderliğinde ülkelerinden kaçarak, belli bir yerde kalmadan dolaşmış, ilkel, yasa bilmeyen, herhangi bir yönetim tanımayan, serbest başıboş bir topluluk olan yerliler de bunlara katılmışlardır.”

Yukarıdaki paragrafta da **sicuti ego accepi** ifadesinden hareketle, Sallustius'un bir olay üzerine kendi anladığı şekilde yorum yaptığını, kesin tarih

---

<sup>34</sup> Sal., **Jug.**, LXXXVII. 2-3.

<sup>35</sup> Sal., **Cat.**, VI. 1.

söylemekten kaçındığını ve onun bu yönü ile kendinden önceki tarihçilerden ayrıldığını dile getirmiştir, Rolfe.<sup>36</sup>

Görüldüğü gibi, Sallustius olayları nakledeken belirsizlik payı olan pek çok ifade kullanarak, olayların bazı kısımlarının anlaşılmasını da okuyucuya bırakmış olabilir. Örneğin; Roma devletinin uzun süre iç savaşa maruz kaldıktan sonra, tekrar uzun süreli bir yatışmanın ve huzurun geldiğini **diuturna** (uzun zaman) ifadesi ile vermeye çalışmıştır. Zamanı açıkça verilmemiş olan, ancak okununca uzun bir süreci kapsadığı anlaşılan olayın anlatıldığı bu cümle şöyledir:

*“Ex summa laetitia atque lascivia, quae **diuturna** quies pepererat, repente omnis tristitia invasit; festinare, trepidare, neque loco neque homini cuiquam satis credere, neque bellum gerere neque pacem habere, suo quisque metu pericula metiri.”*<sup>37</sup>

*“Uzun süreli olan durgunluğun sebep olduğu coşkulu sevinç ve başıboş kalma durumundan sonra, herkesi üzüntü kapladı: Telaş ve huzursuzluk almış başını gidiyordu; ne bir yere ne de bir insana yeterince itimat ediliyordu; ne savaş yapıyorlardı, ne de barışa sahiplerdi, herkes tehlikeyi, korkusu ile ölçüyordu.”*

Bu paragrafta Roma’da Sulla’nın döneminde (İ.Ö.83) ortaya çıkan kanlı iç savaşları, Lepidus’un isyanını (İ.Ö.77), Sparta ile savaştan (İ.Ö.73–71) sonra uzun süren bir yatışma ortamının oluşmasını ve bu yatışma ortamının bozulmasından duyulan korkuyu anlatırken, Sulla’dan sonraki huzur döneminin yıllarını açıkça vermeyerek **diuturna** ile dile getirir.<sup>38</sup>

Sallustius’un önsöz yazma geleneği ve önsözlerinde felsefi, ahlaki konuları ele aldığından yukarıda bahsetmiştik. Onun önsöz yazmaktaki amacı; insanın ruh ve bedenden oluştuğunu, bu ikisinden hangisi üstün ise toplumda insanı iyi veya kötü bireyler olarak etkin bir birey haline getirebileceğini, toplumun da bu iki oluşumla şekilleneceğini vurgulamak istemesidir, diyebiliriz. Bunun yanı sıra Sallustius kendisinin tarih yazma amacını ele alarak bu iki kavramdan yola çıkıp ün kazanmanın gerekliliğinden de bahseder. İnsanın oluşumundaki temel öğeler olan ruh (**animus**) ve beden (**corpus**) hakkında uzun ve önemli bilgiler vererek

---

<sup>36</sup> Rolfe, **Sallust**, (The Loeb Classical Library), s.11, dipnot 2.

<sup>37</sup> Sal., **Cat.**, XXXI. 2.

<sup>38</sup> J.T. Ramsey, **Sallust’s Bellum Catilinae**, Oxford, Oxford University Press, 2007, s. 145.

okuyucuya tarihi olaylara ahlaki açıdan bakabilme, olayların sebep ve sonuçlarını iyi bir şekilde gözlemleyebilme açısından bir ön hazırlık sunar. Ancak Romalı eleştirmen Quintilianus onun eserlerinden yola çıkarak, bir yandan iki monografisinin önsözlerinin Sallustius'un ele aldığı konular ile hiçbir alakasının olmadığından bahsederken, diğer yandan da onu övüp Thukydides ile bir tutmuştur.<sup>39</sup> Sallustius önsözleri ile okuyucuyu ilk önce düşünmeye sevk eder, tarihi olayları yaratan bireyleri önce felsefi ve ahlaki açıdan ele alır, onların elinde biçimlenen olayları da sebep-sonuç ilişkisini de ortaya koyarak eserinin ana metninde anlatır. Önsözlerinin bir diğer önemi ise ahlaki ders verecek nitelikte olmalarıdır. Sallustius'un tarih yazma amaçlarından biri de dönemin, ahlaksızlıklara sahne olmuş Roma'sını gün yüzüne çıkarmak ve isyana sebebiyet veren ahlaksızlıkları ortadan kaldırmak için, Roma halkına seslenmek isteğidir, diyebiliriz. Sallustius önsöz yazma geleneğinde kendinden sonraki tarihçilerden Tacitus ve Livius'a da örnek olmuştur.

Sallustius'un üslup konusunda kendinden önceki tarihçileri izlediği ve hatta tarih türü dışında yazan antikçağ yazarlarından da etkilendiği, onların belirgin özelliklerini kendinde birleştirdiği aşikârdır. Eserlerinde sadece Thukydides'ten değil, Cato'dan, Demosthenes'ten, Lysias'tan, Platon ve Posidonios'tan da izler görülmektedir.<sup>40</sup> Sallustius Cato'nun arkaik üslubunu, Cicero'nun uzun cümlelerini ya da Caesar'ın sade üslubunu taklit etmek niyetinde olmamıştır. Onun kendine has olan üslup özellikleri sayılacak kadar az olsa da, bunlar anlatım diline dahil etmiş olduğu konu dışı anlatımlarından ve arkaik alıntılarında çok daha önemlidir.<sup>41</sup> Her ne kadar kendinden önce gelen tarihçilerden etkilenmişse de, hiçbir zaman bunu taklit amaçlı yapmamış kendine has bir üslup oluşturma çabasında olmuştur. Duff'a göre, Sallustius'un eserlerinden eski ve sönük ifadeler kaldırıldığında eserleri ve kendisi daha büyük önem kazanacaktır.<sup>42</sup>

---

<sup>39</sup> Sal., **Catilina Tertibi**, çev. Dr. Güngör Varınlıoğlu, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973, s. 15.

<sup>40</sup> Albrecht, **a.g.e.**, 437-439

<sup>41</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308.

<sup>42</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308.

Onun üslubu ile ilgili çok çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır ki bunlardan biri de Sallustius'un eserlerindeki kelime zenginliğinin ve arkaik kelimelerin, II. yüzyıl yazarları tarafından taklit edilmeye çalışılması ve bu özelliklerin yazarımızın değerini arttırmış olduğu düşüncesidir.<sup>43</sup> McCreight'e göre, Sallustius'un, eserlerinde az bilinen kelimelere yer vermesi kimi zaman anlam açısından problemlere yol açıyor gibi görünse de aslında gereksiz kullanım olarak gördüğümüz kelimeler, onun eserlerinin hakkıyla okunup anlaşılmasını sağlamaktadır.<sup>44</sup> Onun arkaik kelime kullanmasını bazı antik dönem yazarları eleştirmiş, hatta Pollio onun yazdıkları için "kirlenmiş, bozulmuş" ifadesini kullanmıştır.<sup>45</sup> Sallustius, Cicero'nun **De Oratore**<sup>46</sup> adlı eserinde tarif ettiği tarzdaki kibar ve belagatlı üslup ile tarih eserlerini kaleme almış ve bu özelliği ile daha sonra Livius'a örnek teşkil etmiştir.<sup>47</sup> Üslubu, karşılıklı konuşturduğu kişilerin olaylara bakış açısını gösteren unutulmaz konuşmaları ve konuşmacıların karakter tasvirleri ile daha da anlaşılır hale gelmiş olan Sallustius kısa olmasına rağmen güçlü ifadeler kullanan bir yazar olarak anılmıştır.<sup>48</sup> O, kelimelerin eski formlarını kullanmada Plautus, Pacuvius, Cato, Sisenna ve Lucretius'a benzetilirken, kendisinden sonra sadece Apuleius ve Vitruvius'ta görülen, sıradan konuşmalara az da olsa yer vermiştir.<sup>49</sup> Eserlerinde **prosapia**, **nequitur** gibi kelimelerin eski hallerini kullanmasından, kimi yerlerde **multi mortales** gibi kulağa pek de hoş gelmeyen bir üslup ortaya koymasından dolayı Lenaeus onu ağır bir şekilde eleştirerek Cato'nun eski kelimelerini kullanan kötü bir hırsız olarak suçlamıştır.<sup>50</sup> Sallustius aslında üslup açısından basmakalıp ifadeleri

---

<sup>43</sup> Thomas D. McCreight, "Apuleius, Lector Sallustii: Lexicographical, Textual and Intertextual Observations on Sallust and Apuleius", **Mnemosyne** ser.4:51:1,1998, s. 41.

<sup>44</sup> McCreight, **a.g.m.**, s.42.

<sup>45</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308. (Aynı zamanda bkz. Suetonius, **De Gramm.**, X.)

<sup>46</sup> Cic., **de Orat.**, II. 63-64: "Verborum autem ratio et genus orationis fusum atque tractum, et cum lenitatequadam aequabili profluens."

<sup>47</sup> Anthony Prosen, "Livy's and Sallust's Rhetorical Style", **Classical Bulletin**, 41,5, 1965,s.68.

<sup>48</sup> Prosen, **a.g.m.**, s.68.

<sup>49</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308. (Ayrıca Duff, Sallustius ve Apuleius'un **pergnarus** ve **prius** kelimelerini kullandığını belirtirken; Vitruvius ve Sallustius'un kullandığı umumi bir kelime olan **portatio**'yu örnek vermiştir.)

<sup>50</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308. (Ayrıca bkz. Suet., **Gram.**, XV: "priscorum Catonis uerborum ineruditissimum fuerem." Quint., **Inst.**, VIII.iii.29: "Et verba antiqui multum furate Catonis, Crispe Iugurthinae conditor historiae.")

kullanmamış, anlatımda çeşitlilik yapma yolunu seçmiştir. Örneğin: **domui** için **domi** kelimesini, **honor** için ise **honos** kelimesini kullanmış, alışılmış ifade olan **atque**'nin yerine de kimi zaman “**fidesque, fortis fidosque, bona malaque**” ifadelerinde olduğu gibi kelimeleri “-**que**” ile bağlamak yoluna gitmiştir; **per virtutem** ve **per dedecus** örneklerinde olduğu gibi soyut isimleri daha çok “**per**” edatı ile kullanıp zarf anlamı yüklemiştir.<sup>51</sup> Sallustius eserlerinde retorik unsurlara da yer vermiş ve bu nedenle bazı kelimeleri değişik formlarda kullanmıştır.<sup>52</sup> Bu da onun üslup özelliklerinden biri olan **varietas**'ın (çeşitlilik) göstergesidir. Genç Seneca, Sallustius'un **brevitas** (kısa ifade) özelliğini oldukça belirsiz bulduğunu ve cümlelerinin sanki okuyucunun beklemediği bir anda bittiğini belirtirken, **amputatae** (budamak, kesmek) ifadesini kullanarak onun cümlelerinin birden bire kesildiğini göstermek istemiştir.<sup>53</sup>

Gilbert, Sallustius'un özne ve nesne kullanımı üzerinde durarak cümle yapılarını araştırmıştır. Bazı belirsiz cümlelerde kelimenin görevi üzerinde durmuş ve **Bellum Jugurthinum** eserinde, Marius'un konuşma bölümünden bir cümleyi ele alarak bu durumu örnelemiştir:

*“Nam me quidem ex animi mei sententia nulla oratio laedere potest. Quippe vera necesse est bene praedicient, falsa vita moresque mei superant.” (85,27) (Zira kalpten inanyorum ki beni hiçbir konuşma kızdıramaz: Elbette doğru olanı, benim için iyi şeyler söyleyecektir, kötü olanı ise yaşamım ve davranışlarım yenecektir.)*

Yukarıdaki alıntıda **vera** kelimesinin özne mi yoksa nesne mi olduğu belirsizdir, **vera praedicare** yaygın bir kullanım iken, Sallustius'un eserlerinde **praedicare** fiili genellikle nesne alır.<sup>54</sup> Dietsch ve Kostermann'a göre, özne “onlar” yani Marius'un düşmanları olmalıdır. Gilbert bu konuşmada Marius'un muhalif bir psikoloji ile hareket etmiş olabileceğine değinmiştir.<sup>55</sup>

---

<sup>51</sup> Prosen, **a.g.m.**, s. 69.

<sup>52</sup> Mccreight, **a.g.m.**, s. 50.

<sup>53</sup> Deborah K. Smith, “The Styles of Sallust and Livy: Defining Terms”, **Classical Bulletin**, 61:4, 1985, s. 79.

<sup>54</sup> C.D. Gilbert, “Five Passages in Sallust's Bellum Jugurthinum”, **Mnemosyne**, ser. 4:28:1, 1975, s. 67.

<sup>55</sup> Gilbert, **a.g.m.**, s. 67. (Ayrıca bkz. Sallust., **Cat.**, XLVIII.)

Yineleme yapmak da Sallustius'un üslup özelliklerindedir. Catilina'nın konuşmasında, iki-üç cümle arayla **sed** kelimesini kullanmakla kalmaz, daha artistik kullanımlara başvurarak **illa** kelimesini yineler, "**populi, nationes**" gibi anlamdaş kelimeleri kullanır veya "**divitiae, decus, gloria**" gibi aynı tarzdaki kelimeleri listeler.<sup>56</sup> Sallustius'un üslubuyla ilgili olarak kimi yazarlar onun taklitçi olduğu görüşünü savunurken, kimileri yeni bir üslup özelliği oluşturduğundan bahseder. Bazı yazarlar ise üslup özelliklerini çift yanlı ele alarak onun tarzını, iyi ve kötü özellikleri ile yansıtmaya çalışır. Sallustius'un yeni bir tarz oluşturduğunu kabul edip, yine de Quintilianus'un, onu Thukydides ile bir tutmasına anlam veremeyen yazarlardan biri de Ronald Syme'dir. Syme, açık ve akli başında yapılan eleştirilerin doğru olan düşünceyi ortaya çıkaracağına inanarak Sallustius'u hem övmüş hem de üslubu için sorun teşkil eden durumları göstermeye çalışmıştır. Cumhuriyet döneminde Roma'nın çöküşünü genel hatlarıyla ele alırken Sallustius açık fakat zarif bir anlatımın tam aksi olarak sert bir üslup benimsemiş, görünüşte arkaik ise de üsluba gerçek anlamda yenilik getirmiştir.<sup>57</sup>

Sallustius az sözle çok şey anlatarak, üslup zenginliği bakımından kendinden sonraki tarihçilere örnek olmuştur. Önceki tarihçilerin pek çok özelliğinden faydalanarak bunu kendi has özellikleriyle harmanlamış ve böylece daha önceki tarihçilerin de hoşça gider bazı üslup özelliklerinin sonrakilere geçmesi için bir köprü oluşturmuştur. Özellikle de sadece tarihi bir olayı vermeyip coğrafi, retorik, ahlaki ve psikolojik yaklaşımda bulunarak olayların tek bir yönden değil de farklı açılardan anlaşılmasına sebep olmuş, bu alanları yan yana koyarak bünyesinde toplamış, böylece anlatımını daha da zengin kılmıştır.<sup>58</sup>

### 2.3.Sallustius'un Roma Tarih Yazınındaki Yeri

Sallustius Senatonun aldığı kararları, muhalifi Cicero'nun konuşmalarını ve Cicero'nun konsüllüğü zamanındaki tarihi olayları ele alarak kendi üslubu ile olaylar

---

<sup>56</sup> Prosen, **a.g.m.**, s. 69.

<sup>57</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 1.

<sup>58</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 309.

üzerinden hem çağdaşlarının ifade ve görüşlerini vermiş hem de kendi kişisel durumunun hatırlatmasını yapmış, dönemini kendi düşünceleri ile de harmanlayarak anlatmıştır.<sup>59</sup> Yazarımız bilimsel tarihçilik açısından kendinden önceki Roma tarihçilerinin önüne geçmiş ve Klasik Roma tarihçiliğinin öncüsü olmuştur. Eserlerinde kaleme aldığı felsefi görüşleri ve bunların toplumun durumunu yansıtması onun sadece tarihi ele alarak, olayları nakleden bir tarihçi olmadığını, verdiği bilgilerin yanı sıra toplumun sosyokültürel ve psikolojik yönünü de ele alan çok yönlü bir tarihçi olduğunu gösterir. Döneme yön veren olayları seçerek, kahramanlarını gerektiği şekilde tasvir etmiş ve buna anlatımının güçlülüğünü de ekleyerek, okuyucunun ilgisini çekebilme kabiliyetine sahip olduğunu göstermiştir.

Tarihçide aranan en önemli özelliklerden biri olan tarafsızlık Sallustius'un belirgin özelliklerinden biri değildir. Tarafsız olma çabası içinde olsa da, partizanca fikirlerini eserlerinden okumak hiç de zor değildir. Onun eserlerini okuduğumuzda bir tarihçinin güvenilirliği bakımından önemli bir kıstas olan kaynak gösterme konusunda bir kaygı taşımadığını görürüz. Bu nedenle kendi gözlemleri ile neticeye varmaya çalışmıştır, diyebiliriz. Yazdıklarını belgeye dayandırmadığını örnekleyecek olursak; ilk eseri olan **De Coniuratione Catilinae**'da, Catilina'nın insanları çevresine nasıl topladığından bahsederken ahlakı kötü olan gençleri yoldan çıkararak emelini gerçekleştirmek üzere kendi yolunda kullandığına değinir. Sallustius bunu anlatırken de Catilina'nın evine girip çıkanların iffetsizliğinden bahseder ve bu vardığı kanıyı da herhangi bir kimseden alınan güvenli bir belgeye dayandırmaktan çok, farklı durumlardan sonuç çıkardığını dile getirerek, olaya kendi gözlemleriyle yaklaştığını ortaya koymuştur.<sup>60</sup> Mommsen'in düşüncesine göre, Sallustius eserlerini kendi düşünceleri doğrultusunda ele almış, usta bir partili olduğunu göstererek aslında tarih yazarken partizanca hareket etmemek gibi bir korkusunun olmadığını göstermiştir.<sup>61</sup>

---

<sup>59</sup> Rolfe, **a.g.e.**, s. xiii.

<sup>60</sup> Sal., **Cat.**,XIV. 7: "Scio fuisse non nullos qui ita existumarent, iuventutem quae domum Catilinae frequentabat parum honeste pudicitiam habuisse; sed ex aliis rebus magis quam quod cuiquam id compertum foret, haec fama valebat."

<sup>61</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 32.

Sallustius üslubuna canlılık katan coğrafi tasvirleri sayesinde dikkatleri üzerinde toplamıştır. Siyasi ve ahlaki açıdan karakterleri konuşurması ile retorik açıdan da etkili bir yazar olduğu görülmektedir. Çok iyi bir orator gibi kişilerin rollerini hakkıyla ele alır ve Roma tarihinin o döneminde kişilerin toplumda nasıl etki yarattıklarını iyi bir biçimde anlatır.<sup>62</sup> Konuşturduğu kişilerin sözleri, onların bütün ahlaki yönlerini ortaya koyar ve bu yönü ile Sallustius, Thukydides'e benzer. Sallustius'a göre tarih sadece akla uygun kanunlara bağlı olmayıp, psikolojik ve ahlaki faktörlere de bağlıdır.<sup>63</sup> Yazarın en belirgin özelliği de toplumun, manevi değerlerin yansıtıcısı olarak ele alınması gerektiği fikrini kendinden sonraki tarihçilere aktarmış olmasıdır, diyebiliriz.

Quintilianus her zaman açıkça dile getirmese de, onun üslubundaki güçlülüğe samimi bir şekilde hayranlık duymuştur.<sup>64</sup> Onu tarih yazarlığında kendisine örnek aldığı Yunanlı tarihçi Thukydides ile de bir tutmuştur.<sup>65</sup> Suetonius **De Viris Illustribus** adlı eserinde onun diğer Roma tarihçilerinden farklı olduğunu söyler ve Roma tarihçilerinin ilki olarak adlandırır.<sup>66</sup> Sallustius arkaik kullanımlara yer verdiği için bazı kişilerce eleştirilse de, Aulus Gellius ondan bu anlamda faydalanmıştır ve kullanmış olduğu kelimeleri nerede ve nasıl kullandığına dikkat ederek onu bu açıdan ele almış ve kullanılan kelimelerin uygun yerlerde olduğunu göstererek Sallustius'u bu konuda savunmuştur.<sup>67</sup>

Sallustius'un eserlerinde ek bilgiler vermek bakımından önemli olan konu dışı anlatımlarındaki coğrafi tasvirlerden Silius Italicus faydalanmış; Vibius Maximus bilimsel tarihçiliği ve çeşitli üslup özelliklerine sahip olduğundan olsa gerek, Sallustius'u örnek alan Livius ile birlikte, onu en iyi tarihçiler arasına koymuştur.<sup>68</sup>

---

<sup>62</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 440.

<sup>63</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 449.

<sup>64</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 309.

<sup>65</sup> Quint., **Inst.**, X. I.101.

<sup>66</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 456.

<sup>67</sup> Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Bellekten**, s. 82.

<sup>68</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 456.



Sallustius'un pek çok yazarca örnek alınan coğrafi anlatımları tarihi olayların çıkış noktalarını anlamaya yardımcı olur. Zira devletlerarası etkileşim genellikle sınır anlaşmazlığı, daha büyük topraklara sahip olma ve yetki kullanmada öncül olma isteğinden doğar. İkinci eseri olan **Bellum Iugurthinum**'da Partlar ve Persler'in Roma ile ilişkilerini ve iki güç arasında savaş nedeni olan Persler'i ele alarak etnografik açıdan konu dışı anlatımlar yapmış ve böylece pek de kolay anlaşılamayan Roma ile Pers etkileşimine tarih eserinde değinerek, çağının politik fikirlerini eserlerine yaymayı başarmıştır.<sup>69</sup> Sallustius'un özellikle **Bellum Iugurthinum** adlı eserinde kullandığı dil Roma'nın yabancı coğrafyalara karşı nasıl bir tutum izlediğini gösterirken, ordunun Numidia topraklarından Roma'ya dönüş yolundan bahsederken kullandığı topografik anlatımlar ise bize konunun daha iyi anlaşılması için yardımcı olur.<sup>70</sup>

Bir tarih yazarının tek yönlü olmaması üslubuna değer katması bakımından oldukça önemlidir. Sallustius olayların sebep ve sonuçlarının anlatımında, ele aldığı kişilik çözümlerinde ve kahramanlarına yaptırdığı konuşmalarda, etik ve etnografik konu dışı anlatımlarında tek yönlü bir yazar olmadığını göstermiş, bu özelliği ile de Klasik Roma tarihinin başlatıcısı olarak kendinden sonraki tarihçilere öncü olmuştur. Onun kamu görevlerinde bulunmuş olması olayları ve dönemi yakinen takip etmesi, görevli bulunduğu bölgelerin betimlemesini yapması bakımından tarih yazarlığına yarar sağlarken, tarafsız olamayacağı düşüncesi ve partili biri olarak partizan fikirlerini eserlerinde kaleme aldığı düşünülmesi de tarihçiliğine zarar vermiştir, denilebilir.

Sallustius'un yaptığı karakter tasvirlerinden faydalanan Plutarkhos ise onun son eseri olan **Historiae**'daki Sertorius ve Lucullus'un hayatı ile ilgili bilgileri kendi eserinde kullanmıştır.<sup>71</sup> Sallustius'un eserlerinde ortaya koyduğu samimi düşünceleri ve kısa, özlü ifadeleri onun ününün yükselmesini sağlamış olup Martialis tarafından da "**primus Romana Crispus in historia**" (Roma tarihçilerinin ilki) olarak

---

<sup>69</sup> McQuiggen, **a.g.m.**, s. 87.

<sup>70</sup> McQuiggen, **a.g.m.**, s. 88.

<sup>71</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 456.

adlandırılmasına sebep olmuştur.<sup>72</sup> Sallustius'un edebi yeteneği ilk eseri olan **De Coniuratione Catilinae**'da kendini göstermiştir. Bu eserde Caesar'ın konuşmasını kaleme alarak akıl ve sağduyunun hâkim olduğu bir başyapıt ortaya koymuş, kendi kişisel tarzını yansıtarak yanlış gördüğü durumlara cesurca meydan okumuştur.<sup>73</sup> Sallustius'ta olduğu gibi partizanca fikirleri teorik olarak yansıtmak, antik dönemde çok sık görülebilen bir özellik değildir.<sup>74</sup> Politik fikirlerini yansıtarak, tarihi olayları kaleme alması bakımından da Sallustius tek olmuş ve bu alanda yeni bir çağın başlatıcısı olmuştur.<sup>75</sup>

Kişisel özellikleri ve bu özelliklerin toplumun yönlenmesindeki etkisini göstermesi açısından da Sallustius oldukça değer verilen bir yazar olmuştur. Albrecht'ten öğrendiğimize göre, Fronto onun doğruluğa yaptığı övgüyü taklit etmiş; Gellius ise onun **Bellum Iugurthinum** adlı eserinde dile getirdiği güven ve sadakatin değerini övmüştür.<sup>76</sup> Eserlerinde dile getirdiği felsefi yaklaşımlar ile dikkatleri üzerinde toplamayı başarabilmiştir. Bu açıdan Thukydides'e benzediği söylenebilir. Sallustius üslubunun gelişmesi ve daha kibar bir üsluba sahip olması için, atalarının gösterdiği gayreti göstermiş ve kendinden sonra gelen Tacitus onun bu geliştirdiği üslup özelliği yönünden yakın takipçisi, öğrencisi olmuştur.<sup>77</sup>

Sallustius'tan sonraki dönemde büyük işler yapıp tarih alanında güzel eserler veren Tacitus onun üslubundan ve konu dışı anlatımlarından faydalanmış, hatta ona övgüler yağdırmıştır. Tacitus öncüsü Sallustius'un önemini vurgulamak için "**rerum Romanarum florentissimus auctor**" (Roma tarihinin en parlak yazarı) demiştir.<sup>78</sup> Tacitus bu sözü ile Roma tarihçileri arasında tartışmasız en iyi olanın Sallustius olduğunu söyleyerek ve onun çok yönlülüğünü izleyerek bu görüşü doğrulamıştır. Onun üslubuna dilbilimsel kuralların değil çeşitliliğin hâkim olduğunu dile getiren Duff'a göre, Sallustius sadece muhalifi Cicero'nun cümle dengesinden ve gramatik

---

<sup>72</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308.

<sup>73</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 266-267.

<sup>74</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 457.

<sup>75</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 457.

<sup>76</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 456.

<sup>77</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 309.

<sup>78</sup> Tac., **Ann.**, III.30.1.

formlarından ayrılması bakımından değil, aynı zamanda kendine has bir özellik olan psikolojik, sosyolojik, ahlaki ve etnografik olayları bir yerde toplama özelliği ile de tek olmayı başarmıştır.<sup>79</sup> Bu özelliklerini kendisinden sonra gelen iki önemli tarihçi Tacitus ve Livius'un daha da geliştirerek eserlerine yansıttığı görülür.<sup>80</sup> Sallustius'un tarihi yorumlarının Minicius Felix'in zihnini meşgul ettiği bilinmektedir.<sup>81</sup> Bunun sebebi belki de olayları çok yönlü ele alarak, kesintisiz bir şekilde aynı konu üzerinde durmamış olmasıdır. Çünkü yazar bir olayı çok yönlü ele alıp okuyucuya fazlaca bilgi vermek isterken konuda kesintiler yaparak konunun arasına farklı anlatımlar sokmuştur.

Zenobius onun eserlerini Grekçe'ye çevirmiş; Ammianus Marcellinus gibi tarihçiler için o bir model olmuş; gramerciler ise onu zikretmeyi sevmişlerdir; retorik okullarında da tıpkı bir **orator** gibi okutulmuş ve bu etkiler onun eserlerinin kilise babaları tarafından anlaşılmaya çalışılmasına yol açmıştır.<sup>82</sup> Sallustius'un sadece tarihe ve sonraki tarihçilere değil; aynı zamanda edebiyat, felsefe ve retoriğe de sağladığı katkı çok büyüktür. Ortaçağ döneminde dahi okullarda okutulmuş ve onun tarih yazarlığındaki esas önemi 9. yüzyılda keşfedilmeye başlanmıştır.<sup>83</sup> Tacitus onun takipçisi olmuş ancak zamanla ondan daha önde geldiği ileri sürülmüştür, tarih yazarı olarak Sallustius'un Livius'tan önde, Tacitus'tan sonra geldiği görüşü yaygındır.<sup>84</sup>

Sallustius tarih yazarı olarak kimi yazarlarca eleştirilmiş, kimi yazarlara göre de Roma tarih yazınına çok şey kazandırmıştır. Yanlı görüşleri, üslubunda arkaik kullanımların bulunması, eserlerini kaleme alırken her hangi bir belge gözetmeden kendi görüşlerini yansıtması bakımından yapılan eleştiriler kimi zaman haklı yöndedir. Ancak tarihi bir konunun ele alınmasında okuyucunun ilgisini çekmesi, olayların sebeplerini sonuçları ile beraber vermeye çalışması, karakter tasvirlerini

---

<sup>79</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 308-309.

<sup>80</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 309.

<sup>81</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 456: şuradan, K.Büchner, "Drei Beobachtungen zu Minucius Felix", **Hermes** 82.1954.231-245.

<sup>82</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 456.

<sup>83</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 456.

<sup>84</sup> Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Bellekten**, s. 83.

çok iyi bir biçimde gözler önüne sererek onları karşılıklı konuşurması ve tarafsız olma çabası onun ne denli iyi bir tarih yazarı olduğunun göstergesidir. Özellikle kendinden önceki tarihçiler gibi olayları sadece yıllıklar biçiminde ele almayarak sebeplerini sunması ile de bilimsel tarihçiliğin gelişmesine katkıda bulunurken, Klasik Roma tarihinin de öncüsü olmuştur.

Roma Sallustius gibi bir yazara sahip olmasaydı belki bu başlangıç Tacitus ile gerçekleşecekti; ancak Tacitus öncüsü Sallustius'tan aldıklarını daha da geliştirerek tarih yazıcılığında bir adım daha ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır. Zira Tacitus ancak **Annales** adlı eserinde Sallustius'un olgun üslubuna yaklaşmayı başarmış ve bu eserindeki üslubu ile Sallustius'a benzemiştir.<sup>85</sup> Tıpkı Sallustius'ta olduğu gibi o da öncüllerinden sağladığı birikimleri kendi bünyesinde toplayarak tarih yazıcılığında sonraki nesillere örnek teşkil etmiş ve kaynak olmuştur. Rönesans döneminde de okullarda okutulan ve oldukça revaçta olan Sallustius'un karşılıklı konuştuğu karakterlerin söylevleri Fransız Devrimi döneminde duvarlara asılmış, Roma için çok önemli bir eğitim alanını oluşturan retoriğin önemi ve Sallustius'un bu alana sağladığı katkı da bu şekilde ortaya konmuştur.<sup>86</sup>

Quintilianus, Livius ile Sallustius'u kıyaslarken Livius'un Romalı çocukların eğitimi için oldukça faydalı olacak eserler yazdığını dile getirmiş, ancak Sallustius'un Livius'tan daha iyi bir tarihçi olduğunu da belirtmiştir.<sup>87</sup> Modern devrin başlangıcında antik yazarlar hayatı ve dönemin politik olaylarını nakleden öğretmenler gibi algılanıyorlardı. Ancak Sallustius olayları nakleden bir öğretmen olmaktan öteye giderek tarih yazıcılığında yeni bir model olmuş, tarih yazınına önceki yapılanlardan daha fazla hizmet ederek bu alanda yeniliğe imza atmıştır.<sup>88</sup>

---

<sup>85</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 293: şuradan, E.Löfstedt, *Syntactica II*, 1933, 276; R. Syme, **Tacitus** 1958, 340.

<sup>86</sup> Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Bellekten**, s. 83.

<sup>87</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 292. (bkz: Quint. II. 5. 19; X.1.32.)

<sup>88</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 457.

### 3. SALLUSTIUS'TA KONU DIŞI ANLATIMLAR ve İŞLEVİ

Tarihi bir olayı ele alırken Sallustius gerekli gördüğü yerlerde bazı olayları daha anlaşılır bir biçimde aktarmak ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için konuya toplum yapısı, Roma'nın geçmişi, partiler arası çatıŐmalar, karakter tasvirleri, coğrafya ve etnografya ile ilgili yan anlatımlar eklemiştir. Bu tür konu dışı anlatımlara her üç eserinde de rastlanmaktadır. Şimdi sırasıyla her bir eserde bulunan konu dışı anlatımları inceleyelim.

#### 3.1. De Coniuratione Catilinae ve Konu Dışı Anlatımlar

Yazarın ilk kaleme aldığı eser olan **De Coniuratione Catilinae** Rolfe'e göre; **Catilina**, **Bellum Catilina** ve **Bellum Catilinarium** olmak üzere, el yazmalarında üç farklı baŐlıkla karşımıza çıkmaktadır.<sup>1</sup> İlk olarak bu monografiyi yazmış olmasının nedeni ise Sallustius'un, burada anlattığı olayı, Roma'da önceden görülmemiŐ suçların ve tehlikelerin baş gösterdiği, eŐine rastlanmadık bir olay olması sebebiyle ilgi çekici bulmasıdır.<sup>2</sup> **De Coniuratione Catilinae**'ın yazıldığı tarihin kesin olmadığı bilinir. Caesar'a olan saygısını ve onun iyi özelliklerini dile getiriŐi<sup>3</sup> bu eserin onun ölümünden önce yayınlanmadığının göstergesi olmakla birlikte bazı araŐtırmacılar Caesar suikastının (İ.Ö. 43) hemen ardından yayınlandığını savunurken, bazıları İ.Ö. 40 yılını eserin yayın yılı olarak belirler.<sup>4</sup> Albrecht'e göre

---

<sup>1</sup> Rolfe, **a.g.e.**, s. xii.

<sup>2</sup> Sal., **Cat.**, IV. 4: "Igitur de Catilinae coniuratione quam verissime potero paucis absolvam; nam id facinus in primis ego memorabile existimo sceleris atque periculi novitate."

<sup>3</sup> Sal., **Cat.**, LIV. 1-4: "... Caesar beneficiis ac munificentia magnus habebatur integritate vitae Cato. Ille mansuetudine et misericordia clarus factus, huic severitas dignitatem addiderat. Caesar dando, sublevando, ignoscendo, Cato nihil largiundo gloriam adeptus est... Postremo Caesar in animum induxerat laborare, vigilare; negotiis amicorum intentus sua neglegere, nihil denegare quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, bellum novum exoptabat, ubi virtus enitescere posset..."

<sup>4</sup> Rolfe, **a.g.e.**, s. xiii.

ise onun bu eseri Caesar'ın ölümünden bir yıl sonra İ.Ö 42 yılında yayınlanmış olabilir.<sup>5</sup>

Cicero'nun konsüllüğü sırasında, iktidarı ele geçirmek isteyenler İ.Ö. 63 yılında etraflarında güç toplayarak bazı aristokratlara suikast düzenlemiş fakat bu suikast başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İlk eseri olan **De Coniuratione Catilinae**'da Sallustius Roma'nın bu olaydan nasıl etkilendiğini ve suikast girişimlerinin sebep ve sonuçlarını kaleme almıştır. Tarih eserlerinden ilki olması nedeniyle **De Coniuratione Catilinae**'da, **Bellum Iugurthinum**'daki tecrübesini göremememizin yanı sıra Sallustius eserinin önsözünde, esas amacının tarih yazmak olduğunu dile getirirken tecrübesiz olduğu ilk gençlik yıllarındaki aşırı davranışlarından ötürü de adeta okuyucudan özür diler.<sup>6</sup>

Söz konusu suikastin öncüsü, soylu bir aileden gelen, akıl ve bedence oldukça güçlü ancak kötü yaradılışa sahip, ahlakı bozuk biri olan L.Catilina olmuştur.<sup>7</sup> Devlete ihanet için yaptığı gizli tertip ve baştan kötü yaradılışlı biri olması, Catilina'nın tasvirini yaparken Sallustius'un dikkatini çekmiş ve anlatacağı konuyu edebi açıdan da renkli bir biçimde ele almasını sağlamış ve böylece bu karakter tasviri eserin değerini arttırmıştır.<sup>8</sup> Sallustius bu eserinde kaynak sıkıntısı çekmez. Çünkü kaynak kendisidir ve kendi yaşadığı dönemi anlattığı için çağdaşları olan Crassus, Sulla ve Caesar gibi tanıdığı kişileri kendi gözlemleriyle ele almıştır.<sup>9</sup> Onun bu eserini, her hangi bir belgeye başvurmadan kendi gördükleri ve duyduklarından kaleme aldığını Catilina'nın evine girip çıkanların pek temkinli kişiler olmadığını

---

<sup>5</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 433; ( Albrecht ayrıca bu düşüncesini Sallustius'un söz konusu eserinin 53.6 ve 54.42'deki geçmiş zaman ifadelerine dayandırdığını belirtmektedir: Sallustius, **B.C.**, LIII. 6: "Sed memoria mea ingenti virtute, divorsis moribus fuere viri duo, M.Cato et C.Caesar; quos quoniam res obtulerat, silentio praeterire non fuit consilium, quin utriusque naturam et mores, quantum ingenio posum, aperirem." Sal., **Cat.**, LIV. 4: "Postremo Caesar in animum induxerat laborare, vigilare; negotiis amicorum intentus sua neglegere, nihil denegare quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, bellum novum exoptabat, ubi virtus enitescere posset.")

<sup>6</sup> Keightley, **a.g.m.**, s. xii

<sup>7</sup> Sal., **Cat.**, V. 1: "L.Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi at corporis, sed ingenio malo pravoque."

<sup>8</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 304

<sup>9</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 436.

dile getirdiği cümlesinden anlayabiliriz.<sup>10</sup> Duff'a göre; Sallustius tarihi bir problem olan İ.Ö.66 ve 63 yıllarının olaylarını ele almış ve bu dönemin ahlaksızlıklarını yazıya dökerek eseri ilgi çekici kılmayı başarmıştır, hatta bunun yanı sıra kendi politik fikirlerine yer vermiş olmasından ötürü eserinin tıpkı bir parti kitapçığına benzediğine ilişkin bir görüş de vardır.<sup>11</sup>

Sallustius cumhuriyetin bu son dönemlerinde Roma'nın zor durumunu gözlemlemiş, dönemin siyasi koşullarının bir sonucu olarak Roma toplumu için büyük önem teşkil eden ahlakın hangi sebeplerden dolayı çöktüğünü dile getirmiştir. Eserin akılda kalıcı olması için, insan yapısını, insanların yaşama amaçlarını ya da bir insanın sahip olması gereken amaçları kendince dile getirir ve eserine bir önsöz ile başlayarak öncelikle ruh ve bedeninin insan hayatındaki yerini ve önemini anlatır. Cumhuriyetin son dönemlerindeki bu isyan girişimi, senatonun ihmalkârlığının, suikastçilerin çıkarları doğrultusunda ahlakın çökmesinin, halkın korkak tutumunun bir sonucu olduğu için, Sallustius bu olayı yazmaya değer bulmuş ve olayın derinlerinde yatan sebepleri ortaya koymak için de insan ruhunu incelemeyi tercih etmiştir.<sup>12</sup> Bu dönemde iki önemli şey gerçekleşmiştir: Bir yandan yaşanan olaylar ve düşünceler, cumhuriyet döneminin psikolojik portresini çizerken ve düşünceler yaşanan olaylara sebep olurken öte yandan da böyle önemli bir tarih eserinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.<sup>13</sup>

Sallustius önsözünde **animus** ve **corpus** kavramlarının üzerinde durduktan sonra, eserin başkişisi Catilina'nın karakterini tasvir eder. Öncelikle onun tüm kusurlarını ortaya koyar ve daha sonra toplumun genel durumuna değinir. Catilina askeri işlerde deneyimli olup, İ.Ö. 68 yılında **praetor** olarak Afrika eyaletinin başında bulunmuştur, ancak onun hakkındaki şikâyetler ve kovuşturmanın takibi

---

<sup>10</sup> Sal., **Cat.**, XIV: "Scio fuisse non nullos qui ita existumarent, iuventutem quae domum Catilinae frequentabat parum honeste pudicitiam habuisse; sed ex aliis rebus magis, quam quod cuiquam id compertum foret, haec fama valebat."

<sup>11</sup> Duff, **a.g.e.**, s. 304.

<sup>12</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s. 28.

<sup>13</sup> Kathryn Frances Williams Charlottesville, **A Narratorical Study of Sallust's Bellum Catilinae**, University of Virginia, 1997, s. 2.

üzerine İ.Ö. 66 yılında konsül olması engellenmiş ve bu durum onun ruhundaki yetke arzusunun daha da perçinlemiştir.<sup>14</sup>

Roma'da çekişmeli geçen uzun yıllardan sonra her türlü kötü eylemi uygulayabilecek bir ortam oluşmuş ve kişiler kendi yetkeleri için etraflarında büyük kitleler toplayıp toplumu büyük bir kargaşaya sürüklemiştir. Sallustius, toplumun kötü gidişinden faydalanarak etrafında iffetsizleri (**impudici**), anne ve babasını öldüren katilleri (**parricidae**), inançsızları (**sacrilegi**) kötü huylu ne kadar çok kişi varsa bunların tümünü toplayan Catilina'nın da bu isyan girişimine baş koymuş olmasının hiç de zor olmadığından bahseder.<sup>15</sup> Bu tertibi gerçekleştirirken Catilina gücünü, çevresinde topladığı her türlü kötü meziyete sahip insanlardan alır. Çünkü hiçbir büyük eylem destekçi bulamayınca yürüyemez. Catilina bunun için gizlice çalışmış, aklını çeldiği kişiler genellikle genç yaştakiler olmuş, hepsinin isteklerine ayrı ayrı cevap vererek kimine kadın bulmuş, kimine atlar hediye etmiş, kimine de para vermiştir.<sup>16</sup> Catilina'nın bu eylemi çabuklaştırmasının nedeni, onun kötü geçmişi: Çok beğendiği Aurelia Orestilla'yı<sup>17</sup> ilk karısından olan oğlunun zorla elde etmek istemesi sonucu, kadını eve alıp oğlunu öldüren Catilina'nın ruhu kötülüklerle doludur.<sup>18</sup> Catilina suikastinin bir başka sebebini de Catilina'nın Quintus Catulus'a yazdığı bir mektuptan anlayabiliriz. Bu mektubunda yönetimdekilerin mevkilerine layık olmadığından bahsederken kendisinin de bir

---

<sup>14</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 66.

<sup>15</sup> Sal., **Cat.**, XIV. 1-4: "In tanta tamque corrupta civitate Catilina, id quod factu facillimum erat, omnium flagitiorum atque facinorum circum se tamquam stipatorum catervas habebat. Nam quicumque impudicus, ganeo, aleator, manu, ventre, pene bona patria laceraverat, quique alienum aes grande conflaverat, quo flagitium aut facinus redimeret, praeterea omnes undique parricidae, sacrilegi, convicti iudiciis aut pro factis iudicium timentes, ad hoc quos manus atque lingua periurio aut sanguine civili alebat, postremo omnes quos flagitium, egestas, conscius animus exagitabat, ei Catilinae proximi familiaresque erant."

<sup>16</sup> Sal., **Cat.**, XIV. 6: "Nam ut cuiusque studium ex aetate flagrabat, aliis scorta praebere, aliis canes atque equos mercari, postremo neque sumptui neque modestiae suae parcere, dum illos obnoxios fidosque sibi faceret."

<sup>17</sup> Catilina ile evlenen bu kadın çok güzel fakat hafif meşrep biri olarak bilinir.

<sup>18</sup> Sal., **Cat.**, XV. 2: "Postremo captus amore Aureliae Orestillae, cuius praeter formam nihil umquam bonus laudavit, quod ea nubere illi dubidabat, timens privignum adulta aetate, pro certo creditur necato filio vacuum domum scelestis nuptiis fecisse."



kenara itildiğini dile getirmiştir.<sup>19</sup> İsteddiği görevi elde edemeyince ve kötü niteliklere sahip birisi olarak zamanla işlediği suçların listesine daha fazla suç katınca, Catilina tam anlamıyla isyana hazır bir duruma gelmiştir. Böyle bir eserin ortaya çıkmasına sebep olan karışık ortam insanları öylesine yıldırılmıştır ki bütün bir halk bu dönemde devrim isteği ile Catilina'nın yanında yer almaya niyetlenmiştir. Çünkü yoksulluklarından başka kaybedecek hiçbir şeyi bulunmayan insanlar kendi durumlarından kaynaklanan kinlerini yenilik arayışı ile azaltmaya çalışmışlardır.<sup>20</sup> Sallustius Catilina'yı tarif ederken onu Roma'da diğer kötü ahlaklı insanların içinden, en şeytan ruhlusu olarak niteler<sup>21</sup>, sonra da başlangıçtan itibaren Roma halkının tarihi üzerinde durarak uzunca bir konu dışı anlatım sunar.

Yaşadığı dönemden bir olayı ele alması ve döneme aşina olması bakımından Sallustius'un **De Coniuratione Catilinae** adlı eseri, ikinci monografisi olan **Bellum Iugurthinum**'dan daha sağlam bir kaynaktır. Zira **Bellum Iugurthinum** okuyucuyu daha uzak bir tarihe götüren, yazarının yaşadığı dönemden önce yaşanmış bir olayın anlatımıdır. Catilina'nın isyanı döneminde Sallustius'un muhtemelen Roma'da bulunuyor olması, onun bu olayı daha açık bir biçimde gözlemleyip bu konuyu detaylıca ele almasını sağlamıştır.<sup>22</sup> Eserde döneme damgasını vurmuş ve olayların gidişatını belirleyen kişilerin tasvirlerine yer vermiş olması bu eseri daha da zengin kılmıştır. Sallustius'un, bu kötü tertibin ortadan kaldırılmasındaki gözlemlerini dile getirirken, Cicero'nun hayatı ile ilgili ipuçları da vermesi, Sallustius ile Cicero'nun arasının çok da bozuk olmadığını düşünen Cato için, ikisinin arasındaki husumetin doğru olmadığını veya gereksiz yere bu durumun büyütüldüğünün göstergesidir.<sup>23</sup> Ancak gerek her ikisinin de farklı partilerde yer alması, gerekse Milo ve Clodius

---

<sup>19</sup> Sal., **Cat.**, XXXV. 4: "Hoc nomine satis honestas pro meo casu spes reliquae dignitatis conservandae sum secutus."

<sup>20</sup> Sal., **Cat.**, XXXVII. 1: "Neque solum illis aliena mens erat qui conscii coniurationis fuerant, sed omnino cuncta plebes novarum rerum studio Catilinae incepta probabat."

<sup>21</sup> Sal., **Cat.**, V. 8: "Incitabant praeterea corrupti civitatis mores, quos pessuma ac divorsa inter se mala, luxuria atque avaritia, vexabant," diyen Sallustius burada insanlar arasında yayılmaya başlayan zıt ve çok kötü şeyler olan lüks ve para düşkünlüğünün Catilina'yı yüreklendirdiğinden bahsetmektedir. (Ayrıca bkz: Ronald Syme, **a.g.e.**, s.66 .)

<sup>22</sup> Keightley, **a.g.m.**, s. xii

<sup>23</sup> Keightley, **a.g.m.**, s. xii

davasında Sallustius'un Cicero'ya muhalif olması bu durumun abartılı bir şekilde aktarılmadığını ortaya koyar.

Sallustius önsözden sonra IV.3-5'te **De Coniuratione Catilinae**'ın konusunu ve bunu yazmaya değer bulduğunu açıklar. V.1-8'de ise suikastın oluşma sebeplerini ve Catilina'nın karakterini anlatır. Catilina'nın karakter tasvirini yapmakla ilk konu dışı anlatımını (**excursus**) verdiği VI-XIII. bölümlerdeki anlatımına bir ön hazırlık yapmakta olduğunun izlenimini verir ve bu tasvirten sonra Roma'nın iyi dönemlerdeki halini anımsayıp düşüş dönemi ile kıyas yapar. İlk konu dışı anlatımı olan Roma'nın ahlaki durumuna geçmeden önce, Sallustius tarih yazma amacını ve bu konuyu seçme sebebini açıklamıştır. Bunları dile getirdikten sonra ise Catilina'nın karakterini tasvir eder ancak bu bir konu dışı anlatım değildir. Çünkü Roma'nın çöküşünden bahsetmeden önce bu kötü yaradılışı tarif etmesi ele aldığı konunun gereğidir.

*“De cuius hominis moribus pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam.”<sup>24</sup>*

*“Konuya girmeden önce bu adamın karakteri üzerine kısaca bilgi vermeliyim.”*

Yukarıdaki cümlesinden sonra da hemen Catilina'nın tasvirine geçiş yapar ve onu kişisel ve bedensel olarak tanımlar.<sup>25</sup> Bunu yapma sebebi ise çalkantılı bir ortamda Roma devleti için, bir adamın nasıl büyük tehlikelere yol açtığını daha açık bir şekilde anlatmak isteyişi olabilir. Zira ortamı ve ortamı yönlendiren insanları tanımlamak her zaman tarihi bir olayın nasıl geliştiğini anlayıp anlamlandırmak için bir ön hazırlık olmuştur.

Sallustius Catilina'nın tasvirini geniş bir şekilde dile getirdikten sonra, onun devlet yönetimini ele geçirmek için neler yaptığına değinmiş ve bu noktadan sonra da suikast planına kucak açan ortamın tasvirini sunarak konu dışı anlatımını yapmıştır. Sallustius V.9'da konu dışı anlatımına geçeceğini işaretini verir ve

---

<sup>24</sup> Sal., **Cat.**, IV.5.

<sup>25</sup> Sal., **Cat.**, V.1-6.

uzunca bir sapma yaparak halkın töresinden bahseder. Geçiş cümlesinde ise şu sözleri ile konudan biraz uzaklaşacağını açıkça dile getirir:

V.9. *“Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere ac paucis instituta maiorum domi militiaeque, quo modo rem publicam habuerint quantamque reliquerint, ut paulatim immutata ex pulcherrima atque optuma pessuma ac flagitiosissima facta sit, disserere.”*

*“Halkın töresi üzerine hatırlatma yapma zamanı geldiğine göre, bu konu beni öncesine gitmeye, atalarımızın barış ve savaşta devleti nasıl yönettiklerini, hangi büyüklüğe getirip bıraktıklarını ve devletin yavaşça nasıl çok güzel ve iyi durumdan çok kötü ve utanç verici bir duruma geldiğini açıklamaya sürüklüyor.”*

Sallustius bu cümlesi ile konuyu derinlere götürerek olayın sebeplerine inmeye çalışır ve bunu sadece içinde yaşadığı döneme değil, çok daha öncesinden uzunca bir zamandır süren ahlaki durumdaki değişikliğe ve iyiden kötüye gidişe bağlar. Bundan sonra VI-XIII. bölümlerde tamamen Roma'nın kurulduğu tarihten sonraki en parlak döneminden en kötü dönemine kadar bir durum değerlendirmesi yapar.

Sallustius Catilina Tertibi'nden önceki zamanı değerlendirerek pek çok şeyin değiştiğini gözler önüne sermek ister. Bu nedenle bu konu dışı anlatımda Roma devletinin kurulup güçlendiği yıllara kadar giderek, ataların Roma için neler yaptıklarına değinir. Yukarıdaki konu dışı anlatımından sonra Sallustius ardı ardına eserinin VI-XIII. bölümlerinde dönemin ahlak bozukluğu ile ilgili anlatımlar sunarak yeniden konu dışı anlatımlar yapmıştır. Sallustius VI. bölümdeki konu dışı anlatımdan önce her hangi bir ara cümleye gereksinim duymamıştır. Çünkü VI. bölümden sonraki yedi bölüm Roma'nın ahlaki değer ve törelerinin bozulma sebeplerini dile getirir. VI. bölümdeki konu dışı anlatımında Roma şehrini kuran Troialılar'ın uyum içinde bir millet yarattığından bahsetmiş; ancak zaman içinde vuku bulan toplumsal değerlerin yitirilmesi durumunu da uzun bir şekilde anlatmıştır.<sup>26</sup>

Sallustius'un VII. bölümü de başlı başına konu dışı bir anlatım (**excursus**) örneğidir. VII. bölümde Roma'nın eski askeri gücünü zikretmiş ve Roma devletinin

---

<sup>26</sup> Sal., Cat., VI: Bkz Ek 1.

bu dönemlerde sahip olduğu en değerli gücün, ordunun cesareti ve ahlakı olduğuna değinmiştir. Bu anlatımı verme sebebi ise; eğer Roma devleti bu ahlaki değerlerini ve cesaretini devam ettirebilseydi Catilina gibi kötü ruhlu birinin, tertip hazırlığına bile kalkışacak gücü kendinde bulamayabileceğini gözler önüne serme düşüncesidir, diyebiliriz.<sup>27</sup>

VIII. bölümde yaptığı konu dışı anlatımda ise; Greklerle kıyas yaparak yine önsözünde değindiği **animus** ve **corpus** öğelerinden hareketle Greklerin zihinlerini Romalılardan daha çok çalıştırdıklarını, Romalıların beden gücüne dayanarak savaşlarla genişleme politikası güttüklerini dile getirerek esas konudan ayrılmaya devam etmiştir.<sup>28</sup> Konu bölünmediği için yine ara cümleye gereksinim duymadan VI. bölümünde başladığı konu dışı anlatıma ahlaki değerlerin değişimini temel alarak ve Greklerle kendi milletini karşılaştırarak devam etmiştir.

Sallustius eserinin IX. bölümünde ise eskiye duyduğu özlemi ve iyiliğe, bağlılığa, doğruluğa verdiği önemi anlatan bir konu dışı anlatım sunmuştur.<sup>29</sup> Yazarın bu anlatımı dile getirme nedeni ise; Roma'nın eski değerlerine bağlılığını ve o zamanki gücünü gözler önüne sererek Roma'nın ne hallerden, nasıl bir güç ve bağlılık duygusundan, nasıl bir hale geldiğini yansıtmak istemesidir. Bu bölümde Sallustius'un, Roma'nın sahip olduğu eski, kutsal değerleri ile ne denli güçlü olduğunu dile getirmiş olmasından anlaşılmaktadır ki, aslında Roma'da güç ve güven kaybı böyle bir suikast planına sebebiyet veren ortamı yaratmıştır.

Sallustius'un eskiye olan özlemini dillendirdiği bu konu dışı anlatımından sonra eserinin X. bölümünde de esas konuya giriş yapmadığını görüyoruz. Roma devletinin büyümesi sonucu kötü davranışların ve tutkuların etrafı sardığından söz ederek tertibi oluşturan ve ona sebep olan durumları saymıştır, bu konu dışı anlatımında.<sup>30</sup>

Sallustius esas konuya geçiş yapmayarak konu dışı anlatımlarına ara vermeden devam eder ve XI. bölümde de insan ruhunun ikilemi olan erdem (**virtus**)

---

<sup>27</sup> Sal., **Cat.**, VII: Bkz Ek 2.

<sup>28</sup> Sal., **Cat.**, VIII: Bkz Ek 3.

<sup>29</sup> Sal., **Cat.**, IX: Bkz Ek 4.

<sup>30</sup> Sal., **Cat.**, X: Bkz Ek 5.

ve hırsı (**ambitio**) konu olarak ele alır. Bu iki kavramı ele alma nedeni ise; Romalı için önemli şeyler olan ün ve yetkeyi iyinin de kötünün de kendi amaçları doğrultusunda arzulanması ve bu ihtirasla toplumu tehlikeye itmesi olmalıdır. Özellikle Roma toplumunda oluşan hırs (**ambitio**) ve açgözlülüğe (**avaritia**) değinerek, toplumdaki birliğin bozulmasını bu uç noktadaki isteklere bağlayarak suikastin sebeplerine de toplumsal ahlak açısından bir yorum getirmiş olur.<sup>31</sup>

Sallustius bu konu dışı anlatımında ayrıca bozulan askeri sistemin devlete her alanda zarar verdiğiinden bahsederek, suikast ortamının nasıl oluştuğunu da yazmıştır. Sulla zamanından sonra askerlerin gevşekliğinin ne kadar kötü sonuçlar doğurduğunu gözler önüne serer. XII. bölümde de yazar esas konuya girmeyerek konu dışı anlatımlarını devam ettirme gereği duyar. Bu bölümde ise sahip olunan tüm iyi meziyetlerin yerini hangi kötü huylara bıraktığını konu edinmiştir. XII. bölümde de hiç ara cümle kullanmadan böyle bir anlatımı verme sebebine değinmeden, konu dışı anlatıma giriş yapar.<sup>32</sup>

Bu bölümden sonraki anlatımda da Sallustius, servet uğruna Roma'da gençlerin yapamayacakları hiçbir şeyin kalmadığından ve gençliğin nasıl bu hale geldiğinden bahsederek konu dışı bir anlatım sunmuştur.<sup>33</sup> XIII. bölümde konu dışı anlatım yapılacağına dair bir ara cümle bulunmamaktadır.

Sallustius **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinin V. bölümünde olayın kahramanı Catilina'nın tasviri ile başladığı uzunca konu dışı anlatımına nihayet XIII. bölümün sonunda son vererek esas konuya geçiş yapmaktadır. Bu konu dışı anlatımını uzun tutmuş olmasının nedeni olayın nasıl bir ortamda ortaya çıktığını, olayın kahramanından ve onun tüm özelliklerinden hareketle ortaya koymak istemesidir. XIII. bölümden sonra artık Catilina'nın kendisine benzettiği suçlulardan oluşan çevresini, işlediği cinayeti ve Roma'ya darbe vuracak olan planını anlatır. Bu bölümden sonraki bölümlerde Sallustius XVIII. bölüme kadar esas konudan ayrılmadan eserine devam etmiştir. XVIII. bölüme geldiğinde ise Catilina'nın gerçekleştirmiş olduğu ilk suikast ile ilgili açıklamalar yaparak konunun dışına

---

<sup>31</sup> Sal., **Cat.**, XI: Bkz Ek 6.

<sup>32</sup> Sal., **Cat.**, XII: Bkz Ek 7.

<sup>33</sup> Sal., **Cat.**, XIII: Bkz Ek 8.

çıkıştır. Albrecht, XVII.-XXII. bölümler arasında devlete karşı ilk suikasti düzenleyenlerin ilk kez bir araya gelmesinden bahsettiğini söyleyerek Sallustius'un gerçek anlamda konu dışı anlatımı da XVIII. bölümde yaptığına dikkatleri çekmiştir.<sup>34</sup>

Sallustius devlete karşı yapılan ilk tertip hazırlığından bahsetmeden önce yukarıdaki bölümün giriş cümlesinde, yeni bir konuya giriş yapacağını belirtmiştir.<sup>35</sup> Önceki bölümde de Catilina'nın kendisine suç ortağı olabilecek herkesi yanına çağırmasından<sup>36</sup> bahsederek aslında bu ilk suikasti anlatacağını, konu ile dolaylı yönden bir anlatım sunacağını gözler önüne sermiştir. Bundan sonra da bir giriş cümlesi yaparak ilk tertibi anlatmaya koyulmuş<sup>37</sup>, XIX. bölümün sonuna kadar bu anlatımına devam etmiştir.<sup>38</sup>

Bu bölümünün sonunu ise “*ilk tertip düzeninden bu kadar bahsetmek yeterlidir*” diyerek bitirmiş, esas konuya döneceğini belirtmiştir. XX. bölüme geldiğimizde ise yazarın tekrar, yeni düzenlenen tertibi ele alarak esas konuya geçtiğini ve Catilina'nın konuşmasına yer verdiğini görürüz.

Bundan sonraki konu dışı anlatımı ise bir kişi betimlemesi üzerine olmuştur. Catilina'nın tertip için topladığı yandaşlarının arasında yer alan bir kadın olan Sempronia'nın<sup>39</sup> betimlemesini yaptığını görüyoruz. Varınlıoğlu, Sallustius'un karakter tasvirlerini konu dışı anlatım olarak ele almamış, daha ziyade Roma'nın siyasal ve toplumsal durumu ile ilgili Sallustius'un yaptığı gözlemleri konudan ayrı anlatımlar olarak değerlendirmiştir.<sup>40</sup> Ancak Sallustius kişi betimlemeleri yaparak hatta olay içinde önemli gördüğü kişileri uzun bir şekilde tasvir ederek eserin temel

---

<sup>34</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 434.

<sup>35</sup> Sal., **Cat.**, XVIII. 1: “Sed antea item coniuravere pauci contra rem publicam, in quibus Catilina fuit. De qua quam verissime potero, dicam.”

<sup>36</sup> Sal., **Cat.**, XVII. 1: “Igitur circiter kalendas Iunias L.Caesare et C.Figulo consulibus primo singulos appellare, hortari alios, alios temptare; opes suas, imperatam rem publicam, magna praemia coniurationis docere.”

<sup>37</sup> Sal., **Cat.**, XVIII: Bkz Ek 9.

<sup>38</sup> Sal., **Cat.**, XIX: Bkz Ek 10.

<sup>39</sup> İ.Ö. 77 yılında konsül olan Decimus Iunius Brutus'un karısı.

<sup>40</sup> Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Bellekten**, s. 78.

konusundan ayrılmıştır. Albrecht de Roma'nın ahlaki değerlerinin yitirilişinin anlatıldığı V- XIII. bölümleri esas konunun dışında ele almıştır.<sup>41</sup>

Eserinde karakter tasvirine oldukça önem veren Sallustius, Sempronia'yı tanıtmadan önce, Catilina'nın etrafında pek çok kişiyi topladığından ve bunlar arasında borç batağında olan kadınların da bulunduğundan söz etmiş, hatta Catilina'nın bu kadınlar aracılığı ile kentteki köleleri ayaklandırabileceğini, bu kadınların kocalarını ya kendine bağlayabileceğini ya da öldürebileceğini düşündüğünü söylemiştir.<sup>42</sup> Bunları dile getirdikten sonra da doğrudan bunların içinde yer alan Sempronia'nın karakter tasvirini yapmaya geçerek bizlere başlı başına konu dışı bir bölüm sunmuştur.<sup>43</sup> Geç Cumhuriyet döneminde, Roma'da kadınlar bağımsızlıkları ve servetleri arttıkça siyasi hayatta oldukça etkili olmuşlardır.<sup>44</sup> Roma'nın siyasi durumunda etkili bir kadın olan Sempronia'nın anlatıldığı bu bölüm, eserde bu kadının adı çok fazla anılmadığı, onun evinden sadece bir kez bahsedildiği<sup>45</sup> için, Syme'a göre sürpriz bir bölüm olmuştur, bununla birlikte bu konu dışı anlatımın okuyucunun ilgisini çekme konusunda başarısız olmadığı da düşünülmektedir.<sup>46</sup>

Bu bölümden sonra Sallustius esas konuya dönmüş, Catilina'nın konsül seçilmek için Cicero'ya karşı hazırladığı tuzaklardan bahsederek, Cicero'nun da kurnazlık ve zekâda ondan aşağı kalır yanının olmadığına değinmiştir.<sup>47</sup> Suikast haberlerinin Roma'da yayılmasından sonra insanların içini büyük bir korkunun sardığını da dile getirerek uzun süre suikast ile ilgili anlatımın dışında bir anlatım sunmamıştır. Sempronia'nın tasvirinden sonraki konu dışı anlatımını XXXVI.

---

<sup>41</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 440.

<sup>42</sup> Sal., **Cat.**, XXIV. 3-4: "Ea tempestate plurimos cuiusque generis homines adscivisse sibi dicitur, mulieres etiam aliquot, quae primo ingentis sumptus stupro corporistoleraverant, post ubi aetas tantum modo quaestui neque luxuriae modum fecerat, aes alienum grande conflaverant. Per eas se Catilina credebat posse servitia urbana sollicitare, urbem incendere, viros earum vel adiungere sibi vel interficere."

<sup>43</sup> Sal., **Cat.**, XXV: Bkz Ek 11.

<sup>44</sup> Nathan Rosenstein & Robert Morstein-Marx (ed.), **A Companion to the Roman Republic**, Oxford-Malden: Blackwell Publishing, 2006, s. 327.

<sup>45</sup> Sal., **Cat.**, XL. 5: "Ille eos in domum D. Bruti perducid, quod foro propinqua erat neque aliena consili propter Semproniam; nam tum Brutus ab Roma aberat..."

<sup>46</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 69.

<sup>47</sup> Sal., **Cat.**, XXVI: "Neque interea quietus erat, sed omnibus modis insidias parabat Ciceroni."

bölümde yaptığını görüyoruz.<sup>48</sup> Sallustius bu konu dışı anlatımdan önce Catilina'nın Manlius'un ordugâhına yollandığından ve bundan dolayı da onun ve Manlius'un senato tarafından vatan haini ilan edildiğinden, Cicero'ya da kenti koruma görevinin verildiğinden bahsetmiştir.<sup>49</sup> Her konu dışı anlatımını ara cümle ile bağlamamasına rağmen XXXVI. bölümün tamamının konu dışı anlatım olmaması sebebi ile **ea tempestate** (bu sırada) ifadesini kullanarak, bir sonraki paragrafta o dönemdeki durumu ele almaya başlamış ve böylece bu konu dışı anlatımda bir geçiş ifadesine yer vermiştir.

XXXVI. bölümdeki konu dışı anlatımında Sallustius'un amacı suikastin ortaya çıkmasına sebep olan durumları daha açık bir biçimde ortaya koymak ve devletin ne durumda olduğunu aktarmak istemesidir. Bu kısa konu dışı anlatımına XXXVII.-XXXIX. bölümlerinde de devam ederek Roma'nın geniş topraklara ulaştığı dönemin isyankâr vatandaşlarının kendi çıkarları doğrultusunda devleti nasıl yıkıma sürüklediğini anlatmıştır.<sup>50</sup> Varınlıoğlu'na göre de bu bölümler Catilina olayının ortaya çıkma sebeplerini ve toplumun doğal yapısını belirtmesi bakımından konu dışı bir anlatımdır.<sup>51</sup> Yine bu bölümler, cumhuriyetin o dönemdeki durumunu ortaya koyduğu ve suikastin kırılma noktasını anlatan süreci kapsadığından dolayı, Albrecht için de uzunca bir konu dışı anlatım örneğidir.<sup>52</sup>

Roma Devleti'nde büyük sarsıntıları bu şekilde açıklayarak konu dışına çıkan Sallustius bir sonraki bölümde de yetke sahibi kişilerin her zaman kendi çıkarları doğrultusunda devlet yönetiminde rol aldıklarından bahsetmiş ve esas konuya giriş yapmamıştır. İlk suikast düşüncesi ve suç ortaklarını anlattıktan sonra kamuda görev alanların sözde devlet yararına çalıştıklarına, ancak özde kendi çıkarları uğruna devletin sonunu hazırladıklarına değinmiş ve XXXIX. bölümün sonuna kadar bu konuyu ele almıştır.

---

<sup>48</sup> Sal., **Cat.**, XXXVI. 3-5: Bkz Ek 12.

<sup>49</sup> Sal., **Cat.**, XXXVI. 2-4: "... senatus Catilinam et Manlium hostis iudicat ceterae multitudini diem statuit, ante quam sine fraude liceret ab armis discedere praeter rerum capitalium condemnatis... Cicero urbi praesidio sit."

<sup>50</sup> Sal., **Cat.**, XXXVII-XXXIX: Bkz Ek 13-15.

<sup>51</sup> Varınlıoğlu, **a.g.m.**, s. 78.

<sup>52</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 440.



XXXVII-XXXIX. bölümlerde devrim isteğinin vatandaşları, baba-oğul herkesi nasıl bir birine düşürdüğüne değinen Sallustius asıl felaketin bu noktada patlak verdiğiğine değinmiştir. Roma devletinde yaşanan bu karışıklığı, çıkar uğruna yapılanları, bir senatörün, oğlu Fulvius'un kısa süreliğine de olsa Catilina'nın yanında yer almış olmasını affetmeyip onu ölüm cezasına layık gördüğünü anlatarak örnelemiştir. Bundan sonra ise esas konuya geçerek Allobroglar ile tertipçilerin düşüncelerine yer veren Sallustius, Cicero'nun zekâ ve kurnazlığı ile Allobroglar'ı nasıl devlet tarafına döndürdüğüne değinir. Roma'daki bu tertip olayından ve bunun ortadan kaldırılması için yapılanlardan bahsettikten sonra, senatoda yapılan tartışmalar ve bunu müteakip suikastçilerin icraatlarından bahsetmiştir (L-LV).<sup>53</sup> Sallustius konuya Caesar ve Cato'nun tertip hakkında yaptıkları konuşmaları vererek devam etmiştir. Retorik açısından oldukça önem taşıyan bu konuşmalarda, iki önemli devlet adamının düşüncelerini kendi üslubu ile anlattıktan sonra **De Coniuratione Catilinae** adlı eserindeki son konu dışı anlatımını yapmış, Roma için çok önemli olan bu iki devlet adamını önemli özellikleri ile karşılaştırarak tasvir etmiştir. Bu tasviri LIV. bölümde yapmasına rağmen arada uzun bir paragraf kullanarak önce Roma'nın geçmişini anlatmak suretiyle yine konu dışı bir anlatım sunmuş<sup>54</sup>, sonra ise konu dışı anlatıma dair bir geçiş cümlesi ile bu iki önemli adamı tasvir etmeden konuya devam edemeyeceğini belirtmiştir.<sup>55</sup>

Sallustius diğer devletlerle Roma'yı kıyaslarken Roma'nın diğer milletlerden kültür ve askeri açıdan üstün olmasa da, onu diğerlerinden ayıran ve başarılı kılan en önemli özelliğın bazı seçkin vatandaşların sahip olduğu üstün erdem (**virtus**) olduğuna değinmiştir. Bu meziyete sahip olan iki ayrı karakteri ele alarak, bu kişilerin karakter tasvirleri için ayrı bir bölüm sunmuştur.<sup>56</sup> Olayları çeşitli konu dışı anlatımlarla ve konuşmalarla dağıtarak çeşitlilik sunan Sallustius'un bu eserindeki konu dışı anlatımlarından iki tanesi Syme'a göre, eserin kurgusunda daha küçük bir

---

<sup>53</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 434.

<sup>54</sup> Sal., **Cat.**, LIII. 2-6: Bkz Ek 16.

<sup>55</sup> Sal., **Cat.**, LIII. 6: " Sed memoria mea ingenti virtute, divorsis moribus fuere viri duo, M.Cato et C.Caesar; quos quoniam res obtulerat, silentio praeterire non fuit consilium, quin utriusque naturam et mores, quantum ingenio posum, aperirem."

<sup>56</sup> Sal., **Cat.**, LIV: Bkz Ek 17.

önem taşımaktadır: bunlar, daha önce düzenlenen suikast (XVIII. bölüm) ve Sempronia'nın karakter tasviri ile ilgili konu dışı anlatımlardır (XXV. bölüm).<sup>57</sup> Yazarın zihnini asıl anlamda meşgul eden iki şey vardır: Roma'nın ahlaki değerlerinin çöküşü meselesi ve doğru devlet adamı olmanın nitelikleri. İlkine geçmiş anlatmakla başlar ve Sulla'ya kadar gelir (VI–XIII); diğeri ise monografinin tam ortası olduğu için büyük önem arz eden, yazarın anlatımının doruk noktasına ulaştığı Sulla sonrası politik davranışların anlatımıdır (XXXVI. 4- XXXIX. 4), sonraki konu dışı anlatımda da yukarıda bahsettiğimiz iki önemli devlet adamı olan Caesar ve Cato'dan bahseder (LIII. 2 –LIV.4).<sup>58</sup>

**De Coniuratione Catilinae** adlı eserindeki bu son konu dışı anlatımdan sonra senatonun, Cato'nun düşüncesini benimsediğini dile getirip esas konuya geri döndükten sonraki bölümlerde Catilina'nın sanki bir kahraman gibi yapmış olduğu konuşmasını Sallustius kendi kurguladığı cümleleri ile verir. Catilina'nın ordusunun ne denli cesur davrandığından, onun ölüm anında bile sert ve gururlu bir ifadeye sahip olduğundan bahseder.<sup>59</sup> Roma halkının tam anlamı ile sevinçli bir zafere kavuşmadığını çünkü en yiğit askerlerin bile öldüğünü veya ağır yaralandığını, Roma'nın kansız bir zafer kazanmadığını dile getirerek, eserine son verir.<sup>60</sup>

Sonuç olarak **De Coniuratione Catilinae** eserinde Roma'nın eski değerlerini, bu suikastte önemli rol oynayan karakterleri, ilk suikasti, cumhuriyetin çalkantılı geçen yıllarını da ele alarak 17 ayrı bölümde yaptığı konu dışı anlatımla eserine canlılık katmış olan Sallustius ayrıca o dönemin zihinlerde yaşanmasını da bu şekilde sağlamış olmaktadır.

---

<sup>57</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 68.

<sup>58</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 68.

<sup>59</sup> Sal., **Cat.**, LXI. 4. “Catilina vero longe a suis inter hostium cadavera repertus est, paululum etiam spirans ferociamque animi, quam habuerat vivos, in voltu retinens.”

<sup>60</sup> Sal., **Cat.**, LXI. 7: “Neque tamen exercitus populi Romani laetam aut incruentam victoriam adeptus erat. Nam strenuissimus quisque aut occiderat in proelio aut graviter volneratus discesserat.”

### 3.2. **Bellum Iugurthinum** ve Konu Dışı Anlatımlar

Sallustius'un ikinci monografisi olan **Bellum Iugurthinum** adlı eserini İ.Ö. 40 yılında, triumvirliği zamanında kaleme aldığı bilinir.<sup>61</sup> Bu eseri de yapı bakımından ilk eseri olan **De Coniuratione Catilinae** adlı eserine benzemektedir. **Bellum Iugurthinum** eserine de **De Coniuratione Catilinae** eserinde olduğu gibi bir önsözle başlamıştır. Ancak bu eser geçmişte yaşanmış bir olayı anlatması açısından Sallustius'un ilk yapıtından farklıdır. **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinde olduğu gibi bu eserinde de ruh (**animus**) ve beden (**corpus**) üzerinden giderek insanoğlunun eylem ve çabalarının, ün ve ölümsüzlük kazanmak yolunda olması gerektiğine değinmiştir. İnsanların tehlikeli ve zararlı şeylerle meşgul olmak yerine, iyi şeylere yönelmeleri gerektiğini dile getirir. Olayların akışına kapılmak yerine olayları yönlendirmek gerektiğine değinerek bu çabanın amacının, sonunda ölümsüzlük kazanma olduğunu söyler.<sup>62</sup>

Eserin konusu olan Numidia Savaşı'nın aslında Roma hükümeti ile Numidia Krallığının hanedanları arasındaki ilişkilerden kaynaklandığı bilinir ve bu ilişkilerin altında da bir anlaşmadan ziyade tam bir çıkar sağlama, kişisel bağlar ve Roma'nın yönetici sınıfının soyu meselesinin yattığı bilinir.<sup>63</sup>

Iugurtha Savaşı geniş bir zaman dilimine yayıldığından eserde, o dönemde yaşanan pek çok sorun ele alınmıştır. Bu nedenle zaman, mekân ve olaylar arası ilişkilerde belirtilen durumun kesinliği konusunda tereddütler bulunduğunu belirten Syme'a göre; konsül isimlerini anarak yılları kaydetmiş olma, mevsimleri kesin bir şekilde belirtme durumlarında da Sallustius, tarihçi Thukydides'e ulaşma çabasıdadır, fakat yine de bu eserde Sallustius için zaman aralığının önemli olmayışı eserin kronolojik bakımdan kusurlu olduğunu göstermektedir.<sup>64</sup>

---

<sup>61</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 434.

<sup>62</sup> Sal., **Jug.**, I. 5: " Quodsi hominibus bonarum rerum tanta cura esset, quanto studio aliena ac nihil profutura multaue etiam periculosa petunt, neque regerentur magis quam regerent casus et eo magnitudinis procederent, ubi pro mortalibus gloria aeterni fierent."

<sup>63</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 139: şuradan, E.Badian, "Foreign Clientelae" (264-70 B.C.), (1958), 192; D.Timpe, **Hermes** XC (1962), 34.

<sup>64</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 142.

Eserde İ.Ö. 111-104 yılları arasında yaşanan olaylar anlatılmaktadır: Sallustius, Numidia Kralı Micipsa'nın ölümünden sonra, iki oğlu ve gayri meşru çocuğu Iugurtha arasındaki yetke mücadelesini ele almıştır. Sallustius önsözünde akla dayanan çalışmalar arasında en yararlı olanın geçmiş olayları anarak, tarihi kaleme almak olduğuna değinmiş, kamu işlerinden ayrıldıktan sonra başkalarının iş yapar görünmesinden çok, kendisinin iş yapmaz görünen halinin, yani kendini tarih yazıcılığına vermiş olmasının devlet için çok daha yararlı olduğunu dile getirmiştir.<sup>65</sup> Sonraki cümlelerinde ise yetke tutkusunun devlete zarar verdiğini söyler ve önceden erdemleriyle soyluları geride bırakanların bile artık çeşitli resmi görevlere, erdemleri sayesinde değil, sanki görevin görkemi bu göreve gelenlerin erdemiyle ölçülmezmiş gibi, gizli yollara ve kaba güce başvurarak geldiklerini anlatır, böylece bu durumdan üzüntü duyduğu için sözü uzattığını söyleyerek esas konuya geçiş yapacağını izlenimini verir.<sup>66</sup> Sallustius ilk dört bölümde bir tarihçi olarak asıl amacının ne olduğuna değinirken, beşinci bölümde eserin esas konusunu anlatmaya başlar.<sup>67</sup> Geçmişten izleri bizlere sunar ve II. Kartaca Savaşı'ndan sonra Publius Scipio'nun kazandırdığı bir dosttan,<sup>68</sup> Masinissa'dan yola çıkarak eserin temel konusunu oluşturan ve Masinissa'nın torunları olan Adherbal, Hiempsal ve Iugurtha arasındaki mücadeleleri anlatacağını açıklar. Bu eserinde Sallustius sınıf çatışmasına yer vererek, soyluların taşkınca davranışlarına karşı verilen mücadeleye de değinmiştir.<sup>69</sup> Zira Syme, **Bellum Iugurthinum**'da Sallustius'un biri Iugurtha'ya, diğeri ise

---

<sup>65</sup> Sal., **Jug.**, IV. 4: “ Qui si reputaverint, et quibus ego temporibus magistratus adeptus sim et quales viri idem adsequi nequiverint et postea quae genera hominum in senatum pervenerint, profecto existumabunt me magis merito quam ignavia iudicium animi mei mutavisse maiusque commodum ex otio meo quam ex aliorum negotiis rei publicae venturum.”

<sup>66</sup> Sal., **Jug.**, IV. 8-9: “Etiam homines novi, qui antea per virtutem soliti erant nobilitatem antevenire, furtim et per latrocinia potius quam bonis artibus ad imperia et honores nituntur; proinde quasi praetura et consulatus atque alia omnia huiuscemodi pers e ipsa clara et magnifica sint, ac non perinde habeantur ut eorum qui ea sustinent virtus est. Verum ego liberius altiusque processu, dum me civitatis morum piget taedetque. Nunc ad inceptum redeo.”

<sup>67</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 434.

<sup>68</sup> Sal., **Jug.**, V. 4: “Bello Punico secundo, quo dux Carthaginensium Hannibal post magnitudinem nominis Romani Italiae opes maxime attriverat, Masinissa rex Numidarum in amicitiam receptus a P. Scipione, cui postea Africano cognomen ex virtute fuit, multa et praeclara rei militaris facinora fecerat.”

<sup>69</sup> Sal., **Jug.**, V. 1: “ Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha rege Numidarum gessit, primum quia magnum et atrox variaque victoria fuit, dein quia tunc primum superbiae nobilitatis obviam itum est...”

**nobilitas**'a (soylu sınıf) karşı olan itirazı dile getirdiğinden bahsederken, soylulara karşı olan itirazın üç ayrı bölümde işlendiğine dikkat çekmiştir.<sup>70</sup> Birincisi, Cirta'nın düşüşünü takip eden durum olan C. Memmius'un aracılığı, bu esnada gerçekleşen **tribunus** seçimi<sup>71</sup>, Calpurnius Bestia'nın dönüşünden sonra Memmius'un toplumu güçlendirme çabaları<sup>72</sup>; ikincisi, **tribunus** C. Mamilius'un 109'daki kanun tasarısı, rüşveti alışkanlık haline getirenlerin Numidia ile olan alakasını soruşturmak için mahkemelerin düzenlenmesidir<sup>73</sup>; bu durum parti siyaseti üzerine konu dışı bir anlatımın yapılmasına da sebep olmuştur. Üçüncüsü ise, Marius'un 108'deki adaylığı ve onun bu seçimdeki başarısıdır.<sup>74</sup>

Daha önce de gördüğümüz gibi, ilk eseri olan **De Coniuratione Catilinae**'da önce eserin başkişisi Catilina'yı ele alıp daha sonra toplumun genel değerlerine değinirken, ikinci monografisi olan **Bellum Iugurthinum**'da farklı bir yol izleyerek önce toplumun genel değerlerine göz atar, daha sonra ise eserin başkişisi Iugurtha'nın karakter betimlemesini yapar.<sup>75</sup> Yazarın ilk eserinde olduğu gibi bu eserde de aykırı, açgözlü fakat oldukça güçlü ve kurnaz biri vardır ki; bu kişi, esere yön veren Iugurtha'dır. Micipsa, Iugurtha'nın büyüdükçe herkeste hayranlık uyandıran özelliklere sahip olmaya başladığını görmüş, kendi oğullarının da küçük yaşta olmasından ötürü, yerine geçecek kişinin kim olacağına dair bir kaygıya kapılmıştır.<sup>76</sup>

---

<sup>70</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 141.

<sup>71</sup> Sal., **Jug.**, XXVII. 2: "Ac ni C. Memmius tribunus plebis designatus, vir acer et infestus potentiae nobilitatis, populum Romanum edocuisset id agi ut per paucas factiosos Iugurthae scelus condonaretur..."

<sup>72</sup> Sal., **Jug.**, XXXI. 6: "Quirites, hortor, ut malitis civis vestros perperam quam recte fecisse, sed ne ignoscendo malis bonos perditum eatis. Ad hoc in re publica multo praestat benefici quam malefici immemorem esse: bonus tantummodo segnior fit, ubi negligas, at malus improbior."

<sup>73</sup> Sal., **Jug.**, XL. 1: "Interim Romae C. Mamilius Limetanus tribunus rogationem ad populum promulgat, uti quaereretur in eos, quorum consilio Iugurtha senati decreta negligisset, quique ab eo in legationibus aut imperiis pecunias accepissent, qui elephantos quique perfugas tradidissent, item qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent."

<sup>74</sup> Sal., **Jug.**, LXXIII. 7: "Et postea populus a tribuno plebis T. Manlio Mancino rogatus quam vellet cum Iugurtha bellum gerere, frequens Marium iussit."

<sup>75</sup> Demiriş, **a.g.e.**, s. 51.

<sup>76</sup> Sal., **Jug.**, VI. 2: "Quibus rebus Micipsa tametsi initio laetus fuerat, existumans virtutem Iugurthae regno suo gloriae fore, tamen postquam hominem adulescentem exacta sua aetate et parvis liberis magis magisque crescere intellegit, vehementer eo negotio permotus, multa cum animo suo volvebat."

Kral Micipsa bu korkusu sebebi ile Iugurtha'yı Numantia Savaşı'nda Roma'ya yardıma gönderir. Onun düşüncesine göre Iugurtha orada ölecektir, ancak evdeki hesap çarşıya uymaz ve Iugurtha bu savaşta büyük bir ün kazanır.<sup>77</sup> Gösterilen büyük yiğitlik ve kazanılan ün neticesinde de Roma'nın övgüsüne layık görülen Iugurtha'nın bu başarısı, Kral Micipsa'nın da düşüncesini değiştirmiştir.<sup>78</sup> Sallustius bunu dile getirdikten sonra Micipsa'nın ölmeden önce krallığına onur kazandırmış olan kardeşi Mastanabal'in evlilik dışı oğlu Iugurtha'ya, oğulları Adherbal ve Hiempsal de yanındayken yaptığı konuşmayı bizlere kendi kurguladığı cümleler ile aktarmıştır.<sup>79</sup> Kral Micipsa'nın ölümü üzerine hazinenin bölüşülmesi konusunda çıkan problemler sonucu Iugurtha, kendisine yönetimde tehlike oluşturacak olan Hiempsal'i kısa süre içinde öldürmüştü ve bu kadar büyük olan bir katliam da kısa zamanda bütün Afrika'ya yayılmıştır.<sup>80</sup>

Sallustius verdiği bu bilgilerden sonra Adherbal ve Iugurtha için senatoda yapılan görüşmeden bahsetmiş, Adherbal'in Roma'dan yardım istemek amacı ile yaptığı konuşmasını kaleme almıştır.<sup>81</sup> Sonraki satırlarında, Adherbal'in yardım isteyen konuşmasının karşısında, parayı ve kişisel etkiyi, dürüstlükten üstün tutan kesimin üstün gelmesinden yakınır.<sup>82</sup> Bu konuşmanın üzerine krallığın Adherbal ile Iugurtha arasında bölüşürülmesi kararı alınmıştır: Numidia'nın Mauretania kısmındaki, verimli toprağa sahip olan kalabalık kesimi Iugurtha'nın olurken, yarar sağlamaktan çok, görünüşü güzel olan, daha fazla limana sahip olan diğer kısım ise

---

<sup>77</sup> Sal., **Jug.**, VII. 2: "Igitur bello Numantio Micipsa cum populo Romano equitum atque peditum auxilia mitteret, sperans vel ostendo virtutem vel hostium saevitia facile eum occasurum, praefecit Numidis quos in Hispaniam mittebat."

<sup>78</sup> Sal., **Jug.**, IX: "Igitur rex ubi ea quae fama acceperat ex litteris imperatoris ita esse cognovit, cum virtute tum gratia viri permotus flexit animum suum et Iugurtham beneficiis vincere aggressus est, statimque eum adoptavit et testamento pariter cum filiis heredem instituit."

<sup>79</sup> Sal., **Jug.**, X: "Paruum ego te Iugurtha amisso patre, sine spe, sine opibus in meum regnum accipi, existimans non minus me tibi quam liberis, si genuissem, ob beneficia carum fore. Neque ea res falsum me habuit. Nam, ut alia magna et egregia tua omittam, novissime rediens Numantia meque regnumque meum gloria honorauisti tuaque virtute nobis Romanos ex amicis amicissimos fecisti..."

<sup>80</sup> Sal., **Jug.**, XII. 5-XIII. 1: "Numidiae caput eius, uti iussi erant, ad Iugurtham referunt." "Ceterum fama tanti facinoris per omnem Africam brevi divulgatur."

<sup>81</sup> Sal., **Jug.**, XIV. 3: "Atque ego patres conscripti, quoniam eo miseriarum venturus eram, vellem potius ob mea quam ob maiorum meorum beneficia posse me a vobis auxilium petere, ac maxime deberi mihi beneficia a populo Romano, quibus non egerem, secundum ea, si desideranda erant, uti debitis uterer."

<sup>82</sup> Sal., **Jug.**, XVI. 1: "Vicis tamen in senatu pars illa, quae vero pretium aut gratiam anteferebat."

Adherbal'in olmuştur.<sup>83</sup> Sallustius bu anlatımından sonra ara bir cümle ile konudan ayrılarak ek bir bilgi sunacağını belirtir.<sup>84</sup> Konu itibarıyla Afrika'dan söz etmesi gerektiğinden bahseder ancak ikliminin sıcak olması sebebi ile uğraması zor bir yer olan Afrika hakkında vereceği bilginin de birinci elden, sağlam bir bilgi olmayacağını, burayı tasvir etmeden önceki cümlesinde belirtmiştir.<sup>85</sup> Böylece **Bellum Iugurthinum** adlı eserindeki ilk konu dışı anlatımına Afrika'nın coğrafi tasviri ile başlamıştır. Bu coğrafi tasvir oldukça uzun olup, daha önce burada yaşamış olan yerli halklar hakkında bilgilerin sunulduğu detaylı bir konu dışı anlatımdır.<sup>86</sup>

Sallustius'un **Bellum Iugurthinum**'daki ilk konu dışı anlatımında Kuzey Afrika'nın etnografyasını ve coğrafi yönünü ele alarak konuya farklı bir açıdan yaklaşmış olması, eserin kendisini daha fazla ilgi çekici kılmaktadır.<sup>87</sup> Sallustius bu konu dışı anlatımının son cümlesinde ise tasvirde yapılabilecek yanlışlıklar için mesuliyet kabul etmez, bölge hakkındaki ve orada önceden yaşamış olan halklar hakkındaki bilgilere, önceki yazarlar aracılığıyla ulaştığına işaret eder.<sup>88</sup> Bundan sonraki bölümde de asıl konuya geçmeden, bölgenin önceki ikamet edenleri hakkında bilgiler vermiştir.<sup>89</sup> Sallustius bu eserinde Roma ile siyasi ilişki içinde olan yabancı halklardan bahsetmiş ve bu konu dışı anlatım türü ile de kendinden sonraki tarihçilere örnek olmuştur. Zira aslen Grek bir tarihçi olan Ammianus Marcellinus, Latince yazdığı eserlerinde, Roma devleti ile ilişki içinde olan halkların yaşadığı

---

<sup>83</sup> Sal., **Jug.**, XVI. 5: "In divisione quae pars Numidiae Mauretanium attingit, agro virisque opulentior, Iugurthae traditur, illam alteram specie quam usu potior, quae portuosior et aedificiis magis exornata erat, Adherbal possedit."

<sup>84</sup> Sal., **Jug.**, XVII. 1: "Res postulare videtur Africae situm paucis exponere et eas gentis, quibuscum nobis bellum aut amicitia fuit, attingere."

<sup>85</sup> Sal., **Jug.**, XVII. 2: "Sed quae loca et nationes ob calorem aut asperitatem, item solitudines minus frequentata sunt, de eis haud facile compertum narraverim. Cetera quam paucissimus absolvam."

<sup>86</sup> Sal., **Jug.**, XVII. 3-7: Bkz Ek 18.

<sup>87</sup> Robert Morstein-Marx, "The Myth of Numidian Origins in Sallust's African Excursus (Iugurtha 17.7-18.2)", **American Journal of Philology**, The Johns Hopkins University Press, University of California, v. 122, 2001, s. 179.

<sup>88</sup> Sal., **Jug.**, XVII. 4: "Sed qui mortales initio Africam habuerint quique postea accesserint aut quo modo inter se permixti sint, quamquam ab ea fama, quae plerosque obtinet diuersum est, tamen, uti, ex libris Punicis, qui regis Hiempsalis dicebantur, interpretatum nobis est utique rem sese habere cultores eius terrae putant, quam paucissimis dicam. Ceterum fides eius rei penes auctores erit."

<sup>89</sup> Bkz: Ek 19.

yerlerden ve yaşam koşullarından örnekler vererek Sallustius gibi etnografik bir konu dışı anlatım sunmuştur.<sup>90</sup>

Sallustius Afrika’da ilk ikamet eden Gaetuli kavminden ve Libyalılar’dan, bu kavimlerin geçim kaynaklarından bahsettikten sonra Medler, Persler ve Ermenilerin de bu bölgeye gelerek geçimlerini nasıl sağladıklarından söz etmiştir. Sonraki cümlelerinde ise bu halkların Numidia’yı nasıl ele geçirdiklerini anlatmıştır. Bu coğrafi ve etnografik tasvir oldukça ilgi çekmiş, Morstein-Marx’a göre Sallustius’un Afrika için yapmış olduğu bu konu dışı anlatım Numidia halkının karakterini ortaya koymakta ve buradaki etnografik oluşumun karışık arka planını anlamakta yardımcı olmaktadır.<sup>91</sup> Ayrıca bu konu dışı anlatım Numidialılar’ın Romalılar ile benzeyen ve farklı olan özelliklerini ve düşman iki halk olan Parthlar ile Romalıların ortak yönlerini göstermek ve Roma’nın o dönemde doğudaki eyaletlere ve müttefiklerine olan tavrını ortaya koymak bakımından da önemlidir.<sup>92</sup> Sallustius XIX. bölümde ise burada ikamet eden başka bir yerli halk olan Fenikeliler’den bahsederek bu konu dışı anlatımına son vermiştir.<sup>93</sup>

Romalı tarihçilerde, bir yerin coğrafi özelliklerini ele alarak burada yaşayan halklar üzerine bilgi verme geleneği pek sık rastlanan bir durum değildir, çünkü edebi gelenek ve yazılı kaynaklar, kişisel deneyimlerden çok daha önemli idi.<sup>94</sup> Zira Sallustius bu konuda dikkatli olmaya çalışarak, konuyu çok fazla tekrar etmeme çabasında olduğunu sezdirmektedir. Sallustius bu konu dışı anlatımında o dönemde Afrika’da yaşayan yerli halklar ve kurulan şehirler üzerine bilgi verdikten sonra son cümlesinde bu bölümü gerektiği kadarı ile ele aldığını belirterek temel konuya döneceğinin izlenimini vermiştir.<sup>95</sup> Afrika üzerine detaylıca bilgi vermiş olmasından ötürü, burada yaşayan halkların ahlaki durumları da rahatlıkla anlaşılmaktadır. XVIII. bölümde Gaetuli kavmi ve Libya halkından bahsederken, onları ilkel (**asper**)

---

<sup>90</sup> Bedia Demiriş, “Ammianus Marcellinus and His Descriptions of the Foreign Tribes in His History” **Colloquium Anaticum Anadolu Sohbetleri II**, İstanbul, 2003, s.128.

<sup>91</sup> Morstein-Marx, **a.g.m.**, s.180.

<sup>92</sup> Morstein-Marx, **a.g.m.**, s.180.

<sup>93</sup> Sal., **Jug.**, XVIII: Bkz Ek 20.

<sup>94</sup> Syme, **a.g.e.**, s.152.

<sup>95</sup> Sal., **Jug.**, XIX. 8: “De Africa et eius incolis ad necessitudinem rei satis dictum.”



ve kaba (**incultus**) insanlar olarak tanıtmış<sup>96</sup> ve bu durum araştırmacılara konu olmuştur. Sallustius'un anlattıklarının bir sonucu olarak Morstein-Marx'a göre, Gaetuli kavmi ve Libya halkı akıllarının hâkimi (**animi imperium**) olacaklarına bedenlerinin kölesi (**corporis servitium**) olmuşlardır ve böylece erdem ve şöhrete giden yolda harcanacak çabadan yoksun oldukları için de kısa sürede dağılmışlardır.<sup>97</sup> Bu görüş bize Sallustius'un stoacı yaklaşıma sahip olduğunu gösterir, zira o "**otium**"da (boş vakit) "**bonum**"u (iyi) yakalayabilmiş ve bu şekilde Seneca'nın stoa yaklaşımına örnek olan bir tutum sergilemiştir.<sup>98</sup> Sallustius Gaetuli ve Libya halkını anlattıktan sonra Numidialılara katılan boylardan bahsetmiş ve XX. bölümde de Afrika'nın eski halkları ve coğrafi durumunun anlatımına son vererek, eserinin ana konusuna dönmüştür. Bundan sonra ise Adherbal'in zor durumunu anlatmaya başlamıştır. Sallustius, Iugurtha ile Adherbal arasındaki mücadelede Adherbal'in zor durumlara düştüğüne ve Roma'dan yardım talep ettiğine değinmiştir. Sallustius'tan okuduğumuza göre; Iugurtha Senatonun karşı çıkması üzerine Cirta kuşatmasına devam etmiş ve İtalya halklarının Adherbal'i Iugurtha'ya teslim olmaya ikna etme çabası üzerine Adherbal her şeyin Iugurtha'ya güvenmekten daha iyi olduğunu düşünmesine rağmen teslim olmuş, ancak Iugurtha onu işkenceyle öldürtmüş, bununla da kalmayıp Numidialı ve tüccar tüm yetişkinlerin canına kıymıştır.<sup>99</sup> Bu olaydan sonra Senato Numidia ve İtalya eyaletlerini gelecek yılın konsülleri P. Scipio Nasica ile C. Bestia Calpurnius arasında paylaşmıştır.<sup>100</sup> Konsül Calpurnius'un bir ordu hazırlayarak işleyebileceği suçların, ellerindeki yetki sayesinde örtbas edilebileceği kişileri seçmiş olması, Iugurtha'nın işine gelmiş ve onun Roma ile yapılan savaşı kolay yönden kazanma planları yapmasını sağlayarak

---

<sup>96</sup> Sal., **Jug.**, XVIII. 1: "Africam initio habuere Gaetuli et Libyes, asperi incultique quis cibus erat caro ferina atque humi pabulum uti pecoribus."

<sup>97</sup> Morstein-Marx, **a.g.m.**, s. 181.

<sup>98</sup> Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Bellekten**, s. 64. (Aynı zamanda bkz. Seneca, **De Otio**, IV,2.)

<sup>99</sup> Sal., **Jug.**, XXVI. 2-3 "At ille, tametsi omnia potiora fide Iugurthae rebatur, tamen quia penes eosdem, si advorsaretur, cogundi potestas erat, ita uti censuerant Italici deditionem facit. Iugurtha in primis Adherbalem excruciatum necat, deinde omnis puberes Numidas atque negotiatores promiscue, uti quisque armatus obvius fuerat, interficit."

<sup>100</sup> Sal., **Jug.**, XXVII. 4.: "Sempronius provinciae futuris consulibus Numidia atque Italia decretae; consules declarati P. Scipio Nasica, L. Bestia Calpurnius; Calpurnio Numidia, Scipioni Italia obuenit."

parayla adam satın almasını kolaylaştırmıştır.<sup>101</sup> Sallustius'un da eserlerinde hep dile getirdiği gibi Roma'da o dönemde yaşanan ahlaki çöküş sebebiyle Iugurtha Roma'da her şeyin satın alınabilir olduğu yargısına varmıştır.<sup>102</sup> Sallustius için döneme ahlaki açıdan bakabilmek ve olayları bunun ışığında yorumlayabilmek oldukça önemli idi. Bu nedenle çalışmamızın önceki bölümünde bahsettiğimiz gibi, **De Coniuratione Catilinae**'da ahlaki değerlendirmelerde bulunmuş ve o dönemde yaşanan olaylara bu yönden bakmış, olayları etik değerlerin ve bu değerlere aykırı davranışların ışığında anlatmıştır. **Bellum Iugurthinum** adlı eseri de aynı şekilde ahlaki değerlendirmelerin ve Roma'nın içler acısı durumunun anlatıldığı bir monografi niteliğindedir. Bundan sonra savaşın gidişatını anlatmaya koyulan Sallustius, Numidia'ya gönderilen ilk komutanlar olan Calpurnius, Aulus ve Albinus'un orduyu yönettiği dönemdeki başarısızlık sebeplerinden bahsettikten sonra bu bölgeye gönderilen Metellus ve Marius'un elde ettiği başarıları anlatmaya koyulur.<sup>103</sup> Sallustius'un cümlelerinden, bu dönemdeki başıboşluk (**licentia**) ve ihtiyatsızlık (**lascivia**) yüzünden orduda da başarısızlıkların oluştuğu anlaşılmaktadır.<sup>104</sup>

Sallustius esas konuya devam ederken Iugurtha ile anlaşma yapan vatan hainlerine karşı soruşturma açıldığını, ancak Iugurtha ile anlaşma yapmış olan Scaurus'un kendisini soruşturmacı seçtiğini dile getirmiş<sup>105</sup> ve bundan sonra ara bir cümle kullanmadan toplumun durumu ve partiler arası çatışmaları ele alan bir konu dışı anlatım yapmıştır. Konu dışı anlatıma geçmeden önce Sallustius bir önceki bölümü şu şekilde bitirmiştir:

XL. *“Sed quaestio exercita aspere violenterque ex rumore et lubidine plebis. Ut saepe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat.”*

---

<sup>101</sup> Sal., **Jug.**, XXVIII-XXIX.

<sup>102</sup> Sal., **Jug.**, XXVIII. 1: “At Iugurtha, contra spem nuntio accepto, quippe cui Romae omnia venire in animo haeserat, filium et cum eo duos familiaris ad senatum legatos mittit eiusque, uti illis quos Hiempsale interfecto miserat, praecipit omnis mortalis pecunia aggreantur.”

<sup>103</sup> Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Bellekten**, 1989, s.70.

<sup>104</sup> Sal., **Jug.**, XXXIX. 5: “Postquam eo venit, quamquam persequi Iugurtham et mederi fraternae invidiae animo ardebat, cognitis militibus, quos praeter fugam soluto imperio licentia atque lascivia corruerat, ex copia rerum statuit sibi nihil agitandum.”

<sup>105</sup> Sal., **Jug.**, XL. 5: “Igitur ceteris metu perculis M. Scaurus, quem legatum Bestia fuisse supra docuimus, inter laetitiam plebis et suorum fugam, trepida etiam tum civitate, cum ex Mamilia rogatione tres quaesitores rogarentur, effecerat, uti ipse in eo numero crearetur.”

*“Fakat teftiş halkın arzusuna göre ve söylentiler yüzünden sert ve zorlu bir şekilde yürütüldü. Böylece başarıdan dolayı halk çoğu kez soyluların kapıldığı gibi bir aşırılığa kapılmıştı.”*

Bu cümleden sonra Sallustius doğrudan konu dışı anlatıma geçiş yapar ve parti çatışmalarından yola çıkarak toplumdaki farklı sınıfları ortaya koymaya çalışır.<sup>106</sup>

Buradaki konu dışı anlatımında Sallustius, Roma Devleti’nde tam huzur ortamı oluşmuşken yetke tutkusu ve bunu kötüye kullanma isteğinden doğan anlaşmazlıklar sebebi ile ortaya çıkan kargaşayı ve bölünmeyi ele almıştır. Soylular ile halk arasındaki çekişmeyi en detaylı şekilde bu bölümde anlatan Sallustius böylece kendi siyasi görüşünü de ortaya koymaktadır. Halkçı olan Sallustius için aslında en önemli olan şey devletin iyi durumda olması ve fikir ayrılığının devlete zarar vermemesidir.<sup>107</sup> Toplumdaki bu kaynaşmayı ve partiler arası mücadeleyi anlatmaya bir sonraki bölümde de devam etmiştir ve XLII. bölümün son cümlesinde asıl konuya döneceğine dair bilgi vererek bir ara cümle kullanmıştır.<sup>108</sup>

Sallustius XLII. bölümde ataların zamanına ve dönemin kritik durumuna göz atarak, Gracchus kardeşlerin halkı özgür kılma çabalarından bahsetmiş, ancak soyluların bu iki kahraman kardeşe cephe alıp, onları öldürtmesinden yakınmış ve buradan sonra esas konuya geçiş cümlesini bu bölümün sonunda dile getirerek temel konuya geçiş yapmıştır.<sup>109</sup> Bu bölümden LXXXIV. bölüme kadar Metellus’un, CXIV. bölüme kadar ise Marius’un mücadelelerinin doruk noktasına ulaştığı dönemi esas konunun ışığında ele almıştır.<sup>110</sup> Önce Metellus’un Iugurtha ile yaptığı savaşı anlatarak, her şeyin değişken, belirsiz, korkunç bir şekilde ve oluruna göre ilerlediğini, savunma ve saldırı silahlarının, dost ve düşmanın birbirine karıştığını

---

<sup>106</sup> Sal., **Jug.**, XLI: Bkz Ek 21.

<sup>107</sup> Sal., **Jug.**, XLI: “... Namque coepere nobilitas dignitatem, populus libertatem in libidinem vertere sibi quisque ducere trahere rapere. Ita omnia in duas partis abstracta sunt, res publica, quae media fuerat, dilacerata.”

<sup>108</sup> Sal., **Jug.**, XLII: “Sed de studiis partium et omnis civitatis moribus si singillatim aut pro magnitudine parem disserere, tempus quam res maturius me deseret. Quam ob rem ad inceptum redeo.”

<sup>109</sup> Sal., **Jug.**, XLI: Bkz Ek 22.

<sup>110</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s. 435.

aktararak savaşın sonuçsuz bir şekilde sürüp gittiğini dile getirir.<sup>111</sup> Sallustius her iki tarafın da güç bakımından eşit, ancak koşullar bakımından eşit olmadıklarını, Marius'un cesur askerlere sahipken Iugurtha'nın da askerler dışında tüm koşullara sahip olduğunu dile getirmiştir.<sup>112</sup> Bu şekilde yazar savaşın ne denli çekişmeli geçtiğini göstererek, okuyucunun içinde de merak uyandırmıştır.

Savaşın, en sonunda Metellus'tan yana sonuçlandığını ve zaferin korkak olanların içinde bile büyüklük duygusu uyandırdığını, herkesin kendi yiğitliğini yücelttiğini sonraki satırlarında anlatır.<sup>113</sup> Ancak Iugurtha'nın hala ele geçirilmeyişini de belirtir ve bu noktada Metellus'un ne kadar cesurca davrandığından ve Roma'da ondan parlak bir biçimde söz edildiğinden bahseder.<sup>114</sup> Bu mücadele Iugurtha ele geçirilene kadar devam etmiştir. Sallustius bundan sonra Marius'un kişiliğinden bahseder: LXIII. bölümde ele alınmış olan bu karakter tasviri, bölümün ilk cümlesi ile değil, ikinci cümlesi ile başlar. Sallustius bu anlatımından önce Marius'un zafer tutkusu ile yanan yüreğini bir bilicinin ferahlattığını ve Marius adına her şeyin başarı ile sonuçlanacağını belirttiğini söyler.<sup>115</sup> Bu bölümde Sallustius, Marius'un çocukluğuna değinerek, savaşın gidişatını etkileyen bir karakter olarak onun mevkii tutkusundan söz eder.<sup>116</sup>

---

<sup>111</sup> Sal. , **Jug.**, LI. 1: “ Ceterum facies totius negoti varia, incerta, foeda atque miserabilis. Dispersi a suis pars cedere, alii insequi, neque signa neque ordines observare, ubi quemque periculum ceperat ibi resistere ac propulsare, arma tela, equi viri, hostes atque cives permixti, nihil consilio neque imperio agi, fors omnia regere.”

<sup>112</sup> Sal. , **Jug.**, LII. 1: “ Eo modo inter se duo imperatores summi viri certabant, ipsi pares, ceterum opibus disparibus. Nam Metello virtus militum erat, locus advorsus, Iugurthae alia omnia praeter milites opportuna.”

<sup>113</sup> Sal. , **Jug.**, LIII. 8: “ Igitur pro metu repente gaudium exortum, milites alius alium laeti appellant, acta edocent atque audiunt, sua quisque fortia facta ad caelum fert. Quippe res humanae ita sese habent: in victoria vel ignavis gloriari licet, advorsae res etiam bonos detrectant.”

<sup>114</sup> Sal. , **Jug.**, LV. 2–3: “ Itaque senatus ob ea feliciter acta dis immortalibus supplicia decernere, civitas trepida antea et sollicita de belli eventu laeta agere, de Metello fama praeclara esse.”

<sup>115</sup> Sal. , **Jug.**, LXIII.1: “ Per idem tempus Uticae forte C. Mario per hostias dis supplicanti magna atque mirabilia portendi haruspex dixerat; proinde, quae animo agitabat fretus dis ageret, fortunam quam saepissime experiretur, cuncta prospere eventura.”

<sup>116</sup> Sal. , **Jug.**, XLII.

Sonraki bölümlerde ise Sallustius, Marius'un başarılarının yanı sıra onun konsüllük isteğini ve bu konu için Metellus'tan izin istediğini dile getirmiştir.<sup>117</sup> Marius konsül olma isteğine olumlu yanıt bulamayınca Masinissa'nın torunu olan Gauda'yı, Iugurtha'ya karşı kışkırtarak Metellus'u Romalılar'ın gözünden düşürerek konsül olma yolunda ilerlemeyi seçmiştir.<sup>118</sup> Iugurtha'ya karşı devam eden mücadelede Metellus'un ünü sönerken, Marius'un erdemi abartılıyordu ve yıllar sonra konsüllük görevi, ailesinden hiç kimsenin kamu yüksek görevi yapmadığı Marius'a verildi; halk temsilcisi olan Titus Manlius Maximus tarafından halka Iugurtha ile artık kimin savaşıacağı sorusu yöneltince büyük çoğunluk Marius'u bu göreve uygun buldu.<sup>119</sup> Sallustius, Metellus'a Leptis kentinden bir koruma birliğinin yardıma geldiği bilgisini vererek, Leptis halkının Iugurtha Savaşı'nda Roma'ya dostluk adına elçiler gönderdiğini de sözlerine eklemiştir.<sup>120</sup> Sonraki bölümlerinde de Leptis kentini iyiden iyiye açıklama yolunu seçerek tekrar konu dışı bir anlatıma başvurur ve bu kent üzerine bir şeyler söylemeden geçmez, uzunca bilgi verme yolunu seçer.<sup>121</sup>

Sallustius bu savaş ile alakası olmasa da Leptis kentinin kimler tarafından kurulduğunu, coğrafi özelliklerini ve Numidia'lularla olan ilişkilerini bizlere anlatmaktadır. Bunu yapmasındaki amacın ise, Iugurtha Savaşı'nda Roma'ya yardım için elçiler gönderen bir halkın sosyo-kültürel durumunu vererek, bu halkın Roma ile

---

<sup>117</sup> Sal. , **Jug.** LXIV. 1: “ Igitur ubi Marius haruspicias dicta eodem intendere videt, quo cupido animi hortabatur, ab Metello petundi gratia missionem rogat.” (LXIII. Bölümde Sallustius bir bilicinin Marius'a olağanüstü şeyler olacağını söylediğini ve bunun üzerine kendi içinde yaşadığı tutku ile bilicinin söylediklerinin Marius için özdeş şeyler olduğunu ve buna olan inancından ötürü konsül olma isteğinde bulduğu dile getirmiştir.)

<sup>118</sup> Sal. , **Jug.** LXV. 3–4: “ ...illum regem, ingentem virum, Masinissae nepotem esse; si Iugurtha captus aut occisus foret, imperium Numidiae sine mora habiturum; id adeo mature posse evenire, si ipse consul ad id bellum missus foret. Itaque et illum et equites Romanos, milites et negotiatores, alios ipse, plerosque pacis spes impellit uti Romam ad suos necessarios aspere in Metellum de bello scribant, Marium imperatorem poscant.”

<sup>119</sup> Sal. , **Jug.** LXXIII. 6: “ Denique plebes sic accensa uti opifices agrestesque omnes, quorum res fidesque in manibus sitae erant, relictis operibus frequentarent Marium et sua necessaria post illud honorem ducerent. Ita percussa nobilitate, post multas tempestates novo homini consulatus mandatur. Et postea populus a tribuno plebis T.Manlio Mancino rogatus quem velet cum Iugurtha bellum gerere, frequens Marium iussit.”

<sup>120</sup> Sal. , **Jug.** LXXVII. 2: “ Nam Lepcitani iam inde a principio belli Iugurthini ad Bestiam consulem et postea Romam miserant amicitiam societatemque rogatum.”

<sup>121</sup> Sal. , **Jug.** LXIII: Bkz: Ek 23

ilişkinini ve savaştaki yaklaşımını gözler önüne sermeyi istemek olduğu kanısındayız. Kentin coğrafi tasvirinden sonra Sallustius esas konuya dönmeyerek hafızasını daha da yoklar ve hatrına gelen, konu ile hiçbir bağlantısı olmayan bir durumu daha aktarır, bizlere. Leptis şehrinden bahsettiği ve bu coğrafi bölgeyi anlatma gereği duyduğuna göre bu bölgede yaşanmış olan önemli bir olayı da ele alır: Kartaca'lılar ve Cyrene'liler arasındaki mücadelede zafer uğruna bu bölgeye diri diri gömülen, kahraman Philenus kardeşleri ve onların mücadelesini anlatmıştır.<sup>122</sup> Bu mühim olayda Kartacalılar ve Cyrene'liler giriştikleri bu mücadelelerin sonucunda antlaşma yapmış ancak taraflardan birinin antlaşmaya uymaması sonucunda her iki taraf da karşı karşıya gelmek üzere yola çıkarak, karşılaştıkları mevkiyi aralarında sınır olarak belirleme yolunu seçmişlerdir. Kartacalılar yola erken çıkıp avantaj sağlamış, ancak Cyrene'liler her yola başvurarak onları işi karıştırmakla suçlamışlardır. Böylece Kartacalılar ya sınır çizilerek yere diri diri gömülecek veya Cyrene'lilerin istedikleri yere kadar gelmelerine göz yumacaklardı ve bu durumda kahraman Philenus kardeşler birinci koşulu benimsemiş ve kendilerini devlete kurban etmişlerdir. Bu olay sonunda onların gömülmüş olduğu bu bölgeye sunaklar dikilmiş ve saygı gösterileri düzenlenmiştir.<sup>123</sup> Sallustius'un böyle bir konuya değinmiş olmasının nedeni hem olayın geçtiği bölge hakkında coğrafi bir tasvir yapmak hem de eskiden sahip olunan ahlaki değerleri, vatan sevgisini ortaya koymak istemesidir.

Sallustius sadece savaş ile alakası olan bir bölgeyi ve burada eskiden gerçekleşmiş mühim bir olayı hatırlatma amaçlı olarak konunun dışına çıkarken, bir cümle ile artık esas konuya döneceğini belirterek Philenus kardeşlerin kahramanlıklarını anlattığı konu dışı anlatımına son verir ve bu noktadan sonra Numidia eyaletinin Marius'a verildiğini ve bu durum karşısında Metellus'un derin üzüntü duyduğunu söyleyerek Metellus'un bu denli üzülmesinin sebebinin kendisinin uğradığı haksızlıktan çok Marius'un kazandığı üne duyduğu kıskançlığa bağlar.<sup>124</sup>

---

<sup>122</sup> Sal. , **Jug.**, LXXVIII: Bkz Ek 24

<sup>123</sup> Sal. , **Jug.**, LXXIX.: ... “ Carthaginienses in eo loco Philaenis fratribus aras consecrauerunt aliique, illis domi honores instituti.”

<sup>124</sup> Sal. , **Jug.**, LXXXII. 2-3: “ Numidiam Mario datam, nam consulem factum ante acceperat. Quibus rebus supra bonum aut honestum percussus, neque lacrimas tenere neque moderari linguam, vir

Tekrar savaşa girmenin Metellus için pek de iyi olmadığını ve bu nedenle durumun sürüncemede kaldığını da sözlerine eklemiştir.<sup>125</sup> Sallustius daha sonra kendi üslubu ile Marius'un yiğitleri coşturan konuşmasını yazıya dökerek, söylev sanatı adına oldukça önemli bir örnek vermiştir.<sup>126</sup> Marius'un sırası ile aldığı başarılar ve şöhretinin parlamasından bahsederek kralın hazinesinin bulunduğu yeri ele geçirirken de şanslı olduğunu eklemeyen geçmemiştir.<sup>127</sup> Onun savaştaki tutumuna değinirken ve Romalı askerlerin mücadelelerini birer birer sayarken, o dönemde **quaestor** olan Sulla'nın da Roma'da bulunduğunu ve sırası gelmişken onun eylemlerini de anlatmaya gerek duyduğunu dile getirerek **Bellum Jugurthinum** adlı eserinde bir sonraki eseri olan **Historiae**'da daha uzun bir şekilde anlatacağı Sulla üzerine bilgi verir.<sup>128</sup> Sulla'dan bahsetmeye gerek duymasının nedeni ise; Numidialılar ile Romalılar arasındaki mücadele sırasında **quaestor** olan Sulla'nın büyük bir atlı birliği ile ordugâha gelmiş olduğuna değinmesi ve buna değinmişken, bu kadar büyük bir adamın nitelikleri ve yetiştirme tarzı üzerine biraz daha söz etmeyi uygun görmesidir.<sup>129</sup>

Sulla'yı anlatmaya gerek duyduğunu söylediği cümlesi tıpkı bir önceki eserinde Catilina'yı anlatma gereği duyduğunu söylediği cümlesine benzer. Bu iki karakter üzerine Sallustius'un gerekli gördüğü için bilgi verdiğini ve esas konuya dahil olması gereken anlatımlar olduğunu görüyoruz. Sallustius geçiş cümlesinde,

---

egregius in aliis artibus nimis molliter aegritudinem pati... . Nobis satis cognitum est illum magis honore Mari quam iniuria sua excruciatum neque tam anxie laturum fuisse, si adempta provincia alii quam Mario tradetur.”

<sup>125</sup> Sal. , **Jug.** , LXXXIV. 3: “ Eo modo saepe ab utroque missis remissisque nuntiis, tempus procedere et ex Meteli voluntate bellum intactum trahi.”

<sup>126</sup> Sal. , **Jug.** , LXXXV. : “ Scio ego, Quirites, plerosque non isdem artibus imperium a vobis petere et, postquam adepti sunt, gerere: primo industrios supplices modicos esse, dein per ignaviam et superbiam aetatem agere. Sed mihi contra ea videtur: nam quo pluris est uniuersa res publica quam consulatus aut praetura, eo maiore cura illam administrari quam haec peti debere...”

<sup>127</sup> Sal. , **Jug.** , XCII. 6–7: “ Ouem locum Marius, quod ibi regis thesauri erant, summa vi capere intendit. Sed ea res forte quam consilio melius gesta.”

<sup>128</sup> Sal. , **Jug.** LXXIX

<sup>129</sup> Sal. , **Jug.** , XCV. 1–2: “ Ceterum, dum ea res geritur, L. Sulla quaestor cum mango equitatu in castra venit, quos uti ex Latio et a sociis cogeret, Romae relictus erat. Sed quoniam nos tanti viri res ad monuit idoneum visum est de natura cultuque eius paucis dicere.”

Sulla'nın eylemlerini başkalarının izlenimlerinden dinleyerek kaleme alan Lucius Sisenna'nın tarafsız olmadığını söylemektedir.<sup>130</sup>

Sallustius çetin geçen savaşın anlatımından sonra Iugurtha'nın zincire vurulup Roma'ya götürüldüğünü, Marius'un daha Roma'ya dönmeden konsül seçildiğini ve Galya eyaletinin yönetiminin ona verildiğini dile getirirerek eserine son verir.<sup>131</sup>

Sonuç olarak bu ikinci monografisindeki konu dışı anlatımları sırası ile ele alacak olursak: Afrika bölgesi ve burada yaşayan halklar üzerine, partiler arası mücadeleler üzerine, Leptis ve Syrtis kenti üzerine olmak üzere üç ayrı konulu, yedi ayrı bölümde konu dışı anlatım bulunmaktadır.

### 3.3. **Historiae** ve Konu Dışı Anlatımlar

Sallustius'un son eseri olan **Historiae** (**Tarih**) Sisenna'nın eserinin devamı olup, diktatör Sulla'nın ölümünden sonraki zamanı, İ.Ö. 78–67 yıllarının olaylarını kapsamaktadır. Eserin tamamı beş kitaptan oluşmakla birlikte maalesef elimize bütünüyle ulaşmamıştır. Bu nedenle Sallustius'un bu eseri üzerine yapacağımız değerlendirmeler ilk iki monografisine oranla daha kısıtlı olacaktır.

Roma devletinin batıdan doğuya pek çok sorunlarla karşılaştığı bir dönemi anlatan bu eserde Sallustius'un, İspanya'nın baskın olduğunu fakat Illiria'nın, Balkan topraklarının ve Küçük Asya'nın karışıklık içinde olduğunu ve bu dört savaşın İ.Ö. 78'de vuku bulduğunu belirttiği bilinmektedir.<sup>132</sup> Onun çok uzun bir zaman dilimini anlatmış olması, kendinden sonra gelen yazarların bu anlatımın üzerine eklemeler yaparak, bu eserde yer alan kişilerin hayatları ile ilgili görüşler ortaya atmalarına

---

<sup>130</sup> Sal. , **Jug.** , XCV. 2: “ Neque enim alio loco de Sullae rebus dicturi sumus et L.Sisenna, optume et diligentissime omnium qui eas res dixere persecutus, parum mihi libero ore locutus videtur.”

<sup>131</sup> Sal. , **Jug.** , CXIV. 3 -4: “ Sed postquam bellum in Numidia confectum et Iugurtham Romam Vinctum adduci nuntiatum est, Marius cpnul absens factus est, et ei decreta prouincia Gallia, isque Kalendis Ianuariis magna gloria consul triumphauit. Et ea tempestate spes atque opes civitatis in illo sitae.”

<sup>132</sup> Syme, **a.g.e.**, s.188. (Aynı zamanda bkz: Eutropius, VI.I: “M. Aemilio Lepido Q. Catulo consulibus, cum Sulla rem publicam conposuisset, bella nova exarserunt, unum in Hispania, aliud in Pamphylia et Cilicia, tertium in Macedonia, quartum in Dalmatia.”



imkân sağlamıştır.<sup>133</sup> Syme, bazı biyografi yazarlarının Sallustius'u doğrudan orijinal kaynak olarak ele almadığını söylemekle birlikte, Plutarkhos'un, Sertorius'un yaşamı ile ilgili anlatımına bakıldığında bazı çeviri yanlışları ihtimali olsa da Sallustius'un Latince anlatımına yakın bilgiler verdiğini belirtir.<sup>134</sup>

Eserde ele alınan 11 yıl, çatışmaların bol yaşandığı, soylular ve halk sınıfı arasındaki uçurumun arttığı önemli bir süreçtir.<sup>135</sup> Zira **Historiae** halk sınıfının soylulara karşı üstünlük kazandığı zaman diliminin anlatımıdır. Bu eserinde Sallustius, Sulla'nın öldüğü yıl olan İ.Ö. 78'den sonraki olaylara değinirken şu konuları ele almıştır: Sertorius'a karşı yapılan savaş (İ.Ö. 80–72), Trakyalı bir köle olan ve arenada gladyatör olarak dövüşen, Roma ordularını mağlup ederek kölelerin ve halkın gönlünde kahraman olarak yer edinen Spartacus önderliğindeki köle ayaklanması (İ.Ö. 73–71), Pompeius'un önderliğindeki korsan savaşı (İ.Ö. 78–67), Üçüncü Mithridates savaşı (İ.Ö. 74–64).

Sallustius eserin girişinde önceki döneme bir atıfta bulunarak, bir önsöz ile başlamıştır (I-XVIII). Geçmişin olaylarını ele aldıktan sonra ise sözü dönemin konsülü Lepidus'a bırakır ve onun Sulla'ya karşı yaptığı konuşmayı kendi üslubu ile dile getirir (LV). Sulla'nın ölümünden sonra Lepidus'un ayaklanmasını anlatır (LXII–LXXXIII). Marcius Philippus'un senatodaki konuşmasını (LXXVII) ve son olarak ise İ.Ö. 97 yılında İspanya'da Titus Didius'un komutası altında görev almış başarılı bir asker olan Sertorius'a karşı Sulla'nın kötü bir tutum sergilemesini ve onun savaşlardaki çabasını görmezden gelmesinin bir sonucu olarak, Sertorius'a karşı yapılan savaşı ele alır (LXXXIV–CXXVI). İlk kitap aslında ilk isyancılardan sefil ve başarısız olan Lepidus ile karakter olarak ondan daha iyi olan ancak iyiliği bir işe yaramayan Sertorius'un anlatımıdır.<sup>136</sup>

İkinci kitabında ise İ.Ö. 76–74 yıllarının olaylarını ele almıştır. Kuzey Etruria'da, Faesulae'da kıdemli askerlere karşı yapılan savunmadan sonra Catulus Roma'ya dönerken, Lepidus Etruria'da kalarak kendince Catulus'a oyun oynamış,

---

<sup>133</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 178.

<sup>134</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 178-179.

<sup>135</sup> Sal., **Catilina Tertibi**, çev. Güngör Varınlıoğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 13.

<sup>136</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 187.

ancak ertesı yıl Lepidus Roma'ya dönmediği için konsüllüğünü kendi elleriyle tehlikeye atmış ve Lutatius Catulus **proconsul** olmuştur. Catulus, Lepidus'u bozguna uğrattınca da onu Roma'dan gitmeye zorlamış ve bu durum sonucunda Lepidus Sardinia'ya kaçmıştır. Albrecht bu kitapta yer alan Lepidus'un Sardinia'ya kaçışı ile ilgili olarak Sallustius'un anlattıklarını ve bu ada üzerine verdiği bilgileri konu dışı anlatım olarak kabul eder.<sup>137</sup> Bundan sonra Sallustius, Sertorius'a karşı yapılan savaşı anlatmaya devam eder (LIII-LXX).

Üçüncü kitabında Antonius'un korsanlarla yaptığı savaşı konu almıştır. Albrecht'e göre yazar bu kitabında Karadeniz'i tasvir ederek bir konu dışı anlatım örneği daha sunmuştur.<sup>138</sup> İ.Ö. 73 yılında Lucullus'un Mithridates'e karşı olan eylemlerinin anlatıldığı bu bölüme Sallustius Karadeniz'in daha akılda kalıcı ve uzun anlatımını da sıkıştırmıştır.<sup>139</sup> Dördüncü kitabında ise İ.Ö. 72-70 yılları arasında Asya'da gerçekleşen olaylar ve Servile Savaşı'nın sonucunu anlatır. Bu dönemde Roma'da yaşanan olaylara da değindikten sonra Armenia Savaşını (LVI- LXXX) ele alır ve Mithridates'in meşhur mektubunu verir (LXIX). Elimize tam ulaşmamış olan bu eserin beşinci ve son kitabında ise Lucullus tarafından nakledilen savaşın sonucu (I- XVI) ve korsanlara karşı yapılan sefer üzerine bilgi vermiştir (XVII- XXVII).

Yıllık tarzında olan bu eserde diğer yıllıklara göre bazı farklılıklar görülür. Oldukça uzun olan bir konu, kısa bir olayla kesilince okuyucunun ilgisi çok farklı bir alana yönelmektedir ve bazı tarihçiler bu durumu pek de hoş karşılamazlar.<sup>140</sup> Sallustius, Sertorius'u anlatırken yaptığı gibi kimi zaman eski döneme gider veya olay ile ilgili bazı tekrarlar yapar, böylece konuyu bir kişi ile noktalamaktan ziyade farklı konular üzerinde durur, fakat Syme'a göre, Sallustius **Bellum Iugurthinum**'u tamamladıktan sonra kronolojik açıdan daha iyi bir yol izlemiş, **Historiae** eserinde kesin tarihler ışığında daha fazla olayı anlatmıştır.<sup>141</sup> Bu eserde Sallustius Roma'nın eski **Annales** geleneğini izlemiştir. Zira Roma devletine ait yıllıklarda olayların tamamından ziyade tarih sayfasında oldukça önemli olan, ünlü birinin

---

<sup>137</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s.435.

<sup>138</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s.435.

<sup>139</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 194.

<sup>140</sup> Syme, **a.g.e.**, s.189

<sup>141</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 189

ölümü gibi güçlü bir etki yaratan ve olayların gidişatında dönüm noktası sayılan kısımlar ele alınmıştır.<sup>142</sup>

Sarıgöllü, Sallustius'un, **Historiae** eserinde anlattığı zaman dilimini seçmesinin bir tesadüf olmadığını dile getirerek, yazarın bu son eserinin ilk iki eseri ile bağlantısı olduğunu düşünmektedir. Sarıgöllü bu kaniya, Sallustius'un üç eserinde de halk sınıfı ile soylu sınıf arasındaki mücadeleyi ele alarak kendi düşüncesini yansıttığı görüşünü benimsediği için varmıştır.<sup>143</sup> Sallustius'un üç eserine detaylı bir şekilde baktığımızda gerek konu gerekse bazı karakter tasvirleri yönünden düzenli bir anlatım bağlantısının olduğunu görebiliriz. Caesar ve Pompeius arasında geçen iç savaştan ve hareketli geçen 60'lı yıllardan olsa gerek Sallustius son eseri olan **Historiae**'da anlatıma, Sulla'nın ölüm yılı olan 78 yılı ile başlamıştır ve diktatörlükten sonra cumhuriyet yönetiminin nasıl bir durumda olabileceğini görmek açısından da bu eserlerde anlatılan zaman diliminde yaşanan olaylar sebep-sonuç bağlantısı olan olaylar olarak görülmelidir; bu nedenle **Historiae** eserine Sulla'nın ölüm yılı ile başlanmış olması iyi bir seçim olmuştur.<sup>144</sup> Ronald Syme, bu konuda Sallustius'un Sulla karakteri üzerindeki yorumlarını örnekleyerek, **Bellum Jugurthinum** adlı eserinde Sulla'nın anlatımı ile ilgili bir bölüm sunmasına rağmen<sup>145</sup> onun kişisel özelliklerini çok detaylıca ele alamadığına, ancak **Historiae** adlı eserinde konu gereği bu karakter üzerine söyleyecek çok sözü olduğunu gösterdiğine değinmiştir.<sup>146</sup> Bunun yanı sıra Syme, Sallustius'un, Sulla'nın sadece karakteristik özelliklerinin değil, yaptığı eylemlerin de anlatıcısı olduğunu dile getirmiştir.<sup>147</sup> Sallustius, Cornelius Sisenna'nın bıraktığı yerden eseri ele alarak, geçmişi hafızasında yorumlar ve elimize tam olarak ulaşmamış olmakla birlikte, tahminen eserlerinin içinde en gözde olabilecek olan bu son eserinin

---

<sup>142</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 189 (Aynı zamanda bkz: Tac., **Ann.**, II. 88: "Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum Adgandestrii principis Chatterum lectas in senatu litteras, quibus mortem Arminii promittebat si patrandae neci venenum mitteretur, responsumque esse non fraude neque occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostis suos ulcisci.)

<sup>143</sup> Sarıgöllü, **a.g.e.**, s.29.

<sup>144</sup> Syme, **a.g.e.**, s.181-182.

<sup>145</sup> Sal. , **Jug.**, XCV.

<sup>146</sup> Syme, **a.g.e.**, s.179.

<sup>147</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 179–180.

tamamlanmasında, Sulla karakterini yorumlamada Sisenna'ya minnet borçludur.<sup>148</sup> Varınlıoğlu'na göre; Sallustius ilk iki eserinde olduğu gibi bu eserinde de iç karartıcı kişilik betimlemelerine yer vermiş, felsefi düşüncelerini belirtmiş ve söylevler aktarmış olmalıydı.<sup>149</sup> Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, eserin çok az bir kısmının elimize ulaşmış olması yorumlarımızı kısıtlamaktadır.

Syme, Sallustius'un **Historiae** adlı eserindeki ilk konuşmacısı Lepidus'un Sulla'ya olan düşmanlığını anlatırken, onun Marius'un partisinden ayrıldığını ve müttefiklerinin yapmış olduğu hiçbir eylemi onaylamadığının bilindiğini anlatır.<sup>150</sup> Zira Lepidus, Syme'in dediğine göre; Sulla'ya başkaldıran kişi olarak her zaman askeri desteğe ihtiyacı olan biri olmuştur, Pompeius ise Sulla'ya meydan okuyan Lepidus'u desteklemiştir ve Lutatius Catullus'tan önce onu konsül yapmıştır.<sup>151</sup> Elbette diktatör Sulla bu duruma kızmış, ancak bu konsül adayı hakkında ucu açık tahminler ve tehditkâr sözler söylemiştir.<sup>152</sup> Genel anlamda itimat kazanmış olan ve şüphesiz tarihte yeni bir oluşuma sebep olacak biri olan Lepidus'un konsül seçilmesi önemli olmuştur.<sup>153</sup> Lepidus'un meydan okuduğu Sulla yaşadığı süre boyunca daima saygın zaferler kazanmış, ancak kıdemli askerleri ile edindiği aşırı güç ve zorbalık sebebiyle de daima tiran olarak anılmıştır.<sup>154</sup> Sallustius, konsüllüğünün ilk zamanlarında Lepidus'un yapmış olduğu tımturaklı söylevi kaleme almış ve bu söylev, baskın gücü elde tutmanın dışında hiçbir şeyi yeterince önemsemeyen Sulla'yı bir tiran olarak gören Lepidus'un, ona yönelik sert ve sövgü dolu sözlerinden oluşan konuşmasıdır.<sup>155</sup> Bundan dolayı da konsül Lepidus Roma

---

<sup>148</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s.440.

<sup>149</sup> Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Belleten**, s. 79.

<sup>150</sup> Syme, **a.g.e.**, s.183.

<sup>151</sup> Syme, **a.g.e.**, s.184.

<sup>152</sup> Syme, **a.g.e.**, s.184 ( Aynı zamanda bkz: Plutarch, **Sulla** 34)

<sup>153</sup> Syme, **a.g.e.**, s.184.

<sup>154</sup> Syme, **a.g.e.**, s.185.

<sup>155</sup> Syme, **a.g.e.**, s.185.

halkının kendisini takip ederek özgürlüğüne yeniden kavuşması gerektiğini dile getirmiş ve söylevi bu heyecanlı yakarıyla noktalamıştır.<sup>156</sup>

Aristokrat bir aileden gelen Sulla elbette ki “soyluların partisini” (**causa nobilium**) temsil etmekte idi. Yönetimdeki her şeyi istediği şekle getirmiş ve artık emirler vermeye hazır bir ortam yaratmış olan Sulla’nın ailesinin Roma’da çok iyi bir soy olarak (**bene facta gentis Aemiliae**) anılması da kaçınılmazdı.<sup>157</sup> Sulla’nın aristokrat bir aileden gelmiş olması onun eylemlerine yön vermiş, kararlarını da aristokratların lehinde almasına neden olmuştur. Onun Roma’da tam bir egemenlik kurmak istemesi kendisini diktatör seçtirmesine sebep olmuş ve ona karşı gelenlerin de isimlerini listeler halinde ilan ederek öldürtmesi halkı oldukça korkutmuştur. Böylece onun zamanında anayasa aristokratların lehine düzenlenmiş ve senato, devletin en yetkili organı olarak güç kazanmıştır.

Syme, Sulla’nın yaptığı eylemlerin bir sonucu olarak ölümünün halkta bir telaş yarattığını ve bazı insanlar için onun yaşarken saçtığı korku gibi, ölüsünün ve ardında bıraktığı ordunun da yine insanlara korku saçtığını dile getirerek, onun otoritesinin devlet için iyi olduğunu vurgular, fakat aynı zamanda insanların gözünde dehşet saçan bir diktatör olduğuna değinmeden de geçmez.<sup>158</sup> Bunun yanı sıra Syme, diktatör Sulla’nın ölüm gününü detaylıca anlatarak, senatörlerin Sulla’yı **Campus Martius**’a<sup>159</sup> kadar omuzlarında taşıdığını, şövalyelerin ve askerlerin onun ölüsü için marşlar söylediğini, o gün yağmur beklenirken birden bire gökyüzünün parladığını ve bu olayın Sulla’nın kişiliğine daha da gizem kattığını aktarmaktadır.<sup>160</sup> Sallustius tıpkı Tacitus’ta olduğu gibi Sulla’ya gereksiz yere övgüler yağdırmamıştır ve hatta onu yersizce övmek yerine kanıt olmadığı halde aşırı derecede sefahat düşkünlüğü ile

---

<sup>156</sup> Sal., **Hist.**, I. 27: “ Quae si probatis, adetse, Quirites, et bene iuvantibus divis M. Aemilium consulem ducem et auctorem sequimini ad recipiendam libertatem!” (Aynı zamanda bkz: Syme, **a.g.e.** , s. 185)

<sup>157</sup> Syme, **a.g.e.**, s.183. (Aynı zamanda bkz: Marcus Philippus’un konuşması I.77,6: “Equidem a principio, cum Etruriam coniarare, proscriptos accessi, largitionibus rem publicam lacerari videbam, maturandum putabam et Catuli consilia cum paucis secutus sum; ceterum illi qui gentis Aemiliae bene facta extollebant et ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum aiebant...)

<sup>158</sup> Syme, **a.g.e.**, s.181.

<sup>159</sup> Tiber kıyısındaki toplanma yeri, askeri eğitim alanı.

<sup>160</sup> Syme, **a.g.e.** , s. 181. ( Aynı zamanda bkz: Plutarch, **Sulla** 38. )

suçlamıştır.<sup>161</sup> Aynı zamanda devlete, hazineye, Roma halkının ölüm ve yaşamına karışan tek hâkim kişi olması sebebiyle de Sulla'yı suçlamış, kendi düşüncelerini konsül Lepidus'un söylevinde açık bir şekilde ortaya koymuştur.<sup>162</sup> Ancak **Historiae** eserinde Sallustius'un asıl amacı Sulla'nın izlediği politikaya karşı gelmekten ziyade ilk iki eserinde de dile getirdiği iç savaşlarda yaşananların bir sonucu olarak Roma'da artık güvenilmez barışlara (**infida pax**) imza atıldığını göstermektir.<sup>163</sup> Syme'a göre; Roma'nın eski gücünü kaybetmesinin nedenleri; Pompeius'un önceki konsüllüğü, Sulla gibi birinin devletin başında olmasından sonra oligarşi düşmanlığının artması ve bunların kendi hırs ve kıskançlıklarından dolayı kurdukları sahte dostluklardır.<sup>164</sup> Zira Sallustius devlet yönetiminin oldukça değiştiği, huzursuz ve şiddetli geçen Sulla yıllarının etkilerine **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinde de değinmiş<sup>165</sup>, **Bellum Iugurthinum**'da onun karakter tasvirini yapmış ve bu şekilde de son eseri **Historiae**'a bir ön hazırlık yapmıştır, diyebiliriz.

Böylece eserlerinde benzer konuları ele alması ve aynı konuları sonraki eserinde hatırlatmış olması üç eserin birbirine bağlı olduğu izlenimini verir. Roma ahlakını ele alması, kişisel söylevlere yer vermesi ve kelimeleri kimi zaman mecâzi anlamda kullanması bakımından da Sallustius bu üç eser arasında aslında bir bağ kurmuştur. Tıpkı **Historiae** adlı eserinde Senatonun ve halkın kişisel yetke için şerefli görünen bahanelerle kötü işler yapmasında iyi ve kötü kavramlarının yer değiştirmiş olduğunu gösterdiği gibi, benzer mecâzi bir anlatıma **De Coniuratione Catilinae** adlı eserinde de artık sözcüklerin gerçek anlamını yitirdiğini söyleyerek, yüce gönüllülüğü simgeleyen **fortitudo** kelimesinin yerine pervasızlığın ve küstahlığın göstergesi olan **audax** kelimesini kullandığını<sup>166</sup> yani iyi ile kötü şeylerin

---

<sup>161</sup> Syme, **a.g.e.**, s.181.

<sup>162</sup> Sal. , **Hist.**, I. 13: “ Leges, iudicia, aerarium, provinciae, reges penes unum, denique necis civium et vitae licentia.”

<sup>163</sup> Syme, **a.g.e.**, s.192.

<sup>164</sup> Syme, **a.g.e.**, s. 192.

<sup>165</sup> Sal. , **Cat.**, XXXVII. 4- 5: “ Praeterea, quorum victoria Sullae parentes proscripti, bona erepta, ius libertatis inminutum erat, haud sane alio animo belli eventum exspectabant. Ad hoc quicumque aliarum atque senatus partium erant, conturbati rem publicam quam minus valere ipsi malebant. Id adeo malum multos post annos in civitatem revorterat.”

<sup>166</sup> Sal. , **Cat.**, LII. 11 “ Iam pridem equidem nos vera vocabula rerum amisimus: quia bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum audacia fortitudo vocatur, eo res publica in extremo sita est. Sint

yer değiştirdiğini bu şekilde aktardığını grrz. <sup>167</sup>  eserinde de konu bakımından benzer olması, toplumu ahlaki açıdan ele alması ve yukarıda anlattığımız gibi çeşitli kelimeleri mecazi anlamda kullanmış olması, eserlerinde bir bütünlüğün olduğunu göstermektedir.

İlk iki eseri monografi türünde olmakla birlikte, bu eserlerinde de **Historiae**'da olduğu gibi, konuyu tek bir kişi veya durum üzerinden ele almayıp, karakter tasvirleri ve konu dışı anlatımlar vasıtasıyla uzunca bir zaman diliminin anlatımını sunmuştur. Örneğin; monografi yazarken hiçbir zaman Pompeius'un **magnus** nvanını alarak daha fazla n kazandığını anlatmak, sadece bir karakteri betimlemek onun amacı olmamıştır; **Historiae** eserinin I. kitabının önsözünde uzun bir zaman diliminde yaşanan olayları ve dönemi kapsamlı bir şekilde ele aldığını göstermiştir. <sup>168</sup> Cato gibi bazı Romalı tarihçiler Mithridates Savaşı'nda gösterdiği başarıdan dolayı Pompeius'u vp sadece ele aldıkları bu kişinin anlatımına yer verirken, Sallustius Roma halkını ve yaşanan önemli olayları kaleme alarak yıllık şeklinde tarih yazmaya yakın bir anlatım tarzı sergilemiştir. <sup>169</sup> Zira eserlerinde uzun yıllar süren olayların anlatımına yer vermiş olması, **Historiae** eserinin V. kitabının geri kalan kısımlarında İ.Ö. 63–62 yıllarına kadar olan dönemi anlatmış olabileceğini düşündürmektedir, çünkü Mithridates'in ölüm yılı olan 63 yılı, Sallustius'un **Historiae** eseri için önemli olabilir. <sup>170</sup> Bu tahminin doğru olduğu düşünülürse eserler arasındaki bağ daha da netleşecek ve Sallustius son eserinde yine ilk eserindeki olayın tarihine kadar gitmiş olacaktır; çünkü Catilina'nın Roma'ya karşı suikast düzenlediği yıl, İ.Ö. 63 yılıdır.

Sallustius'un diğer iki eserindeki konu dışı anlatımlar üzerine pek çok yorum yapılmıştır, ancak son eseri olan **Historiae**'ın tamamının elimize ulaşmamış olması bu eserin rahatça anlaşılmasını ve konu dışı anlatımlarının detaylıca incelenmesini engellemektedir. Bu eserde iki coğrafi konu dışı anlatım bulunmaktadır. Ayrı ayrı

---

sane, quoniam ita se mores habent, liberales ex sociorum fortunis, sint misericordes in furibus aerari; ne illi sanguinem nostrum largiantur et, dum paucis sceleratis parcunt, bonos omnis perditum eant!"

<sup>167</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s.448.

<sup>168</sup> Syme, **a.g.e.**, s.191.

<sup>169</sup> Syme, **a.g.e.**, s.191.

<sup>170</sup> Syme, **a.g.e.**, s.191.

kitaplar halinde olan bu eserin ikinci kitabında Philippus'un Senatodaki konuşmasını ele alarak, onun Lepidus'a karşı yaptığı ağır ithamını dile getirmiştir. Philippus, Romalı vatandaşlara yapmış olduğu çağrıda savaş ve silahın konsül Lepidus'un hoşuna giden şeyler olduğu için bir tarafa bırakılması gerektiğini söyler.<sup>171</sup> Bundan sonra ise Philippus çıkan bu ayaklanmadan dolayı hala şehri savunmakta olan tanrılara yalvarır ve Lepidus'un özgürlüğü yok edecek orduya sahip olduğunu, zamanla korkusunun da kalmadığını dile getirir.<sup>172</sup> Lutatius Catulus'un **proconsul** olarak otoriteyi ele geçirmesi ve kumandanlığın Pompeius'a verilmesinden sonra Catulus, Lepidus'u Roma'da bozguna uğratmıştır ve yukarıda belirttiğimiz gibi, Etruria kıyısında Cosa yakınlarındaki bu çatışmadan sonra Lepidus Sardinia'ya kaçmıştır. Albrecht bu anlatımı konu dışı anlatım olarak ele alırken<sup>173</sup>, Syme özellikle bu adada bulunan insanlar üzerine yapılan yorumların konu dışı anlatım olduğuna değinir.<sup>174</sup> Sallustius bu anlatımda ilk iki eserindeki gibi konu dışı bir anlatım sunacağını açık bir şekilde belirtmemiş ya da başka türlü söylemek gerekirse, herhangi bir geçiş cümlesi kullanmamış olabilir. Çünkü bu eserin bazı kısımları ayrı ayrı fragmanlar halinde elimize ulaşmıştır ve bu nedenle aralarında bir bütünlük yoktur. Bundan dolayı bu bölümde **Historiae** eserinden elimize parçalar halinde ulaşmış olan kısımlar ve bir bütün halinde olan konuşma metinleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Syme ve Albrecht Maurenbrecher'in edisyonunu hazırladığı **Historiae** fragmanlarından yola çıkarak iki coğrafi konu dışı anlatımın olduğunu vurgularlar. Biri yukarıda da belirttiğimiz gibi, Sardinia adası üzerine olan konu dışı anlatım, diğeri ise Karadeniz ile ilgili olan konu dışı anlatımdır. Fragmanlarda bazı cümleler yarım olduğundan çeviri ve yorum konusunda biraz sıkıntı yaşasak da iki konu dışı

---

<sup>171</sup> Sal. , **Hist.**, II. 2: “ Nam bellum atque arma, quamquam vobis invisa, tamen quia Lepido placent, sumundu sunt, nisi forte cui pacem praestare et bellum pati consilium est.”

<sup>172</sup> Sal. , **Hist.**, II. 3: “ Pro di boni, qui hanc urbem omissam cura nostra adhuc tegitis, M. Aemilius, omnium flagitiosorum postremus, qui peior an ignavior sit deliberari non potest, exercitum opprimundae libertatis habet et se e contempto metuendum effecit, vos mussantes et retractantes verbis et vatum carminibus pacem optatis magis quam defenditis, neque intellegitis mollitia decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi.”

<sup>173</sup> Albrecht, **a.g.e.**, s.435.

<sup>174</sup> Syme, **a.g.e.**, s.194.



anlatımda da mitolojik öykülerin yer aldığı tahmin edilebilir. Çünkü Sardinia adası üzerine olan anlatımda Apollon'un oğlundan ve Cyrene'den<sup>175</sup> ve Herkules'in öldürdüğü üç bedenli kraldan (Geryon) bahsedilirken;<sup>176</sup> Karadeniz üzerine olan anlatımda ise Troia Savaşı'ndan<sup>177</sup> bahsedilmektedir.

İkinci kitabında yer alan söylev metninde ise Philippus, Etruria ittifakında Lepidus'un yasa dışı kişileri ve devletten ayrılan suçluları, suikastçileri topladığını görünce, Lepidus ile savaşan Catulus'un izinden gidilmesi gerektiğine değinerek Sardinia topraklarında Lepidus'un topladığı ordunun da Roma için büyük bir tehlike oluşturduğunu vurgular. Zira bu anlatımdan sonra da Philippus, Lepidus'un ilk konsüllüğü henüz sona ermediği halde ikinci kez konsüllük istediğinden ve kötü karakterinden, utanmazlığından yakınmaya devam eder.<sup>178</sup> Konuşmasının sonunda ise Senatoya bir tavsiyede bulunarak, Lepidus'un kendi çıkarı için otorite kurduğunu, bu durumun ancak Appius Claudius gibi bir **interrex**<sup>179</sup> ile birlikte Quintus Catulus gibi askeri güce sahip olan bir **proconsul** tarafından şehrin savunulması ile devlete zarar vermeyeceğini söyler.<sup>180</sup> Roma, İspanya ve Makedonya'da yaşanan olaylar anlatıldıktan sonra üçüncü kitapta Gaius Cotta'nın halka yaptığı konuşması yer alır. Cotta Roma içinde ve dışında pek çok tehlikelerle karşılaştığını ve bu tehlikelerin kendi karakterini değiştirmedeğini dile getirerek konuşmasına başlar.<sup>181</sup> Sertorius'a karşı yapılan savaşın anlatımından sonra Mithridates ile yapılan mücadelede Makedonya'nın tümünün, İtalya kıyısının ve eyaletlerinin ise bir kısmının düşmanla dolu olduğu ve savaştan dolayı elde edilen gelirin azlığı hakkında bilgi

---

<sup>175</sup> Bkz: Ek 25, 4

<sup>176</sup> Bkz: Ek 25, 6

<sup>177</sup> Bkz: Ek 26, 69

<sup>178</sup> Sal., **Hist.**, II. 15: "Pessume omnium atque impudentissime, tibine egestas civium et luctus curae sunt? Cui nihil est domi nisi armis partum aut per iniuriam! Alterum consulatum petis, quasi primum reddideris..."

<sup>179</sup> Geçici kral veya Cumhuriyette geçici hükümet başkanı.

<sup>180</sup> Sal., **Hist.**, II. 22: "Quare ita censeo: quoniam M. Lepidus exercitum privato consilio paratum cum pessumis et hostibus rex publicae contra huius ordinis auctoritatem ad urbem ducit, uti Ap. Claudius interrex cum Q. Catulo pro consule et ceteris, quibus imperium est, urbi praesidio sint operamque dent nequid res publica detrimenti capiat."

<sup>181</sup> Sal., **Hist.**, II. 47: "Quirites, multa mihi pericula omi militiaeque, multa advorsa fuere, quorum alia toleravi, partim reppuli deorum auxiliis et virtute mea; in quis omnibus numquam animus negotio defuit neque decretis labos; malae secundaeque res opes, non ingenium mihi mutabant."

verilmektedir.<sup>182</sup> Bu anlatımdan sonra Pompeius mektubunda savaş ve kötü savaş koşullarından, ele geçirdiği kasabalardan bahsederken Senatoya küskün bir tavır sergilemektedir. Pompeius'un düşmanlarla kendi ordusu arasında fark görememesine sebep olan Senatoya yakarışından ve savaşta masrafları karşılama kaygısına değinilmesinden<sup>183</sup> ve İspanya'daki olayların anlatımından sonra Pompeius'un mektubu sona erer. Üçüncü kitabın devamında ise halk ve soylular arasındaki sınıf çatışmasının bir örneği olan halk temsilcisi Licinius Macer'in gücü elinde tutan soyluları suçlayan konuşması yer almaktadır. Dördüncü kitapta Sallustius İ.Ö. 72-70 yıllarının olaylarını ele almış, Roma'da yaşanan olaylardan bahsetmiş ve Mithridates'in mektubuna yer verdikten sonra beşinci kitapta korsanlarla mücadeleyi ele alarak eserine son vermiştir.

Syme, Sallustius'un politik söylevler ve bazı fragmanlarından oluşan **Historiae** eserini yazarken eski geleneğe ve hafızasına başvurduğunu, bazı aile kayıtlarından veya cenaze törenlerinden yararlanmış olabileceğini söyler.<sup>184</sup> Çünkü üçüncü kitabındaki konuşmacı olan Gaius Cotta'nın geride bir şey bırakmadığı bilinirken, onun Macer'in oğlu ünlü hatip Licinius Calvus ile tanışarak bazı bilgilere bu sayede ulaştığı ve bu şekilde geniş bir zaman diliminin olayları arasında bağlantı kurarak dönemin olaylarını anlattığı tahmin edilmektedir.<sup>185</sup>

---

<sup>182</sup> Sal., **Hist.**, II. 71: “ Macedonia plena hostium est, nec minus Italiae maritima et provinciarum, cum interim vectigalia parva et bellis incerta vix partem sumptuum sustinent...”

<sup>183</sup> Sal., **Hist.**, II. 81: “ Itaque meo et hostium exercitu par condicio est; namque stipendium neutri datur, victor uterque Italiam venire potest. Quod ego vos moneo quaesoque ut animadvortatis neu cogatis necessitatibus privatim mihi consulere.”

<sup>184</sup> Syme, **a.g.e.** , s.207

<sup>185</sup> Syme, **a.g.e.** , s.207

## SONUÇ

Sallustius'un **De Coniuratione Catilinae**, **Bellum Iugurthinum** ve **Historiae** eserlerinin ele alındığı bu tezde hem yazarın eserlerinden hem de Sallustius ve eserleri üzerine yazılmış olan modern kaynaklardan hareketle Sallustius'un kişiliği ve tarih yazıcılığı üzerinde durulmuş; aynı zamanda Cumhuriyet dönemi Roma devletinin siyasi ve ahlaki durumu ele alınıp, bu ortamda yetişmiş olan Sallustius'un Cumhuriyet dönemi Roma'sını yansıtan eserlerinde konu dışı anlatımlar yapmasının sebepleri ve bu tür anlatımların işlevi araştırılmıştır.

Tezimizin 1. Bölümünde işlediğimiz "Sallustius ve Roma Toplumuna Genel Bir Bakış" başlığı altında ilk önce Cumhuriyet Dönemi'nde Roma'nın siyasi, ahlaki ve kültürel yönleri ele alınarak yazarımızın nasıl bir ortamda yetiştiğine değinildi. Hemen akabinde Sallustius'un hayatı üzerinde duruldu ve Sallustius'un kamu işlerinde elde edemediği ünü, tarih yazarı olarak elde ettiği ve stoa felsefesinin ruh ve beden ikiliğinden yola çıkarak yazmış olduğu önsözlerinde, ruhu bedenden üstün tuttuğu gerekçesiyle felsefi derinliğe sahip bir yazar olduğu görüşüne varıldı.

Daha sonra Sallustius'un tarih yazarlığı ele alınarak onun tarih yazmaktaki amacının ün ile ölümsüzleşme isteği olduğu görüldü. Bunun yanı sıra siyasi bir kişi iken yapamadığı propagandaların acısını, sonradan çıkarırcasına parti kitapçığı gibi kendi düşüncesini ortaya koyan eserler vererek, politik fikirlerini yansıttığı ve gerektiği yerlerde söylevlerini verdiği kişileri sert bir üslup ile konuşturduğu için tarafsız bir yazar olmadığı sonucuna varıldı. Ancak olayları sebep-sonuç ilişkisinde ele alarak yorumladığı için de tarih yazıcılığında yeni bir sayfa açtığı ve bu yönü ile Klasik Roma tarihçiliğinin başlatıcısı olduğu görüşü desteklendi.

Son bölümde ise Sallustius'un eserleri kısaca özetlenmiş ve eserlerinde yer alan konu dışı anlatımlar detaylıca incelenmiştir. Antik çağ yazınında gerek Grek gerekse Romalı pek çok tarih yazarı eserlerinde konu dışı anlatımlara yer vermiştir. Grek tarih yazarlarından Herodotos, Polybios, Plutarkhos konu dışı anlatım yaparken, Romalı tarih yazarlarından başta Sallustius olmak üzere Livius, Tacitus eserlerinde esas konularını yan konularla beslemişlerdir. Esas konu ile doğrudan bağlantılı olmayıp, konuya farklı yönlerden de açıklık getirmek, dinleyene veya okuyucuya ana konu ile ilgili ek bilgi sunmak ya da esas anlatının yoğunluğundan

uzaklaşmak ve anlatının sonucuna ulaştıracak süreçte heyecanı arttırmak için kullanılan yazınsal bir yöntem olan konu dışı anlatımlar üzerine pek çok bilim adamı çalışmış ve bu tür anlatımların yararlı olup olmayacağı konusunda çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Bir konunun en önemli yerinde, gereksiz yere anlatımı bölerek konu dışı anlatımlar vermek esas konunun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak gereken yerlerde esas konuyu yan konularla pekiştirmek, konunun ve o dönemin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bugün dipnotlarda yer verdiğimiz anlatımlar, geçmişte Grek ve Roma tarihçileri tarafından ek bilgi niteliğinde, konu dışı anlatımlar olarak verilmekteydi.

Sallustius'un konu dışı anlatımları üzerine çalışan bilim adamları bunların eser içindeki sayısı konusunda farklı görüşler ortaya koymuş ve bu farklı görüşler tezimizin üçüncü bölümünde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Sallustius'un eserleri üzerinde yaptığımız inceleme sonucunda **De Coniuratione Catilinae**'da onyedinci bölümü kapsayan toplam beş ayrı konu dışı anlatım bulunmaktadır. Bunlar sırası ile şöyledir: Roma'nın ahlaki çöküşü (V.8-XIV.1), devlete karşı düzenlenen ilk tertip (XVIII-XIX), Roma'nın politik durumu üzerine yapılan konu dışı anlatımların (XXXVI.4-XXXIX.4) yanı sıra karakter tasvirleri yaptığı konu dışı anlatımlar da bulunmaktadır. Karakter tasvirine örnek ise; o dönemde siyasi hayatta oldukça etkili roller oynayan kadınlardan biri olan Sempronia üzerine yaptığı konu dışı anlatımdır (XXV). Bu eserde karakter tasviri üzerine yaptığı son konu dışı anlatım ise iki devlet adamı Caesar ve Cato'yu kıyasladığı, oldukça uzun olan anlatımdır (LIII-LIV).

İkinci monografisi olan **Bellum Iugurthinum**'daki konu dışı anlatımları sırası ile ele alacak olursak: Afrika bölgesi ve burada yaşayan halklar üzerine (XVII-XIX), partiler arası mücadeleler üzerine (XLI-XLII), Leptis ve Syrtis kenti üzerine (LXXVIII-LXXIX), olmak üzere yedi bölümü kapsayan üç ayrı konu dışı anlatım bulunmaktadır.

Son eseri olan **Historiae** elimize bir bütün halinde ulaşamadığı için bu eserdeki konu dışı anlatımlar üzerine Sallustius'un diğer iki monografisine oranla daha az yorum yapılabilir. Maurenbrecher'in ve Mc. Gushin'ın fragmanlarını incelerken fragman sırasının farklı olduğu kanaatine varılmış olup temel aldığımız Maurenbrecher'in fragmanlarından okuduğumuza göre bu eserdeki konu dışı

anlatımların coğrafi yönden bilgi veren konu dışı anlatımlar olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar, **Historiae**'ın ikinci kitabında Sardinia adası üzerine olan konu dışı anlatım (I-XI), üçüncü kitabında Karadeniz üzerine olan konu dışı anlatımdır (LXII- LXXX). Bu iki kitapta Sallustius hem bölge coğrafyası hakkında bilgi vermiş, hem de mitolojik olaylara atıf yapmıştır. **Historiae**'ın ikinci kitabında üç bedenli kral Geryon'dan bahsederken, üçüncü kitabında Grekler'in Akhileus'undan söz ederek muhtemelen Troia Savaşı'ndan bahsetmektedir, ancak bu kısımlar eksik olduğu için, konu ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapılmasına olanak vermemektedir.

Batı tarihçiliğini başlatan milletler olarak kabul gören Eski Yunan ve Roma'da dinleyicinin veya okuyucunun ilgisini çekmek oldukça mühim bir işti. Edebiyatın bir kolu olarak görülen tarihin anlatıcısı olan tarih yazarları da farklı üslup özellikleri kullanarak okuyucunun ilgisini çekmeye çalışmışlardır. Bu sebeple Sallustius olayları naklederken antikçağda değişik bir üslup özelliği olan konu dışı anlatımı (**excursus**) kullanmıştır. Bu anlatımı tüm eserlerinde kullanırken, bazı antikçağ yazarları tarafından gereksiz yerlerde konudan ayrıldığı suçlamasıyla karşılaşacağını belki de biliyordu. Çünkü Sallustius'un, kamu işlerinde istediği başarıyı elde edemediğinden dolayı kendisinin daha başarılı olacağını düşündüğü tarih yazarlığında diğer tarihçilerden farklı olan bir durumla anılma isteği ve yaptığı işle gözde ve ölümsüz olma çabası vardı. Zira Sallustius kimi zaman özel hayatı, anlatım tarzı veya taklitçiliği ile eleştirilere maruz kalmış; kimi zaman ise övgüye değer görülüp Roma tarihinin parlak yazarı olarak anılmış ve böylece antikçağdan günümüze kadar üzerinde çalışılmaya değer önemli bir tarih yazarı olmuştur.

Sonuç olarak Geç Cumhuriyet Dönemi tarihçilerinden Gaius Sallustius Crispus eserlerinde toplumsal ve ahlaki durum, coğrafya, etnografya ve karakter tasviri üzerine konu dışı anlatımlar yaparak okuyucunun dikkatini ve ilgisini farklı yönlerde de çekmeyi başarmıştır. Böylece ele aldığı dönemin ya da olayların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuş ve bunu sıkıcı bir şekilde değil de ek bilginin verilmesi gereken yerlerde yapmış, bunun yanı sıra belki de hiç bilinmeyecek olan durumları naklederek tarihin daha doğru ve detaylı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

## KAYNAKÇA

### Antikçağ Kaynakları

- Caesar: **Bellum Africanum**, (Çevrimiçi) <http://www.archive.org/details/bellumaffricanum00caesgoog>, 18 Mart 2011.
- Cicero: **Brutus**, (Çevrimiçi) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper>, 25 Mart 2011.
- Cicero: **De Oratore**, (Çevrimiçi) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper>, 15 Ağustos 2011.
- Cicero: **De Legibus**, (Çevrimiçi) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper>, 7 Nisan 2011.
- Quintilianus: **De Institutio Oratoria**, (Çevrimiçi) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper>, 20 Mayıs 2011.
- Sallustius: **Sallust**, çev. J.C.Rolfe, The Loeb Classical Library, London: William Heinemann, 1921.
- Sallustius: **Catilina Tertibi**, çev. Güngör Varınlıoğlu, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973.
- Sallustius: **Historiae**, (Çevrimiçi) <http://www.attalus.org/latin/sallust/html>, 25 Temmuz 2011.
- Suetonius: **De Grammaticis et Rhetoribus- De Poetis**, çev. Bedia Demiriş, İstanbul, Homer Kitabevi, 2006.
- Tacitus: **Annales**, çev. John Jackson, Harvard University Press, 1937.

### Modern Çalışmalar

- Albrecht, M. Von: **A History of Roman Literature**, Leiden-New York-Köln, 1997.
- Atlan, S.: **Roma Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.

- Barrow, R.H.: **Romalılar**, çev. Ender Gürol, İstanbul, İz Yayıncılık, 2002.
- Blanck, H.: **Eski Yunan ve Roma'da Yaşam**, çev. İslam Tanrıku, İstanbul, Arion Yayınları, 1999.
- Cantner, H.V.: "Excursus in Greek and Roman Historians", **Philological Quarterly**, 8 (1929), s. 233–247.
- Charloettesville, K.F.W.: **A Narratorological Study of Sallust's Bellum Catilinae**, University of Virginia, 1997.
- Demiriş, B., **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, Ege Yayınları, İstanbul, 2006.
- Demiriş, B.: "Ammianus Marcellinus'un Eserlerinde Konu Dışı Anlatımlar", **Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına**, İstanbul, Globus Dünya Basınevi, 2008, s.121–127.
- Demiriş, B.: "Ammianus Marcellinus and His Descriptions of the Foreign Tribes in His History" **Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri II**, İstanbul, 2003.
- Demiriş, B.: "Antikçağ'da Tarih Yazmak", **Özsait Armağanı**, (ed. H. Şahin, E. Konyar, G. Ergin), Antalya, 2011, s. 149-155.
- Duff, J. W.: **A Literary History of Rome**, Vol. I-III, London, 1953.
- Erim, Müzehher: **Latin Edebiyatı**, İstanbul, 1987.
- Erksine, Andrew (ed.): **A Companion to Ancient History**, Malden-Oxford, Blackwell Publishing, 2009.
- Flower, H.I.: **Roman Republics**, New Jersey, Princeton University Press, 2010.
- Gilbert, C.D.: "Five Passages in Sallust's Bellum Iugurthinum", **Mnemosyne**, 4: 28, (1975), s. 67-69.
- Grant, M.: **Greek & Roman Historians: Information and Misinformation**, London-New York, 1995.
- Keightley, Thomas: **The Catilina and Jugurtha of Sallust**, London, 1849.
- Mccreight, TH. D.: "Apuleius Lector Sallustii: Lexicographical, Textual and Intertextual Observations on Sallust and Apuleius", **Mnemosyne**, ser.4:51:1 (1998), s. 41-63.

- McQuiggan, Rachel: “Roman Geography and Spatial Perception ins the Republic”, **Hirundo**, 2007, s. 77–98.
- Mellor, Ronald: **The Roman Historians**, London-New York, 1999.
- Morstein-Marx, Robert: “The Myth of Numidian Origins in Sallust’s African Excursus (Iugurtha 17.7–18.12)”, **American Journal of Philology**, The Johns Hopkins University Press, v.122, 2001, s. 179–200.
- Pervo, Richard I.: “Direct Speech in Acts and the Question of Genre”, **Journal for the Study of the New Testament**, 28.3 (2006), s. 285-207.
- Prosen, Anthony, S.J.: “Livy’s and Sallust’s Rhetorical Style”, **Classical Bulletin**, 41:5 (1965), s. 68-71.
- Ramsey, J.T.: **Sallust’s Bellum Catilinae**, Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Rosenstein, N. & Morstein-Marx, R.: **A Companion to the Roman Republic**, Santa Barbara-California, Columbus-Ohio, Blackwell Publishing, 2006.
- Sarıgöllü, A.: **Roma Edebiyatında Tarih**, Ankara, 1971.
- Seyffret, O.: **A Dictionary of Classical Antiquites, Mythology, Religion, Literature, Art**, London, 1891.
- Shotter, David: **The Fall of the Roman Republic**, London and New York, 1994.
- Syme, Ronald: **Sallust**, Berkeley & Los Angeles, University of California Press 1964.
- Tekin, Oğuz: **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İstanbul, 2008.
- Varınlıoğlu, Güngör: “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s.61-152.
- West, D.A.: “Sallust ‘Iugurtha’ LXXXV 10”, **Mnemosyne**, ser.4:18:1 (1965) s.74-75.



## EKLER

### Ek 1. De Coniuratione Catilinae, VI:

VI. “Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere atque habuere initio Troiani, qui Aenea duce profugi sedibus incertis vagabantur, cumque eis. Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum. Hi postquam in una moenia convenere, dispari genere, dissimili lingua, alii alio more viventes, incredibile memoratu est quam facile coaluerint; ita brevi multitudo dispersa atque vaga concordia civitas facta erat. Sed postquam res eorum civibus, moribus, agris aucta, satis prospera satisque pollens videbatur, sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentia orta est. Igitur reges populique finitimi bello temptare, pauci ex amicis auxilio esse; nam ceteri metu perculti a periculis aberant. At Romani domi militiaeque intenti festinare, parare, alius alium hortari, hostibus obviam ire, libertatem, patriam parentisque armis tegere. Post ubi pericula virtute propulerant, sociis atque amicis auxilia portabant, magisque dandis quam accipiendis beneficiis amicitias parabant.

Imperium legitimum, nomen imperi regium habebant. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, rei publicae consultabant; ei vel aetate vel curae similitudine patres appellabantur. Post ubi regium imperium, quod initio conservandae libertatis atque augendae rei publicae fuerat, in superbiam dominationemque se convortit, immutato more annua imperia binosque imperatores sibi ferecere; eo modo minime posse putabant per licentiam insolescere animum humanum.”

“Anladığıma göre Roma şehrini kuranlar ve orada ilk yerleşenler Troialılar’dır; bunlar Aeneas’ın komutasında ülkelerinden kaçarak kesin bir yerde ikamet etmeden dolaşıyorlardı, yasa ve yetki bilmeyen, başıboş ve özgür olan bir topluluk olan Aborijinler’de bunlara katılmışlardı. Dillerinin aynı olmamasına, farklı soylardan gelmelerine, her birinin kendi töresine göre yaşamasına karşın, bunların bir kez aynı surda bir araya geldikten sonra, ne kadar kolay kaynaştıkları akıl almaz bir durum: böylece orada burada olan ve gezen kalabalık kısa sürede uyum içinde olan bir millet yaratmışlardır.

Devletleri töre ve nüfus ve toprak yönünden yeterince güce ve refaha kavuşunca, pek çok ölümlünün sahip olduğu gibi, refahtan kıskançlık doğmuştur. Bu yüzden komşu halklar ve krallar onlarla savaşıyor, dostlarından bazıları ise onlara yardım ediyorlardı; diğerleri de düş kırıklığına uğradıklarından tehlikelerden uzak duruyorlardı. Diğer yandan savaşta ve barışta dikkatli davranan Romalılar ise acele ediyor, hazırlık yapıyor, biri diğerini cesaretlendiriyor, düşmanları ile karşı karşıya geliyor, özgürlüklerini, vatanlarını ve ailelerini silahlarıyla koruyorlardı. Sonraları tehlikeyi cesaretle defedince, müttefiklerine ve dostlarına yardım götürüyorlar, iyilik almaktan ziyade iyilik yapmak için dostluk kuruyorlardı.

Krallık adıyla anılan, yasalara dayalı bir yönetime sahiplerdi. Yaşlı olduklarından bedenleri halsiz ama bilgelikleri nedeniyle yaradılıştan sağlam kişiler seçilerek devletin çıkarını gözetiyorlardı. Bunlara yaşamda veya görevde “babalar” deniyordu. Başlangıçta özgürlüğü korumak ve devleti büyütme amacıyla olan krallık yönetimi sonraları tiranca yönetime dönüşünce, bu değişimle yöneticiyi ikiye bölerek bir yıl süreyle kendileri seçmişlerdir; bu yöntemle insan ruhunun aşırı yetkinin etkisiyle coşkulu davranmanın az olacağını düşünüyorlardı.”

### Ek 2. De Coniuratione Catilinae, VII:

VII. “Sed ea tempestate coepere se quisque magis extollere magisque ingenium in promptu habere. Nam regibus boni quam mali suspectioris sunt semperque eis aliena virtus formidulosa est. Sed civitas incredibile memoratu est adepta libertate quantum brevi crevit: tanta cupido gloriae incesserat. Iam primum iuventus, simul ac belli patiens erat, in castris per laborem usum militiae discebat magisque in decoris armis et militaribus equis quam in scortis atque conviviis libidinem habebant. Igitur talibus viris non labor insolitus, non locus ulus asper aut arduus erat, non armatus hostis formidulosus; virtus omnia domuerat. Sed gloriae maximum certamen inter ipsos erat; se quisque hostem ferire, murum ascendere, conspici dum tale facinus facerete, properabat; eas divitias,

*eam bonam famam magnamque nobilitatem putabant. Laudis avidi, pecuniae liberales erant; gloriam ingentem divitias honestas volebant. Memorare possem quibus in locis maxumas hostium copias populus Romanus parva manu fuderit, quas urbis natura munitas pugnando ceperit, ni ea res longius nos ab incepto traheret.”*

“O zaman herkes daha da çok yükselmeye, kendi yeteneğini daha rahat göz önüne sermeye başlamıştır. Zira krallarda kötü olanlardan çok iyiler şüphelidir, başka birinin erdemi de onlar için dehşet vericidir. Özgürlüğü kazanınca devletin nasıl böyle kısa sürede büyüdüğü akıl almaz bir durumdur: büyük bir ün tutkusu ortaya çıkmıştır. Öncelikli olarak gençlik savaşa katlanır hale gelir gelmez, ordugâhlarda zahmet içinde askerlik öğreniyordu, kadınlardan ve şehvetlerden çok, şerefli silahlara ve savaş atlarına sahiplerdi. İşte bu türdeki erler için garip bir sıkıntı, sarp ve çetin olan hiçbir yer, silahlı dehşet saçan hiçbir düşman yoktu; cesaretleri her şeyi ele geçiriyordu. Ancak aralarında büyük bir ün mücadelesi vardı; herkes düşmanı öldürmek, surlara tırmanmak, böyle bir iş yaparken de göze çarpmak için acele ederdi; bunları servet, iyi ün ve büyük soyluluk addediyorlardı. Övgüde tutumlu, para konusunda ise cömertlerdi; büyük ün, onurlu servet istiyorlardı. Bütün bunlar beni başladığım meseleden alıp götürmeseydi, Roma halkının bir avuç erle büyük düşmen kuvvetlerini bozguna uğrattığını, doğal bir şekilde tahkim edilmiş hangi şehirleri saldırarak işgal ettiğini zikredebilirdim.”

### **Ek 3. De Coniuratione Catilinae, VIII:**

*VIII. “ Sed profecto fortuna in omni re dominatur; ea res cunctas ex lubidine magis quam ex vero celebrat obscuratque. Atheniensium res gestae, sicuti ego aestumo, satis amplae magnificaeque fuere, verum aliquanto minores tamen quam fama feruntur. Sed quia provenere ibi scriptorum magna ingenia, per terrarum orbem Atheniensium facta pro maxumis celebrantur. Ita eorum qui ea fecere virtus tanta habetur, quantum ea verbis potuere extollere praeclara ingenia. At populo Romano numquam ea copia fuit, quia prudentissimus quisque maxime negotiosus erat; ingenium nemo sine corpore exercebat; optumus quisque facere quam dicere, sua ab aliis benefacta laudari quam ipse aliorum narrare malebat.”*

“Ancak her şeyde söz tabii ki kaderin egemenliğindedir; o bütün olayları gerçekte olduğu gibi değil, kendi isteğine göre ilan eder ya da gizler. Atinalıların yaptıkları işler düşünceye göre oldukça görkemli ve büyüktür, ama ün aslında ilan edildiği kadar değil, daha küçüktür. Orada yazarların büyük yetenekleri ortaya çıktığı için, Atinalıların yaptıkları şeyler çok büyük şeyler olarak ilan edilmiştir. Orada bu işleri yapanların seçkinliği, parlak yeteneğe sahip kişilerin sözleriyle övüldükleri kadar büyüklüğe sahip olur. Ancak Roma halkında böylesi bir yetenek hiç olmamıştır, çünkü en bilgililerin meşguliyeti çoktu; kimse bedenini bırakıp yeteneğini kullanmazdı; herkes konuşmak yerine iş yapmakta iyiydi, başkalarının iyiliğini anlatmaktansa, kendi iyiliklerinin başkaları tarafından övülmesini tercih ederlerdi.”

### **Ek 4. De Coniuratione Catilinae, IX:**

*IX. “ Igitur domi militiaeque boni mores colebantur, concordia maxuma, minuma avaritia erat, ius bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat. Iurgia, discordias, simultates cum hostibus exercebant, cives cum civibus de virtute certabant. In suppliciiis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. Duabus his artibus, audacia in bello, ubi pax evenerat aequitate seque remque publicam curabant. Quarum rerum ego maxuma documenta haec habeo, quod in bello saepius vindicatum est in eos qui contra imperium in hostem pugnaverant quique tardius revocati proelio excesserant, quam qui signa relinquere aut pulsi loco caedere ausi erant; in pace vero, quod beneficiis magis quam metu imperium agitabant, et accepta iniuria ignoscere quam persequi malebant.”*

“Barışta ve savaşta iyi huylara özen gösterilirdi; büyük bir uyum vardı, hırs az derecede dahi yoktu, hak ve iyilik, onların nazarında yasalardan değil doğal düzenden güç alıyordu. Kavgalar, uyumsuzluklar, savaşlar düşmanlarla oluyordu, vatandaşlar birbirleriyle erdem üzerine rekabet ediyorlardı. Tanrılara tapınmakta kusursuz, evde tutumlu, arkadaşlarına ise sadık idiler. İki yöntemle, savaşta cesaretle, barış ortaya çıktığı zamana ise doğrulukla hem kendi çıkarları hem de devlet için özen gösteriyorlardı. Bu meselede şunlar benim sahip olduğum en büyük kanıtlardır. Savaş olduğunda emre karşı gelerek düşmanla savaşmayı talep edenler geri çağırıldıkları halde savaş alanından geç ayrılanlar, sancağı terk etmeye veya püskürtüldüklerinden ötürü çekilmeyi göze alanlardan daha çok cezalandırılmışlardır; barışta ise yönetimi korkudan çok lütufla takip ediyorlardı, işitilen haksızlıkları takip etmektense, affetmeyi tercih ediyorlardı.”

## Ek 5. De Coniuratione Catilinae, X:

X. “*Sed ubi labore atque iustitia res publica crevit, reges magni bello domiti, nationes ferae et populi ingentes vi subacti, Carthago aemula imperi Romani ab stirpe interit, cuncta maria terraeque patebant, saevire fortuna ac miscere omnia coepit. Qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant, eis otium, divitiae, optanda alias, oneri miseriaeque fuere. Igitur primo pecuniae, deinde imperi cupido crevit; ea quasi materies omnium malorum fuere. Namque avaritia fidem, probitatem ceterasque artis bonas subvertit; pro his superbiam, crudelitatem, deos neglegere, omnia venalia habere edocuit. Ambitio multos mortalis falsos fieri subegit, aliud clausum in pectore aliud in lingua promptum habere, amicitias inimicitiasque non ex re sed ex commodo aestumare magisque voltum quam ingenium bonum habere. Haec primo paulatim crescere, interdum vindicari; post, ubi contagio quasi pestilentia invasit, civitas immutata, imperium ex iustissimo atque optumo crudele intolerandumque factum.*”

“Zahmetle ve adaletle devlet büyüyünce, savaşta büyük kralları egemenliği altına alıp yabancı ulusları ve güçlü halklara zorla boyun eğdirince Roma yönetiminin rakibi Kartaca da tamamen mahvolmuştur; bütün denizler ve karalar onlara açıldı, o zaman kader hiddetlenmeye ve her şeyi katıp karıştırmaya başlamıştır. Çalışmaya, tehlikelere, kuşkulu ve zor işlere kolaylıkla katılanlar için başka koşullarda arzulanacak şeyler olan boş vakit ve servet, güçlük ve perişanlık haline gelmiştir. Bu yüzden öncelikli olarak para tutkusu, sonradan ise egemenlik tutkusu artmıştır; bunlar neredeyse bütün kötülüklerin kaynağı olmuştur. Zira açgözlülük sadakati, doğruluğu ve bütün iyi meziyetleri yıkmıştır; bunların yerine gururu, acımasızlığı, tanrılara itaatsizliği, her şeyin satın alınabilir olduğunu öğretmiştir. Hırs pek çok ölümlüyü hatalı olmaya, içte başka dışta başka olmaya, dostluğu ve düşmanlığı hakikatten değil fakat menfaatten değerlendirmeye, güzel huylu olmaktan çok güzel yüzlü olmaya zorlamıştır. Bu durum ilk zamanlar az derecede oluyordu, ara sıra da ceza alıyordu; ancak sonraları yaygınlaşıp bulaşıcı hastalık gibi olunca, değiştirilmemiş devletin yönetimi adalet ve iyilikten, acımasız ve dayanılmaz hale gelmiştir.”

## Ek 6. De Coniuratione Catilinae, XI:

XI. “*Sed primo magis ambitio quam avaritia animos hominum exercebat, quod tamen vitium propius virtutem erat. Nam gloriam, honorem, imperium bonus et ignavus aequae sibi exoptant; sed ille vera via nititur, huic quia bonae artes desunt, dolis atque fallaciis contendit. Avaritia pecuniae studium habet, quam nemo sapiens concupivit; ea quasi venenis malis imbuta corpus animumque virilem effeminat, semper infinita, insatiabilis est, neque copia neque inopia minuitur. Sed postquam L. Sulla armis recepta re publica bonis initiis malos eventus habuit, rapere omnes, trahere, domum alius alius agros cupere, neque modum neque modestiam victores habere, foeda crudeliaque in civis facinora facere. Huc accedebat quod L. Sulla exercitum quem in Asia ductaverat, quo sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriose nimisque liberaliter habuerat. Loca amoena, voluptaria facile in otio ferocis militum animos molliaverant. Ibi primum insuevit exercitus populi Romani amare, potare; signa, tabulas pictas, vasa caelata mirari; ea privatim et publice rapere, delubra spoliare, sacra profanaque omnia polluere. Igitur ei milites, postquam victoriam adepti sunt, nihil reliqui victis fecere. Quippe secundae res sapientium animos fatigant, ne illi corruptis moribus victoriae temperarent.*”

“Ancak öncelikle açgözlülüğünden daha ziyade hırs insanların içine işliyordu, kusur olmasının yanı sıra erdeme yakındı. Zira şöhret, şeref, yetke iyi olanın da, aylak olanın da eşit olarak arzuladıkları şeylerdir; fakat iyi olan hakiki yoldan bunlara ulaşmaya çalışır, kendinde iyi meziyetler bulunmayan biri ise hile ve yalanlarla bunlara ulaşmak için çaba gösterir. Açgözlülük hiçbir bilgenin arzu etmediği para düşkünlüğüne sahiptir; bu erkeğin ruhunu ve bedenini zararlı maddelere daldırılmış gibi kadınsı yapar; daima sınırsızdır, doymak bilmezdir, ne bollukta ne de kıtlıkta azalır. L. Sulla devleti silahlarla ele geçirdiğinde iyi başlangıçtan sonra kötü sonuçlara sahip olunca herkes kapıp götürmüş, yağma etmiş, biri evi diğeri ise toprağı arzu etmiş, muzafferler ne sınıra ne de alçak gönüllülüğe sahip olmuşlar, vatandaşlara karşı acımasızca ve korkunç davranmışlardır. L.Sulla Asya'ya götürdüğü orduyu kendisine sadık kılmak için, atala alıştırmıştı. Boş zamanlarında güzel yerler, hoş giden şeyler erlerin cesur ruhlarını kolayca yumuşatmıştı. Roma ordusu ilk defa burada aşık olmaya, çok içmeye; heykeller, boyalı tablolar ve işlenmiş vazolara hayranlık duymaya; bunları özel ya da kamusal kapıp götürmeye, tapınakları soymaya, kutsal olan veya olmayan her şeye saygısızlık yapıp kirletmeye alıştırmıştı. O halde bu erler zafer kazandıktan sonra, yenilmiş olanlara hiçbir şey bırakmamışlardır. Gerçekte başarılı işler bilgelerin de ruhunu bozar, ahlaki bozulmuş bu kişiler zaferde ölçülü olabilirler mi ki?”

## Ek 7. De Coniuratione Catilinae, XII:

XII. “ Postquam divitiae honori esse coepere et eas gloria, imperium, potentia sequabatur, hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia pro malivolentia duci coepit. Igitur ex divitiis iuventutem luxuria atque avaritia cum superbia invasere; rapere, consumere, sua parvi pendere, aliena cupere, pudorem, pudicitiam, divina atque humana promiscua, nihil pensi neque moderati habere. Operae protium est, cum domos atque villas cognoveris in urbium modum exaedificatas, visere templa deorum, quae maiores, religiosissimi mortales, fecere. Verum illi delubra deorum pietate, domos suas gloria decorabant, neque victis quicquam praeter iniuriae licentiam eripiebant. At hi contra ignavissimi homines per summum scelus omnia ea sociis adimere, quae fortissimi viri victores reliquerant; proinde quasi iniuriam facere id demum esset imperio uti.”

“Servet onur olmaya başlayınca, sonradan da ün, hâkimiyet ve yönetim yetkisi bunları takip edince, erdem körelmiş, fakirlik utanç sayılmış, dürüstlük ise kötü huyluluk telakki edilmeye başlanmıştır. Böylece servetten dolayı gençliği küstahlık ile birlikte zevk düşkünlüğü ve açgözlülük kuşatmıştır; bunlar kapıp götürüyorlar, yiyip bitiriyorlar, kendi sahip olduklarının değerini bilmiyorlar, başkalarının sahip olduklarını arzu ediyorlardı; ar, namus, ilahi ve insani şeyleri tefrik etmiyorlardı, her şeyde gözü kapalı ve ölçsüzlerdi. Şehirlerin ölçüsünde yapıldığını düşüneceğimiz evler ve villalar görülmeye, çok inançlı olan atalarımızın yaptığı tapınaklar ise görülmeye değer. Onlar tanrıların tapınaklarını dinlerine sadakatleri ile kendi evlerini de ünleri ile süslüyorlardı, yenilenlerden de haksızlık yapma serbestliğinden başka bir şey koparamıyorlardı. Fakat tam tersi olarak şunlar, bu alçaktan da alçak adamlar, cesur ve muzaffer adamların bıraktıklarını bütün suçlardan en ağırını işleyerek, sanki yetki kullanmak haksızlık yapmış gibi müttetiklerden tamamen koparmışlardır.”

## Ek 8. De Coniuratione Catilinae, XIII:

XIII. “Nam quid ea memorem, quae nisi eis qui videre nemini credibilia sunt, a privatis compluribus subvorsus montis, maria constrata esse? Quibus mihi videntur ludibrio fuisse divitiae; quippe quas honeste habere licebat, abuti per turpitudinem properabant. Sed libido stupri, ganeae ceterique cultus non minor incusserat; viri muliebria pati, mulieres pudicitiam in propatula habere; vescendi causa terra mariaque omnia exquirere, dormire prius quam somni cupido esset, non famem aut sitim neque frigus neque lassitudinem opperiri sed ea omnia luxu antecapere. Haec iuventutem, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebant. Animus imbutus malis artibus haud facile libidinibus carebat; eo profisius omnibus modis quaestui atque sumptui deditus erat.”

“Oysa hiç görmeden kişilerin inanabileceği şeyleri, birçok özel kişi tarafından dağların devrilmiş, denizlerin döşenmiş olduğunu ne diye anayım? Servetin bunlar için oyuncak olduğu görülüyor; çünkü onurla ellerinde tutmaları gerekli olanı rezillikle tüketmekte aceleci davranıyorlardı. İffetsizlik oyunu, genelevler ve diğer zevkler de daha az vuku bulmamıştı; erkekler kadın gibi davranıyorlar, kadınlar ise açıktan açığa iffetlerini satıyorlardı. Doymak uğruna tasarlamadıkları hiçbir şey, ne deniz ne de kara yolculuğu kalıyor, uykuyu arzu etmekten ziyade uyuyorlar, ne açlığı ne susuzluğu ne üşümeyi ne de yorulmayı bekliyorlardı, fakat aşırı sefahatleri bütün bu şeylerin önüne geçiyordu. Ailenin serveti eksil olduğunda bu şeyler gençliği suç işlemeye teşvik ediyordu. Kendini kötü alışkanlıklara alıştıran kişi kötü alışkanlıklarından kolayca uzak duramazmış; her yoldan kazanmaya ve harcamaya teslim olmak bundan ileri geliyordu.”

## Ek 9. De Coniuratione Catilinae, XVIII:

XVIII. “Sed antea item coniuravere pauci contra rem publicam, in quis Catilina fuit; de qua quam verissime potero dicam. L.Tullo et M.Lepido consulibus P. Autronius et P. Sulla designati consules legibus ambitus interrogati poenas dederant. Post paulo Catilina pecuniarum repetundarum reus prohibitus erat consulatum petere, quod intra legitimos dies profiteri nequiverat. Erat eodem tempore Cn. Piso, adulescens nobilis, summae audaciae egens, factiosus, quem ad perturbandam rem publicam inopia atque mali mores stimulabant. Cum hoc Catilina et Autronius circiter nonas Decembris consilio communicato parabant in Capitolio kalendis Ianuariis L. Cottam et L.Torquatum consules interficere, ipsi fascibus correptis Pisonem cum exercitu ad optinendas duas Hispanias mittere. Ea re cognita rursus in nonas Februarias consilium caedis transtulerant. Iam tum non consulibus modo, sed plerisque senatoribus perniciem machinabantur. Quodni Catilina maturasset pro curia signum sociis dare, eo die post conditam urbem Romam pessimum facinus patratum foret. Quia nondum frequentes armati convenerant, ea res consilium diremit.”

“Önceleri aralarında Catilina'nın da bulunduğu birkaç kişi devlete karşı suikast düzenlemişti; bu konu hakkında olabildiğince gerçeğe uygun konuşacağım. Lucius Tullus<sup>1</sup> ve Manius Lepidus<sup>2</sup> konsül iken, konsül seçilen Publius Autronius<sup>3</sup> ve Publius Sulla<sup>4</sup> rüşvetçiliğe karşı olan yasa gereği sorguya çekilmiş ve cezaya çarptırılmışlardır. Hemen sonra zimmetine para geçirmekten dolayı sanık olan Catilina'nın meşru süre içinde beyan etmediği gerekçesiyle konsüllüğe adaylığını koymasına engel olunmuştu. O süre zarfında kötü ahlakı ve yoksulluğu yüzünden devlet düzenini bozmaktan çekinmeyen çok cüretkâr, muhtaç, fesat çıkaran Gnaeus Piso adında soylu bir genç vardı. Catilina ve Autronius muhakemelerini Aralık ayını takriben paylaşarak, Ocak ayının başlarında Piso ile birlikte konsül Lucius Cotta ve Lucius Tarquatus'u öldürmeye hazırlıyorlardı, kendileri konsüllük gücünü yakalayınca, Piso'yu ordu ile birlikte iki İspanya'yı almak için göndereceklerdi. Bu durum anlaşılınca konsül öldürme işini Şubat ayının sonuna ertelemişlerdi. Şimdi artık sadece konsülleri değil, senatorlerin çoğunu da öldürmek için kumpaslar kuruyorlardı. Eğer Catilina senato binasının önünde ortaklarına işaret vermekte acele etmemiş olsaydı, Roma kentinin kuruluşundan sonra o gün suçların en kötüsü işlenmiş olacaktı. Çünkü henüz silahlı kalabalık bir araya gelmemiştir, bu durum da tasarıyı sona erdirdi.”

---

<sup>1</sup> Cicero'nun praetor olduğu İ.Ö. 66 yılındaki konsüldür.

<sup>2</sup> Lucius Tullus'un arkadaşı ve İ.Ö. 65-66 yılı konsülüdür.

<sup>3</sup> İ.Ö. 75 yılında quaestor, 66'da ise konsül seçilmiştir. Catilina'nın ilk tertibine katılmakla suçlanmış ve sürgüne gönderilmiştir.

<sup>4</sup> Lucius Cornelius Sulla'nın akrabası olup Publius Antonius ile birlikte İ.Ö. 65'te konsül seçilmiş, Catilina'nın ilk tertibine katılmakla suçlanmış ancak Cicero'nun desteği ile aklanmıştır.

## Ek 10. De Coniuratione Catilinae, XIX:

XIX. “Postea Piso in citeriorem Hispaniam quaestor pro praetore missus est adnitente Crasso, quod eum infestum inimicum Cn. Pompeio cognoverat. Neque tamen senatus provinciam invitus dederat, quippe foedum hominem a re publica procul esse volebat; simul quia boni complures praesidium in eo putabant et iam tum potentia Pompei formidulosa erat. Sed is Piso in provincia ab equitibus Hispanis quos in exercitu ductabat iter faciens occisus est, Sunt qui ita dicant, imperia eius iniusta, superba, crudelia Barbaros nequivisse pati; alii autem equites illos Cn. Pompei veteras fidosque clientis voluntate eius Pisonem aggressos; etm̄stirnumquam Hispanos praeterea tale facinus fecisse, sed imperia saeva multa antea perpressos. Nos eam rem in medio relinquemus. De superiore coniuratione satis dictum.”

“Daha sonra Piso, Crassus’un çabasıyla Doğu İspanya’ya quaestor pro praetor olarak gönderildi. Çünkü Crassus onu Gnaeus Pompeius’un tehlikeli bir düşmanı olduğunu biliyordu. Bununla birlikte senato ona eyaleti isteksizce vermemişti, çünkü böyle aşağılık bir adamın devletten uzak olmasını istiyordu; aynı zamanda birçok iyi kişi onda, o zamanlar Gnaeus Pompeius’un dehşet saçan gücüne karşı kendine destek bulduğunu düşünüyordu. Fakat Piso önderliğini yaptığı orduda bulunan İspanyalı atlılar tarafından yolculuk yaparken öldürüldü, yabancıların onun adaletsiz, kibirli, acımasız emirlerine katlanamamış olduğunu söyleyenler olmuştur, kimileri ise Gnaeus Pompeius’un eski ve sadık tabileri olan atlıların, onun isteğiyle Piso’ya saldırmış olduklarını söyler. Bunun yanı sıra İspanyalılar hiç bu türde bir cinayet işlememişlerdir, fakat daha önce gaddarca olan birçok emirlere sabırla dayanmışlardır. Biz bu olayı sallantıda bırakacağız. Önceki tertip üzerine bu kadar söz etmek yeter.”

## Ek 11. De Coniuratione Catilinae, XXV:

XXV. “Sed in eis erat Sempronia, quae multa saepe virilis audaciae facinora commiserat. Haec mulier genere atque forma, praeterea viro atque liberis satis fortunata fuit; litteris Graecis et Latinis docta, psallere et saltare elegantius, quam necesse est probae, multa alia, quae instrumenta luxuriae sunt. Sed ei cariora semper omnia quam decus atque pudicitia fuit; pecuniae an famae minus parceret, haud facile discerneres; libido sic accensa, ut saepius peteret viros quam peteretur. Sed ea saepe antehac fidem prodiderat, creditum abiuraverat, caedis consela fuerat, luxuria atque inopia praeceps abierat. Verum ingenium eius haud absurdum; posse versus facere, iocum movere, sermone uti vel modesto vel molli vel procaci; prorsus multae facetiae multusque lepos inerat.”

“Aralarında erkek cesareti gerektiren pek çok işlere girişmiş olan Sempronia da vardı. Bu kadın soy, güzellik bunun yanı sıra eş ve çocuk yönünden de yeterince talihli idi: Yunan ve Latin edebiyatını bilir, lir çalar ve namuslu bir kadına yakıştığından daha güzel dans ederdi, lüks düşkünlüğü için gerekli olan başka pek çok şey de çabasıydı. Aslına bakılırsa her şey onun için şeref ve namustan daha değerliydi; paraya mı yoksa üne mi daha az aldırış ederdi kolayca ayırt edemezdin; şehvetle öylesine yanardı ki, erkeklerin onu istemesinden sık kendisi onları isterdi. O önceleri pek çok kez sözünden caymış, borcunu inkâr etmiş, adam öldürmede suç ortağı olmuştu, zevk düşkünlüğü ve yokluk onu baş aşağı devirmişti. Şüphesiz dehası hiç küçümsenemezdi; dizeler yazmayı, şakalar yapmayı, kimi zaman ölçülü, kimi zaman yumuşak, bazen de kışkırtıcı konuşmayı bilirdi, kısacası çok nükteli ve çok çekiciydi.”

## Ek 12. De Coniuratione Catilinae, XXXVI.3-5:

XXXVI.4 “Praeterea decernit uti consules dilectum habeant, Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturet, Cicero urbi praesidio sit. Ea tempestate mihi imperium populi Romani multo maxime miserabile visum est. Cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parerent, domi otium atque divitiae, quae prima mortales putant, adfluerent, fuere tamen cives qui seque remque publicam opstinatis animis perditum irent. Namque duobus senati decretis ex tanta

*multitudine neque praemio inductus coniurationem patefecerat neque ex castris Catilinae quisquam omnium discesserat; tanta vis morbi aequae uti tabes plerosque civium animos invaserat.*”

“Senato bu sırada konsüllerin asker toplamalarına, Antonius’un vakit kaybetmeden orduyla Catilina’nın peşine düşmesine, Cicero’nun şehri savunmasına karar verdi. Bu sırada Roma halkının egemenliği bana zavallıdan da zavallı görünmüştür. Doğudan batıya kadar her şey silahlarla itaat altına alınıp, boyun eğerken, memlekette ölümlülerin en önemli addettikleri huzur ve servet varken, devleti inatçı ruhlarıyla yitirmeye sürükleyen vatandaşlar çıkmıştır. Ancak iki senato kararına karşın böylesine büyük kalabalıktan ne biri ödüle ikna olup tertipten söz etmiş, ne de bir kişi Catilina’nın ordugâhından ayrılmıştır. Bu kadar kuvvetli, salgın bir hastalık pek çok vatandaşın içini sarmıştı.”

### Ek 13. De Coniuratione Catilinae, XXXVII:

XXXVII. “*Neque solum illis aliena mens erat qui conscii coniurationis fuerant, sed omnino cuncta plebes novarum rerum studio Catilinae incepta probabat. Id adeo more suo videbatur facere. Nam semper in civitate quibus opes nullae sunt bonis invident, malos extollunt, vetera odere, nova exoptant, odio suarum rerum mutari omnia student; turba atque seditionibus sine cura aluntur, quoniam egestas facile habetur sine damno. Sed urbana plebes, ea vero praeceps erat de multis causis. Primum omnium, qui ubique probro atque petulantia maxime praestabant, item alii per dedecora patrimoniis amisis, postremo omnes, quos flagitium aut facinus domo expulerat, ei Romam sicut in sentinam confluxerant. Deinde multi memores Sullanae victoriae, quod ex gregariis militibus alios senatores videbant, alios ita divites ut regio victu atque cultu aetatem agerent, sibi quisque, si in armis foret, ex victoria talia sperabat. Praeterea iuventus, quae in agris manuum mercede inopiam toleraverat, privatis atque publicis largitionibus excita urbanum otium ingrato labori praetulerat. Eos atque alios omnis malum publicum alebat. Quo minus mirandum est homines egentis, malis moribus, maxuma spe, rei publicae iuxta ac sibi consuluisse. Praeterea, quorum victoria Sullae parentes proscripti bona erepta, ius libertatis imminutum erat, haud sane alio animo belli eventum exspectabant. Ad hoc, quicumque aliarum atque senatus partium erant conturbari rem publicam quam minus valere ipsi malebant. Id adeo malum multos post annos in civitatem revertentur.*”

“Sadece tertibin suç ortakları mantıklı düşünmemekle kalmıyor, aynı zamanda bütün bir halk sınıfı devrim isteğiyle Catilina’nın girişimlerini uygun buluyordu. Bunu tamı tamına alışkanlıkla yaptıkları görünüyordu. Zira yoksulluk hasarsız bir şekilde kolaylıkla elde tutulduğundan dolayı devlet içinde daima parası olmayanlar olanları kıskanırlar, kötülerini yüceltirler, eski olandan nefret ederler, yeniliği özlerler, kendi meselelerine karşı olan nefretleri yüzünden her şeyin değişmesi için gayret ederler; endişe etmeden kavga ve ayaklanmalarla beslenirler. Fakat o, şehir halkı birçok nedenden ötürü tehlikelere baş aşağı atılıyordu. İlk önce utanç ve kötü davranışlarla her bir yerde kendilerini fazlasıyla ispat edenler, babalarının mirasını alçakça yitirip rezilliğin veya suçun evinden defettiği herkes tortuya üşüşenler gibi Roma’ya akın etmişti. Bundan sonra Sulla’nın zaferlerini hatırlayan pek çok kişi, kimi sıradan bir asker iken senatör olmuş, bazılarını da krallar gibi yaşam sürecektik kadar zengin gördüklerinden, her biri silahlı olduğunda zaferden böyle şeyler ümit ediyorlardı. Bunun yanı sıra ellerinin emeğiyle yoksulluğa katlanmış olan gençlik, özel veya kamusal cömertliğe kapılıp şehrin huzurunu, hoş gitmeyen çalışmaya yeğlemişti. Onları ve bütün diğerlerini kamu felaketi besliyordu. Bu yüzden kötü ahlaklı, büyük umut sahibi bu yoksul adamların tıpkı kendileri gibi devleti de düşünmemelerine asla şaşmamak gerekir. Üstelik babaları Sulla’nın zaferiyle yasa dışı ilan edilmiş, mülkleri zorla alınca, bağımsızlık hakkı kısıtlanmış olanlar da savaşın sonucunu başka bir ruh haliyle beklemiyorlardı. Buna ek olarak senato partisine karşı olanlar daha az güçlü olsaydı, devletin tümüyle karıştırılmasını bizzat tercih ediyorlardı. Böylece bu kötülük yıllar sonra devlet üzerine dönmüştü.”

### Ek 14. De Coniuratione Catilinae, XXXVIII:

XXXVIII. “*Nam postquam Cn. Pompeio et M. Crasso consulibus tribunicia potestas restituta est, homines adulescentes summam potestatem nacti, quibus aetas animusque ferox erat, coepere senatum criminando plebem exagitare, dein largiundo atque pollicitando magis incendere, ita ipsi*

*clari potentesque fieri. Contra eos summa ope nitebatur pleraque nobilitas senatus specie pro sua magnitudine. Namque, uti paucis verum absolvam, post illa tempora quicumque rem publicam agitavere honestis nominibus, alii sicuti populi iura defenderent, pars quo senatus auctoritas maxuma foret, bonum publicum simulantes pro sua quisque potentia certabant. Neque illis modestia neque modus contentionis erat; utriusque victoriam crudeliter exercebant.”*

XXXVIII. “ Gnaeus Pompeius ve Crassus’un konsül olduğu zamanda temsilcilerin otoriteleri geri verilince, yaşları ve ruhları cesur genç adamlar çok büyük yetki elde edip, senatoya karşı halkı kışkırtmaya, daha sonra da cömertlik ve vaatlerle büyük tahrikler yapmaya, böylece bizzat kendileri ünlü ve güçlü olmaya başladılar. Soyluların çoğu bunlara karşı, görünüşte senatoyu savunmak için ancak kendi itibarları uğruna gayret gösteriyorlardı. Çünkü kısaca gerçeği ifade etmek gerekirse bu zamandan sonra devleti her kim güzel bahanelerle yaşattıysa, bazıları halkın hakkını savunmuş gibi, bir kısmı ise senatonun otoritesi çok yüksek olsun diye kamunun iyiliğini öne sürerek kendi gücü için yarışlıyordu. Mücadelelerinin ne ılımlılığı ne de sınırı vardı: her iki taraf da zaferi acımasızca kullanlıyordu.”

### Ek 15. De Coniuratione Catilinae, XXXIX:

XXXIX. “ Sed postquam Cn. Pompeius ad bellum maritimum atque Mithridaticum missus est, plebis opes imminutae, paucorum potentia crevit. Ei magistratus, provincias, aliaque omnia tenere, ipsi innoxii, florentes, sine metu aetatem agere ceterosque iudiciis terrere, quo plebem in magistratu placidius tractarent. Sed ubi primum dubiis rebus novandi spes oblata est, vetus certamen animos eorum arrexerit. Quod si primo proelio Catilina superior aut aequa manu discessisset, profecto magna clades atque calamitas rem publicam oppressisset; neque illis qui victoriam adepti forent diutius ea uti licuisset, quin defessis et exsanguibus qui plus posset imperium atque libertatem extorqueret. Fuere tamen extra coniurationem complures qui ad Catilinam initio profecti sunt. In eis erat Fulvius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari iussit.

Idem temporibus Romae Lentulus, sicuti Catilina praeceperat, quoscumque moribus aut fortuna novis rebus idoneos credebat aut per se aut per alios sollicitabat, neque solum civis, sed cuiusque modi genus hominum, quod modo bello usui foret.”

“Fakat Gnaeus Pompeius korsanlara ve Mithridates’e karşı savaşmak için gönderildikten sonra halk sınıfının etkisi azaldı, aristokratların gücü ise arttı. Yüksek mevkiiler, eyaletler ve başka her şeyi ellerinde tutuyorlardı, zararsız, refah içinde, korkusuz bir yaşam sürüyorlardı ve görevleri esnasında halk sınıfını daha rahat yönetmek için diğerlerini yargı ile korkutuyorlardı. Ancak meselenin şüpheli olması ile devrim yapma ümidi ortaya çıkar çıkmaz eski mücadele onların yürekliğini canlandırdı. Eğer ilk çarpışmadan Catilina üstün çıkmış veya iki tarafın da güçleri eşit bölünmüş olsaydı, büyük bir hezimetin ve felaketin devleti ezmüş olacağı bir gerçektir; onlar zaferi elde etmiş olsalar dahi uzun süre bu durumdan yararlanamayacaklardı. Zira daha güçlü biri bunların tükenmiş ve zayıf düşmüş olmalarından dolayı yetkilerini ve özgürlüklerini zorla elde edecekti. Yine de tertibin dışında olup başlangıçta Catilina’nın yanında olan birçok kişi olmuştur. Bunların içinde bir senatörün oğlu olan Fulvius da bulunuyordu ki o yolundan geri çağırılıp babasının emriyle öldürülmüştür.

Bu esnada yine Roma’da Lentulus, Catilina’nın tembihlerine uyararak ahlaki veya maddi yönden devrime elverişli olduğuna inandığı kişileri, sadece vatandaşları değil savaşta işe yaramak kaydıyla her çeşit adamı kendisi veya başkaları aracılığı ile kışkırtlıyordu.”

### Ek 16. De Coniuratione Catilinae, LIII.2-6:

LIII.2 “Sed mihi multa legenti multa audienti quae populus Romanus domi militiaeque, mari atque terra, praeclara facinora fecit, forte lubuit attendere quae res maxime tanta negotia sustinisset. Sciebam saepe numero parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse; cognoveram parvis copiis bella gesta cum opulentis regibus, ad hoc saepe fortunae violentiam toleravisse; facundia Graecos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse. Ac mihi multa agitanti



*constabat paucorum civium egregiam virtutem cuncta patravisse eoque factum uti divitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. Sed postquam luxu atque desidia civitas corrupta est, rursus res publica magnitudine sua imperatorum atque magistratuum vitia sustentabat ac, sicuti effeta parentum vi, multis tempestatibus haud sane quisquam Romae virtute magnus fuit. Sed memoria mea ingenti virtute, divorsis moribus fuere viri duo, M. Cato et C. Caesar; quos quoniam res obtulerat, silentio praeterire non fuit consilium, quin utriusque naturam et mores, quantum ingenio possum, aperirem.”*

LIII.2 “ Roma halkının barış ve savaşta, deniz ve karada yapmış olduğu pek çok başarıları okuyan ve işiten biri olarak benim halkın bu kadar büyük çabalara nasıl özen gösterdiğini denetlemem gerekiyordu. Sıkça büyük düşman birliklerine karşı bir avuç insanla mücadele etmiş olduğunu biliyordum; küçük birliklerle güçlü krallıklara karşı savaştığını, bunun yanı sıra kaderin darbesine katlandığını, belagat yönünden Yunanlıların, savaşta ünleri bakımından ise Galyalıların, Romalılarından önde olduklarını öğrenmiştim. Bütün bu şeylerin üzerinde düşününce, her şeyi birkaç vatandaşın üstün erdeminin başarmış olduğu bana aşikâr oluyordu böylece fakirlik zenginliğin, azlık ise çokluğun üstesinden gelmişti. Ancak yurttaşlık, lükse düşkünlük ve serbestlikle bozulduktan sonra, imparatorların ve yüksek memurların kendi kusurları yüzünden, gücü tükenmiş ana-baba gibi geride kalan devletin büyüklüğü idi. Roma’da uzun süredir yiğitlik yönünden büyük bir adam çıkmadı. Ancak benim belleğimde son derece erdemli, ayrı karakterde olan iki kişi vardı: Marcus Cato ile Gaius Caesar, konu onları öne sürdüğüne göre, maksadım sessizce geçmek değil, her ikisinin de karakterini ve ahlakını, aklımın erdiğince anlatmaya karar verdim.”

#### **Ek 17. De Coniuratione Catilinae, LIV:**

LIV. “Igitur eis genus, aetas, eloquentia prope aequalia fuere, magnitudo animi par, item gloria, sed alia alii. Caesar beneficiis ac munificentia magnus habebatur, integritate vitae Cato. Ille mansuetudine et misericordia clarus factus, huic severitas dignitatem addiderat. Caesar dando, sublevando, ignoscendo, Cato nihil largiundo gloriam adeptus est. In altero miseris per fugium erat, in altero malis pernicies. Illius facilitas, huius constantia laudabatur. Postremo Caesar in animum induxerat laborare, vigilare; negotiis amicorum intentus sua neglegere, nihil denegare quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, bellum novom exoptabat, ubi virtus enitescere posset. At Catoni studium modestiae, decoris, sed maxume severitatis erat. Non divitiis cum divite neque factione cum factioso, sed cum strenuo virtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat; esse quam videri bonus malebat; ita quo minus petebat gloriam, eo magis illum sequebatur.”

“Onlar soyu, yaşı, konuşma becerisi bakımından aşağı yukarı aynıydı, yüce kalplilikleri benzer, şöhretleri aynı, ancak biri başka öteki başkaydı. Caesar iyilik ve cömertliği ile büyük sayılıyordu, Cato ise yaşamının iffetliliği ile. İlki ılımlılığı ve acıma duygusu ile ün yapmıştı; ötekine ise sertliği değer kazandırmıştı. Caesar el açıklığı, yatıştırıcılığı ve affediciliği ile Cato ise hiç israf etmemekle üne kavuşmuştur. Biri zavallular için sığınak iken, diğeri kötüler için yok olmaktı. İlkinin nezaketi, ikincisinin ise kararlılığı övülüyordu. Sonra Caesar çalışmayı, zamanını uyanık geçirmeyi, kendi işine döndüğünde dostlarının işini ihmal etmemeyi, bağışlanacak hiçbir değerli şeyi esirgememeyi kendine ilke edinmişti, erdeminin ışık saçabileceği yerde büyük yetki, ordu ve yeni savaşın özlemini çekmedi. Cato’da ise alçakgönüllülüğün, güzel huyluluğun fakat en çok da ciddililiğin sevgisi vardı. Zengin ile zenginlik bakımından, ihtilaf çıkarıcı ile ihtilaf bakımından değil, güçlü ile yiğitlik bakımından, alçakgönüllü ile ar bakımından, masumla sınırlılık bakımından yarıştırdı; iyi görünmek yerine öyle olmayı tercih ederdi; böylece o ünü ne kadar az istiyorsa, ün onu o kadar çok takip ediyordu.”

#### **Ek 18. Bellum Iugurthinum, XVII, 3-7:**

XVII.3. “In divisione orbis terrae plerique in parte tertia Africam posuere, pauci tantum modo Asiam et Europam esse, sed Africam in Europa. Ea finis habet ab occidente fretum nostri maris et Oceani, ab ortu solis declivem latitudinem, quem locum Catabathmon incolae appellant. Mare saevom, inportuosum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arbori infecundus, caelo terraque penuria

*aquarum. Genus hominum salubri corpore, velox, patiens laborum. Plerosque senectus dissolvit, nisi qui ferro aut bestiis interiere; nam morbus haud saepe quemquam superat. Ad hoc malifici generis pluruma animalia. Sed qui mortales initio Africam habuerint, quique postea accesserint, aut quo modo inter se permixti sint, quamquam ab ea fama quae plerosque optinet divorsum est, tamen uti ex libris Punicis, qui regis Hiempsalis dicebantur, interpretatum nobis est, utique rem sese habere cultores eius terrae putant, quam paucissimus dicam. Ceterum fides eius rei penes auctores erit.”*

XVII.3. “Pek çok kişi yeryüzünün bölümlenmesinde Afrika’yı üçüncü bölüme koymuştur, az sayıda kişi ise sadece Asya ve Avrupa’nın olduğunu, Afrika’nın Avrupa içinde olduğunu hesaba katmaktadırlar. Burada batı sınırında bizim deniz ve okyanusu bağlayan bir boğaz, doğu tarafta ise ikamet edenlerin “Catabathmos” diye adlandırdıkları geniş bir arazi vardır. Deniz hiddetlidir, limansızdır; toprak ürün açısından bereketli, hayvan sürüsü için elverişli, ağaç bakımından verimsizdir: yer ve gök suya gereksinim duyar. İnsanlar bedence sağlıklı, süratli, işe dayanıklıdır. Silahla ya da yabani hayvanlar yüzünden ölenlerin dışında, çoğu kişi yaşlılıktan ölü; çünkü hastalığın bir insanı yenmesi pek mümkün değildir. Bunun yanı sıra pek çok zararlı hayvan vardır.

Başlangıçta Afrika’da hangi insanların bulunduğunu, daha sonra bunlara kimlerin iştirak ettiğini veya hangi yolla bunlara karıştıklarını, pek çok kişinin benimsediği bu söylentiden farklı olsa da, Kral Hiempsal’in olduğu söylenen Kartaca kitaplarından anladığıma göre, onun toprakları üzerinde ikamet edenlerin olayı düşündükleri ölçüde, olabildiğince az konuşacağım. Diğer yandan bu konuda sorumluluk yazarlarındır.”

## Ek 19. **Bellum Iugurthinum, XVIII:**

XVIII. “Africam initio habuere Gaetuli et Libyes, asperi incultique, quis cibus erat caro ferina atque humi pabulum uti pecoribus. Ei neque moribu neque lege aut imperio cuiusquam regebantur; vagi palantes, quas nox coegerat sedes habebant.

*Sed postquam in Hispania Hercules, sicuti Afri putant, interiit, exercitus eius, compositus ex variis gentibus, amisso duce ac passim multis sibi quisque imperium petentibus, brevi dilabitur. Ex eo numero Medi, Persae et Armenii, navibus in Africam transvecti, proximos nostro mari locos occupavere, se Persae intra Oceanum magis; eique alveos navium invorsos pro tuguriis habuere, quia neque materia in agris neque ab Hispanis emundi aut mutandi copia erat; mare magnum et ignara lingua commercio prohibebant. Ei paulatim per conubia Gaetulos secum miscuere, et, quia saepe temptantes agro alia deinde alia loca petiverant, semet ipsi Nomadas appellavere. Ceterum adhuc aedificia Numidarum agrestium, quae mapalia illi vocant, oblonga incurvis lateribus, tecta quasi navium carinae sunt.*

*Medis autem et Armeniis accessere Libyes- nam ei propius mare Africum agitabant, Gaetuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus, eique mature oppida habuere; nam freto divisi ab Hispania mutare res inter se instituerant. Nomen eorum paulatim Libyes corrumpere, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes.*

*Sed res Persarum brevi adolevit ac postea nomine Numidae propter multitudinem a parentibus digressi, possedere ea loca, quae proxume Carthagine Numidia appellatur. Deinde utriusque alteris freti finitimos armis aut metu sub imperium suum coegere, nomen gloriisque sibi addidere, magis ei, qui ad nostrum mare processerant, quia Libyes quam Gaetuli minus bellicosi. Denique Africae pars inferior pleraque ab Numidis possessa est, victi omnes in gentem nomenque imperantium concessere.”*

XVIII. “Afrika’da başlangıçta Gaetul’ lar ve Libyalı’ lar ikamet etmişlerdir, bunlar kaba ve sert insanlardır, sürüler gibi vahşi hayvan etiyile, toprakta olan otlarla beslenirlerdi. Ne törelere göre, ne yasayla ne de emirle idare edilirdi; boş yere dolaşıp dururlarken, gecenin bastıracağı yerde oturup kalırlardı.

Ancak Afrikalılar’ın düşündüklerine göre; Hercules’in İspanya’da ölümünden sonra çeşitli soylardan bir araya getirmiş olduğu ordusu önderini yitirince pek çoklarının kendi başlarına orada burada yetke istemesinden sonra dağıldı. Bunlardan Medler, Persler, Ermeniler gemilerle Afrika’ya geçip bizim denizimizin en yakın yerlerini işgal ettiler, Persler ise daha ziyade okyanusa doğru olan yerleri işgal ettiler; gemi teknelerini altüst ederek kulübe olarak kullandılar. Zira memlekette araç gereç yoktu ve bunları İspanya’dan satın alma ya da değiştirme olanağı da yoktu, denizin büyük

olması ve dil bilmemeleri de ticari ilişkiyi engelliyordu. Bunlar tedricen evlilik yolu ile Gaetul' lerle karıştılar, toprak araştırmak için daima buradan başka yerlere gittiklerinden, kendilerini “ Nomad” adı ile çağırıldılar. Diğer yandan Numid köylülerinin, mapalia diye adlandırdıkları evlerinin, boyu eninden büyük, çatısı örtülü sanki bir gemi teknesi gibidir.

Libyalılar, Medlere ve Ermenilere yanaştılar- çünkü onlar Afrika denizine daha yakın yaşıyorlardı, Gaetul'ler çok sıcak bölgeden uzak olmayan bir ülkede oturuyorlardı, bunlar erken zamanda kasabalar kurdular; zira İspanya'dan bir boğaz ile ayrıldıklarından kendi aralarında değiş-tokuş ile durumu düzenlemişlerdi. Libyalılar onların adlarını yavaşça bozmuş, Medleri barbar dilinde “Mauri” diye çağırılmışlardır.

Ancak, Perslerin gücü kısa zamanda arttı ve bundan sonra “Numid” diye adlandırılanlar kalabalık olmalarından dolayı ebeveynlerinden ayrılarak, Kartaca'ya yakın olan ve Numidia denilen yerleri ele geçirmişlerdir. Bundan sonra her ikisi de komşularını silahla ya da korkuyla kendi egemenlikleri altına girmek zorunda bıraktılar ve kendi isimlerine ün kattılar, Libyalılar Gaetul'lerden daha az savaşçı olduklarından, bizim denize doğru Gaetul'ler ilerlemişlerdi. Sonunda Afrika'nın aşağı kesiminin çoğu Numidyalılar tarafından ele geçirildi, yenilmiş olanların hepsi bu soya, isme ve yönetime teslimiyet gösterdi.”

## Ek 20. **Bellum Iugurthinum, XIX:**

XIX. “Postea Phoenice, alii multitudinis domi minuendae gratia, pars imperi cupidine sollicitata plebe et aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Hadrumantum, Lepcim aliasque urbis in ora maritima condidere eaeque brevi multum auctae, pars originibus suis praesidio, aliae decori fuere. Nam de Carthagine silere melius puto quam parum dicere, quoniam alio properare tempus monet.

Igitur ad Catabathmon, qui locus Aegyptum ab Africa dividit, secundo mari prima Cyrene est, colonia Theraeon, ac deinceps duae Syrtes interque eas Lepcis; deinde Philaenon arae, quem locum Aegyptum vorsus finem imperi habuere Carthaginienses; post aliae Punicae urbes. Cetera loca usque ad Mauretanium Numidae tenent, proximi Hispania Mauri sunt. Super Numidiam Gaetulos accepimus partim in tuguriis, alios incultius vagos agitare, post eos Aethiopas esse, dehinc loca exusta solis ardoribus.

Igitur bello Iugurthino pleraque ex Punicis oppida et finis Carthaginiensium, quos novissime habuerant, populus Romanus per magistratus administrabat; Gaetulorum magna pars et Numidiae usque ad flumen Muluccham sub Iugurtha erant; Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat, praeter nomen cetera ignarus vermiştir populi Romani itemque nobis neque bello neque pace antea cognitus. De Africa et eius incolis ad necessitudinem rei satis dictum.”

XIX. “Daha sonra Fenikeliler, bazıları memleketteki kalabalığı azaltmak için, bazıları ise egemenlik arzusu ile halkı ve yeniliklere istekli olan bazı kişileri kışkırtarak deniz kıyısında Hippo, Hadrumantum, Leptis ile diğer bazı şehirleri kurdular, bunlar kısa süre içinde refaha kavuşunca, bir kısmı kendi asıl kentlerinin muhafızı, diğeri ise güzelliği oldu. Kartaca hakkında bir şeyler söylemek yerine hiçbir şey söylememek daha iyi, zira başka bir konuya geçmenin vakti geldi.

Mısır'ı Afrika'dan ayıran Katabathmos civarında deniz boyunca öncelikle Theralılar'ın ikametleri, Kyrene, sonra sırayla ikinci olan Syrtes ve arada Leptis, sonra ise Kartacalılar'ın, Mısır bölgesinde egemenlik alanlarının sınırını çevreleyen Philaenuslar'ın sunakları, sonra ise başka Kartaca şehirleri vardır. Mauretania'ya kadar başka yerler Numid'lerin elinde bulunmaktadır, İspanya'ya en yakında olanlar ise Maur'lardır. Numidia'nın üst kısımlarında Gaetul'lerin bir kısmının küçük kulübelerde, diğer kısmının ise dolaşarak yabanıl bir hayat sürdüklerini, bunlardan sonra Aithioplalar'ın yaşadıklarını, bundan sonra da kızgın güneşle yanan yerleri bilirim.

Iugurtha Savaşı'nda Kartaca kasabalarından çoğunu, Kartacalılar'ın daha yeni ele geçirdiği ülkeleri Roma halkı yüksek memurlar aracılığı ile yönetiyordu. Gaetul'lerin büyük bir kısmı ve Mulucchama kadar Numidler'in hepsi Iugurtha'nın egemenliğindeydi; Maurular'ın hepsini ise kral Bocchus yönetiyordu, Roma halkı üzerine adından başka hiçbir bildikleri yoktu, biz de önceleri onları ne savaş ne de barış yoluyla bilirdik. Afrika ve onun yerlileri hakkında konuşmam gerektiği kadar konuştum.”

## Ek 21. **Bellum Iugurthinum, XLI:**

XLI. “*Ceterum mos partium et factionum ac deinde omnium malarum artium paucis ante annis Romae ortus est otio atque abundantia earum rerum, quae prima mortales ducunt. Nam ante Carthaginem deletam populus et senatus Romanus placide modesteque inter se rem publicam tractabant, neque gloriae neque dominationis certamen inter civis erat; metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat. Sed ubi illa formido mentibus decessit, scilicet ea, quae res secundae amant, lascivia atque superbia incessere. Ita quod in adversis rebus optaverant otium postquam adepti sunt, asperius acerbisque fuit. Namque coepere nobilitas dignitatem, populus libertatem in lubidinem vortere, sibi quisque ducere, trahere, rapere. Ita omnia in duas partis abstracta sunt, res publica, quae media fuerat, dilacerata.*

*Ceterum nobilitas factione magis pollebat, plebis vis soluta atque dispersa in multitudine minus poerat. Paucorum arbitrio belli domique agitabatur, penes eosdem aerarium, provinciae, magistratus, gloriae triumphique erant; populus militia atque inopia urgebatur; praedas bellicas imperatores cum paucis diripiebant, interea parentes aut parvi liberi militum, uti quisque potentiore confinis erat, sedibus pellebantur. Ita cum potentia avaritia sine modo modestiaque invadere, polluere et vastare omnia, nihil pensi neque sancti habere, quoad semet ipsa praecipitavit. Nam ubi primum ex nobilitate reperti sunt qui veram gloriaminiustae potentiae anteponerent, moveri civitas et dissensio civilis quasi permixtio terrae oriri coepit.”*

XLI. “*Ölümlülerin göz önünde bulundurdukları huzur ve bolluk yüzünden birkaç yıldır ilk olarak partiler arası çekişme, sonra da kötülük oyunları Roma’da belirdi. Zira Kartaca yıkılmadan önce Roma halkı ve senatosu devleti kendi aralarında., sessiz ve ölçülü bir şekilde yönetiyordu, vatandaşlar arasında ne şöhrat ne de yetki için bir mücadele vardı: düşman korkusu vatandaşları iyi davranışlar içinde tutuyordu. Fakat bu korku akıllardan çekilip gidince muvaffakiyeti seven tedbirsizlik ve küstahlık vuku buldu. Böylece insanlar talihsizlik içinde özledikleri huzura ulaşınca, bu onlara daha acı ve daha zor geldi. Çünkü soylular mevkilerini, halk da özgürlüğü isteklerinden yana çevirdi, her biri kendine göre yönetti, yürüttü ve kapıp götürdü. Böylece her şey iki kesime ayrıldı, ayrılan, arada kalan devlet oldu.*

*Diğer yandan soylular örgütlü olduklarından daha kudretliydi, halk çoğunluk olsa da gevşek ve dağınık gücünden ötürü daha az etkiliydi. Savaş ve barışta azınlığın isteğine göre yaşanıyor, devlet hazinesi, eyalet yönetimi, kamu yüksek görevleri, şanlı işler ve galibiyetler yine onlarındı; halk askerlik ve yoksulluktan eziliyordu. Böylece ölçü ve ıslahat olmaksızın güç ile birlikte doyumсуzluđ kendini harap edinceye değin her yeri sarsıyordu, kirletiyordu ve tahrip ediyordu, ne bir şeye saygı duyuyordu, ne de bir şeyi tartıyordu. Çünkü soylular arasında gerçek ünü haksız güce tercih edenler olduğunda, toplum harekete geçmeye ve vatandaşlar arasındaki uyuşmazlıklar yeryüzünü sarsan bir deprem gibi belirmeye başladı.”*

## Ek 22. **Bellum Iugurthinum, XLII:**

XLII. “*Nam postquam Ti. et C. Gracchus, quorum maiores Punico atque bellis multum rei publicae addiderant, vindicare plebem in libertatem et paucorum scelera patefacere coepere, nobilitas noxia atque eo percussa, modo per socios ac nomen Latinum, interdum per equites Romanos, quos spes societatis a plebe dimoverat, Gracchorum actionibus obviam ierat, et primo Tiberium, dein paucos post annos eadem ingredientem Gaium, tribunum alterum, alterum triumvirum coloniis deducendis, cum M. Fulvio Flacco ferro necaverat. Et sane Gracchis cupidine victoriae haud satis moderatus animus fuit. Sed bono vinci satius est quam malo more iniuriam vincere.*

*Igitur ea victoria nobilitas ex lubidine sua usa multos mortalis ferro aut fuga exstinxit plusque in relicum sibi timoris quam potentiae addidit. Quae res plerumque magnas civitatis pessum dedit, dum alteri alteros vincere quovis modo et victos acerbius ulcisci volunt. Sed de studiis partium et omnis civitatis moribus si singillatim aut pro magnitudine parem disserere, tempus quam res maturius me deseret. Quam ob rem ad inceptum redeo.”*

XLII. “Kartaca’da ve diğer savaşlarda ataları devleti yücelten Tiberius ve Gaius Gracchus halkı özgür kılmaya, azınlığın suçlarını ortaya çıkarmaya başladıktan sonra, kabahat işlemiş ve bundan ötürü güveni sarsmış olan soylular, müttefikleri veya Latin adını taşıyanları bazen de müttefik olma ümidi ile halktan ayrılmış olan Romalı atlıları kullanarak Gracchus’ların eylemine karşı koymuşlardır. İlk önce halk temsilcisi Tiberius’u, birkaç yıl geçtikten sonra ise aynı yolda ilerleyen temsilci Gaius’u, koloni kuran halk temsilcisini, Marcus Fulvius Flaccus’u kılıçla öldürmüştü. Gerçekten Gracchuslar zafer tutkusu ile yeterli ölçüde ılımlı olmadılar. Fakat iyi bir kişi için yenilmek, adaletsizliği kötü bir davranışla yenmekten daha iyidir.

Böylece soylular kendi tutkularından ötürü bu zaferden yararlanarak pek çok ölümlünün hayatını kılıçla veya sürgünle söndürdüler, gelecek için kendilerine güçten çok korkuyu kattılar. Bazıları diğerlerini her hangi bir yolla yenmek ve yenilmiş olanların öcünü almak istediği için, bu mesele pek çok büyük toplumu mahvetti. Fakat partilerin çalışmaları ve yurttaşların bütün davranışları hakkında tek tek veya taşıdıkları öneme göre tartışsam, meseleden ziyade zaman beni bırakır. Bu yüzden meseleleri bıraktığım yere geri dönüyorum.”

### Ek 23. **Bellum Iugurthinum, LXXVIII:**

LXXVIII. “*Id oppidum ab Sidoniis conditum est, quos accepimus profugos ob discordias civilis navibus in eos locos venisse; ceterum situm inter duas Syrtis, quibus nomen ex re inditum. Nam duo sunt sinus prope in extrema Africa impares magnitudine, pari natura. Quorum proxima terrae praealta sunt, cetera, uti fors tulit, alta, alia in tempestate vadosa. Nam ubi mare magnum esse et saevire ventis coepit, limum harenamque et saxa ingentia fluctus trahunt: ita facies locorum cum ventis simul mutatur, Syrtes ab tractu nominatae.*

*Eius civitatis lingua modo convorsa conubio Numidarum; legum cultusque pleraque Sidonica, quae eo facilius retinebant, quod procul ab imperio regis aetatem agebant. Inter illos et frequentem Numidiam multi vastisque loci erant.*”

LXXVIII. “Bu kasaba, yurttaşların anlaşmazlıklarından dolayı buraya gemiler ile gelmiş olduğunu öğrendiğimiz Sidon’lular tarafından kurulmuştur; diğer yandan burası adını bulunduğu mevkinden alan iki Syrtis arasındaydı. Zira Afrika’nın en dıştaki ucunda, eşsiz büyüklükte doğal yapıları birbirine benzer iki körfez bulunur. Bunların karaya en yakın olan tarafı derindir, diğer tarafı duruma göre bazı zamanlarda derin, bazı zamanlarda ise sığdır. Çünkü deniz rüzgârla öfkelenmeye başladığında dalgalar balçığı, kumu ve kocaman taşları sürükler: bu şekilde yerin şekli rüzgârla birlikte değişir, Syrtis ismi “peşinden sürükleme”den gelir.

Numidia’lılar ile evlenme yoluyla bu kentin sadece dili değişmiştir; yasa ve törelerin çoğu Sidonlu’lara aittir, bunu kolaylıkla koruyorlardı, çünkü kralın egemenliğinden uzakta yaşıyorlardı. Onlarla Numidia’lılar arasında pek çok ve çorak bölgeler vardı.”

### Ek 24. **Bellum Iugurthinum, LXXIX:**

LXXIX. “*Sed quoniam in eas regiones per Lepcitanorum negotia venimus, non indignum videtur egregium atque mirabile facinus duorum Carthaginensium memorare; eam rem nos locus admonuit. Qua tempestate Carthaginenses pleraque Africa imperitabant, Cyrenenses quoque magni atque opulenti fuere. Ager in medio harenosus, una specie; neque flumen neque mons erat, qui finis eorum discerneret. Quae res eos in magno diuturnoque bello inter se habuit.*

*Postquam utrimque legiones item classes saepe fusae fugataeque, et alteri alteros aliquantum attriverant, veriti ne mox victos victoresque defessos alius aggredieretur, per indutias sponsionem faciunt, uti certo die legati domo proficiscerentur; quo in loco inter se obvii fuissent, is communis utriusque populi finis haberetur. Igitur Carthagine duo fratres missi, quibus nomen Philaenis erat, maturavere iter pergere. Cyrenenses tardius iere. Id socordiane an casu acciderit parum cognovi. Ceterum solet in illis locis tempestas haud secus atque in mari retinere. Nam ubi per loca aequalia at nuda gignentium ventus coortus harenam humo excitavit, ea magna vi agitata ora oculosque implere solet; ita prospectu impedito morari iter. Postquam Cyrenenses aliquanto posteriores se esse vident et ob rem corruptam domi poenas metuunt, criminari Carthaginensis ante tempus domo digressos, conturbare rem, denique omnia malle quam victi abire. Sed cum poeni aliam condicionem, tantum*

*modo aequam, peterent, Graeci optionem Carthaginiensium faciunt, ut vel illi, quos finis populo suo peterent, ibi vivi obruerentur, vel eadem condicione sese quem in locum vellent processuros. Philaeni Condicione probata seque vitamque suam rei publicae condonavere: ita vivi obruti. Carthaginienses in eo loco Philaenis fratribus aras consecravere aliique illis domi honores institui. Nunc ad rem redeo.”*

LXXIX. “Leptis’lilerin işlerinden ötürü bu bölgelere geldiğimize göre, iki Kartacalının eşi ve benzeri bulunmayan, hayret verici işini hatırlatmak bana yersiz görünmüyor, konu bu yerden aklıma geldi. Kartacalılar Afrika’nın güçlü kesimine egemen oldukları zaman, Kyrene’liler de güçlü ve zengindi. Arada kalan arazi kumlu ve tek surette idi; onların sınırlarını ayıracak olan ne bir ırmak ne de bir dağ bulunuyordu, bu yüzden sürekli kendi aralarında savaş halindeydiler.

Sonraları ordular, donanmalar her iki yanda daima bozguna uğrattılır ve defedilirdi, bir taraf diğer tarafı bir hayli ezmişti, çok geçmeden, galiplere ve yenilenlere birilerinin saldırmasından korkarak belirli bir günde kendi ülkelerinden ilerlemeleri için bir antlaşma yaptılar: karşılaştıkları yer her iki halk için de sınır olacaktı. Kartaca’dan Philenus adlı iki kardeş gönderildi, hızlı bir şekilde yola koyuldular. Kyrene’liler yavaş yavaş gittiler. Bu tembellikten mi yoksa sebebi rastlantı mı bilmiyorum. Diğer yandan bu yerlerde fırtına tıpkı denizde olduğu gibi engel olur. Düz ve çıplak olan bölgelerde rüzgâr meydana çıkıp yerden kumu yükselttiğinde toprak savrulur insanların gözlerine ve ağızlarına dolmaya alışkındır; bu şekilde insanların önünü görmesine ve ilerlemesine engel olur. Sonra Kyrene’liler kendilerinin bir hayli geride olduklarını görünce bu işi bozdular diye yurtlarında ceza almak korkusuna kapıldılar, Kartacalıları zamanından önce ülkelerinden yola çıkmakla, durumu karıştırmakla suçladılar, sonra da yenilip çekilmektense her şeyi yapmayı tercih ettiler. Kartacalılar uygun olması durumunda her şeyi kabul ettiklerinden, Yunanlılar seçimi Kartacalılara bıraktılar: halkların sınırının çizileceği yere ya diri diri gömülecekler ya da bu durumda diğerleri istedikleri yere doğru ilerleyeceklerdir. Philenus’lar bu durumu uygun bularak kendilerini ve yaşamlarını devlete armağan ettiler: bu şekilde diri diri gömüldüler. Kartacalılar, Philenus kardeşler için bu yere sunaklar diktiler, yurttan onlar için başka saygı törenleri de düzenlendi. Artık konuya dönüyorum.”

## Ek 25. **Historiae II** (Maurenbrecher’in Fragmanları):

1-Cum praedixero positum insulae.  
Adanın konumunu anlattıktan sonra.

2-Sardinia in Africo mari facie vestigi humani in orientem quam occidentem latior prominet.  
Afrika denizinde bulunan Sardinia, batıdan ziyade doğuya doğru tıpkı bir insanın ayak izi görünümünde uzanmaktadır.

3-SOLINUS-Sardinia quoque, quam apud Timaeum Sandalio tin legimus, Ichnusam apud Crispum, in quo mari sita sit, quos incolarum auctores habeat, satis celebre est.  
SOLINUS-Timaeus’ta Sandalio tin, Crispus’ta Ichnusa olarak okuduğumuz Sardinia’nın da hangi denizde konuşlandığı, yerli halkın liderlerinin kimler olduğu sık sık tekrarlanır.

4-Geryonis  
Geryon’un (Hercules’in öldürdüğü üç bedenli kral)

5-Ut alii tradiderunt, Tartessus Hispaniae civitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gaddir habent.  
Başkalarının aktardığı gibi, İspanya’nın, şimdi ismi Gaddir şeklinde değişmiş olarak Tyrii kavminin elinde bulunan Tartessus kentini,

6-Apollinis filius et Cyrenes.  
Apollo’nun oğlu ve Cyrene’nin (Kuzey Afrika kenti)

7-..... an Ialo... incertum tra(...) ariri (...) is an testimonium adscitae gentis. Balaros Corsi transfugas (Pa)llanteos, alii Numidas, pars Hispanos putant (de) Poenorum exercitu; genus ingenio mobili aut sociorum metu infidum (fu)sci veste cultu barba. Bello Celtiberico et lac[.....] Daedalum ex Sicilia profectum quo Minonis iram atque opes fugerat.

.... ya Iolaus'a ... belirsiz ... yoksa yabancı bir halkın kanıtı(nı). Korsikalılar Balari kavminin Pallantialı kaçaklar, bazıları Numidialılar, bir kısmı Kartacalılar ordusundan Hispanialılar olduklarını düşündürler; çevik yaratılışlı olmaları ya da müttefiklerine duydukları korku sebebiyle güvenilirmez (hain), koyu esmer, elbise giyen, terbiye görmüş sakallı bir soy. Keltiber savaşında ve ... Daedalus Sicilya'dan yola çıktı, oraya Minos'un öfkesinden ve gücünden kaçmıştı.

8- *SERVIUS- Capys Campaniam, Helenus Macedoniam, alii Sardiniam secundum Sallustium tenuerunt.*

*SERVIUS- Sallustius'a göre, Capys (Anchises'in babası) Campania'ya, Helenus (Priamos'un oğlu) Makedonya'ya, diğerleri Sardinia'ya zaptettiler.*

9-*SERVIUS- Troiano tempore invadendarum terrarum caussa fuerat navigatio, uti Sallustius meminit, facili tum mutatione sedum.*

*SERVIUS-Sallustius'un düşündüğü gibi, o sırada oturulacak yerlerin değiştirilmesi kolay olduğundan, Troia zamanında deniz yolculuğu topraklar işgal etmek amacıyla gerçekleşmişti.*

10-*In Sardinia enim nascitur quaedam herba, ut Sallustius dicit, apiastri similis. Haec comesa ora hominum rictus dolore contrahit et quasi ridentis interimit.*

*Zira, Sallustius'un dediği gibi, Sardinia'da melisa (oğulotu) benzeri bir ot yetişir. Bu ot yendiğinde ağız içinde oluşan bir acı sebebiyle, yüzleri buruşturur ve insanları sanki gülüyorlarmış gibi öldürür.*

11-*Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quam prope littora regebat corsa nomine Ligus mulier.*

*Fakat kendileri sürüden bir boğa getirirler, bu boğayı kıyının yakınında Ligus isminde Korsikalı bir kadın güdüyordu.*

### Ek 26. **Historiae III** (Maurenbrecher'in Fragmanları):

62-*SERVIUS-Lata autem ideo, quia se angustiae Pontici oris illic dilatant, ut Sallustius dixit. SERVIUS-bu sebepten ise geniş yerler, çünkü, Sallustius'un söylediği gibi, Pontus denizinin girişindeki dar geçitler orada genişler.*

63-*Speciem efficit Scythici arcus.*

*İskit yayı görüntüsü oluşturur.*

65-*Utque ipsum mare Ponticum dulcius quam cetera.*

*Böylece Pontus denizinin tamamı diğer yerlerden daha hoş.*

66-*Qua tempestate vis piscium Ponto erupit.*

*Bu fırtına sebebiyle, Pontus'ta balık sayısı arttı.*

67- *Mari nomen inhospitali quaesierant.*

*Konuk sevmeyen denize bir isim aramışlardı.*

68- *Namque primum Iasonem nova itinere maris Aetiae hospitis domum violasse.*

*Zira ilk önce Iason'un yeni bir deniz seferiyle ev sahibi Aietes'in (Medeia'nın babası) evine saldırmış olduğunu.*

69- *Primum Graecorum Achillem.*

*Evvela Greklerin Achileus'unu.*

70-*Igitur introrsus prima Asiae Bithynia est, multis antea nominibus appellata. Nam prius Bebrycia dicta, deinde Mygdonia, mox a Bithyna rege Bitynia nuncupata.*

*Böylece içte Asya'daki ilk yer önceden birçok adlarla adlandırılan Bithynia'dır. Zira ilkin Bebrycia, daha sonra Mygdonia olarak söylendi, bir süre önce de Kral Bithyna'dan dolayı Bithynia olarak adlandırıldı.*

71-PORPHYION-Anacreon, lyricus poeta, Teius fuit, ab urbe Teio, quam in Paphlagonia esse Sallustius indicat, cum de situ Pontico loquitur.

PORPHYION-Lirik şair Anacreon, Pontus'un konumundan söz ettiğinde Sallustius'un, Paphlagonia'da olduğuna işaret ettiği Teos kentinden dolayı Teos'lu idi.

72-Per hos (Halys) fluit, qui quondam Lydiae regna disiunxit a Persicis.

Bunların arasından (Halys) akar ki, bu nehir bir zamanlar Lydia'nın krallıklarını Perslerden ayırmıştır.

73-Dein campi Themiscyrei, quos habuere Amazones, a Tanai flumine, incertum, quam ob causam, digressae.

Bundan sonra bilinmeyen bir sebeple Tanais (Don) nehrinde ikiye ayrılmış olan Amazonların sahip olduğu Themiscyrei arazisi.

74-Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus Achaei atque Tauri sunt, quod, quantum ego coniiicio, locorum egestate raptō vivere coacti.

Zira bu zamana kadar hepsinin içinde en savaşçılar Akhalar ve Tauruslardır, çünkü tahmin ettiğim kadarıyla, bölgelerinin yoksul olması sebebiyle yağmayla yaşamaya zorlandılar (yaşamak zorunda kaldılar)

75- Quem trans stagnum omnis usque ad flumen.

Tümü bunu (bu kişiyi) bataklığın ötesine nehre kadar.

76-Scythae Nomades tenent, quibus plaustra sedes sunt.

Kendileri için yük arabaları mesken olan Numidialıları İskitler alıkoyarlar.

77- NONIUS- Proximum... Sallustius in situ Ponti de promunturiis Paphlagonum et eo quod Criumetopon appellavit, posuit.

NONIUS-Sonuncusunu... Sallustius Pontus mevkiinde Paphlagonia burunlarından sonraya ve Criumetopon dediği yere yerleştirdi.

78- Quia prominens aquilonibus minus gravescit quam cetera.

Çünkü ünlü (önemli) olmakla birlikte kuzey rüzgârlarıyla diğerlerinden daha az doludur.

79-Nomenque Danuvium habet, quoad Germanorum terras adstringit.

Germanların topraklarına birleşene kadar Danuvium adını korur (sürdürür).

80-GELLIUS-Omnium fluminum, quae in maria, qua imperium Romanum est, fluunt... maximum esse Nilum consentitur proxima magnitudine esse Istrum scripsit Sallustius.

GELLIUS-Roma egemenliğinin bulunduğu denizlere akan bütün ırmakların en büyüğünün Nil nehri olduğu kabul edilir, Ister nehrinin (buna) en yakın büyüklükte olduğunu Sallustius yazmıştır.